

Centrum vedecko-technických informácií SR, Bratislava

Mgr. Marcela Bieliková

**Ľudské práva v škole – vnímanie a dodržiavanie ľudských práv
a práv dieťaťa v školskom prostredí
(Názory žiakov základných a stredných škôl)**

Bratislava 2019

Úvod

Ludské práva patria všetkým ľudským bytosťami bez ohľadu na rasu, pohlavie, národnosť, etnickú príslušnosť, jazyk, náboženstvo alebo akékoľvek iného postavenie.

Ludia sú slobodní a sú si rovní v dôstojnosti a v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné. Základné práva a slobody sa zaručujú všetkým bez rozdielu pohlavia, rasy, farby pleti, jazyka, viery a náboženstva, politického, či iného zmýšľania, národného a sociálneho pôvodu, príslušnosti k národnej alebo etnickej menšine, majetku, rodu alebo iného postavenia. (Listina základných práv a slobôd, prvá hlava, rok 1991)

Cieľom výchovy a vzdelávania k ľudským právam v školách (a nielen v nich) je osvojiť si vedomosti a zručnosti, formovať postoje, ktoré sú dôležité na podporovanie ľudskej dôstojnosti, informovanej a nezávislej participácie na vývoji demokratickej spoločnosti a to v súlade s hodnotami, ako sú ľudské práva, rovnosť, pluralita a spravodlivosť. Takto stanovené ciele zdôrazňujú nielen kognitívnu oblasť – poznatky a vedomosti o ľudských právach, ale aj oblasť emocionálnu a konatívnu. Výchova a vzdelávanie k ľudským právam predstavuje integrálnu súčasť celoživotného vzdelávania. Jej cieľom sú múdre a šťastné deti a mladí ľudia s úctou k sebe a svetu okolo nás.

Samotná realizácia aktivít výchovy k ľudským právam vychádza z definície pojmu výchovy a vzdelávania k ľudským právam, ktorá bola po prvýkrát zverejnená v Správe generálneho tajomníka OSN na 52. zasadnutí Valného zhromaždenia OSN v roku 1997: „... výchova a vzdelávanie k ľudským právam sa definuje ako proces výchovy, pokus o rozšírenie informovanosti, zameraný na vytváranie všeobecnej kultúry, ponímajúcej ľudské práva prostredníctvom vštepovania vedomostí a zručností, ako aj formovania postojov, ktoré sa zameriavajú na: zvýšenie rešpektovania ľudských práv a základných slobôd, úplný rozvoj osobnosti a ponímanie ľudskej dôstojnosti, propagáciu porozumenia, tolerancie, rovnosti šancí a priateľstva medzi národmi, ako aj rasovými, národnostnými, etnickými, náboženskými a jazykovými skupinami, sprostredkovanie možnosti efektívne sa zúčastňovať na verejnom živote pre každého človeka.“

V pedagogicko-organizačných pokynoch pre rok 2018/2019 sa v zmysle medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky v problematike ľudských práv a Celožitnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike okrem iného odporúča:

- a) výchovu k ľudským právam v triede a škole usmerňovať tak, aby sa stala integrálnou súčasťou celoživotného procesu podpory a ochrany ľudských práv, aby podporila hodnotu človeka ako ľudského jedinca a rozvoj medziľudských vzťahov v demokratickej spoločnosti,

- b) vzhľadom na potrebu plánovania procesu výchovy k ľudským právam ich ochranu a implementáciu zabezpečiť efektívnou spoluprácou školy, zákonných zástupcov, mimovládnych organizácií a širokej miestnej komunity,
- c) zapájať deti a žiakov do aktivít v oblasti výchovy k ľudským právam organizovaním besied, súťaží, stretnutí, tematických výstav, návštev divadelných predstavení s tematikou ľudských práv,
- d) vytvoriť podmienky na zabezpečenie kontinuálneho vzdelávania na získanie multietnických a multikultúrnych kompetencií učiteľov,
- e) vytvárať priaznivé multikultúrne prostredie v školách (prostredníctvom chápaného a kritického spôsobu štúdia jednotlivých kultúr napomôcť žiakom porozumieť iným kultúram).

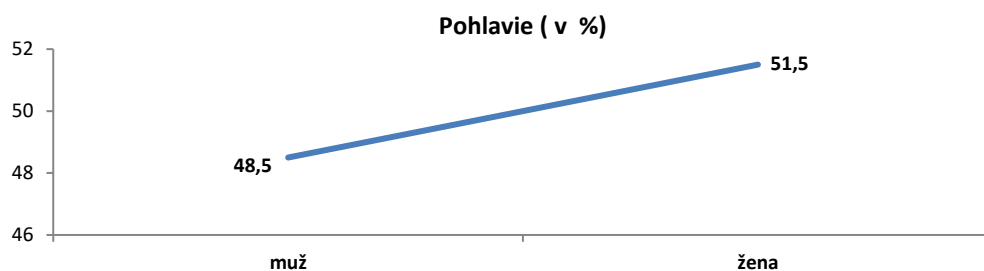
Dlhodobý monitoring vzdelávania a uplatňovania ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí sa realizuje v zmysle plnenia úloh Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv. Analýza súčasného stavu výučby k ľudským právam, analýza jej kvality v oblasti vzdelávania ľudských práv, zmapovanie záujmu žiakov o problematiku ľudských práv a ich schopností využívať získané poznatky v reálnom živote, ako aj zistenie dodržiavania ľudských práv v školskom prostredí prispeje k vytvoreniu celkového obrazu o vzdelávaní k ľudským právam v podmienkach regionálneho školstva, k napĺňaniu cieľov výchovy a vzdelávania, k špecifikácii problémov vo vzdelávaní v predmetnej oblasti a pri dodržiavaní ľudských práv v školách. Na základe výskumných zistení, vývojových trendov skúmanej problematiky a poznatkov subjektov podieľajúcich sa na plnení Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv a z toho vyplývajúceho Akčného plánu výchovy a vzdelávania k ľudským právam pre rezort školstva, bude možné získané poznatky a problémy ako z pohľadu žiakov základných a stredných škôl tak aj ich pedagógov nielen definovať, ale aj eliminovať a navrhnúť spôsoby ich riešenia. Zvyšovať tak úroveň výchovy a vzdelávania k ľudským právam na Slovensku.

Interpretácia výsledkov výskumu

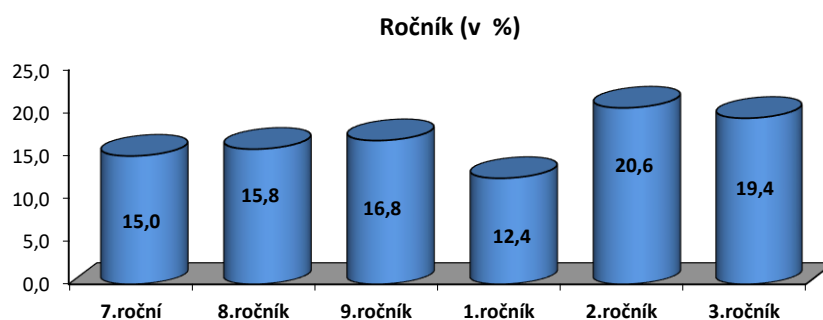
1. Charakteristika výskumnej vzorky

Výskumný súbor tvorilo 2 787 respondentov – žiakov 7., 8. a 9. ročníkov náhodne vybraných základných škôl a 1., 2. a 3. ročníkov stredných škôl (SOŠ a G) pri zastúpení všetkých krajov SR. Zloženie výskumného súboru je znázornené v *grafoch 1 – 9*.

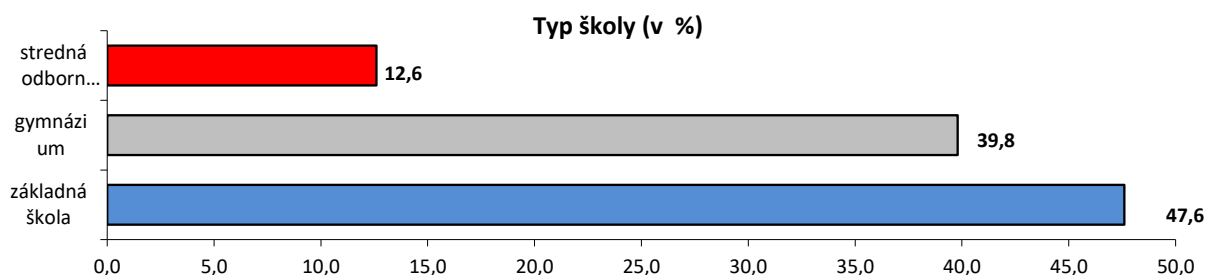
Graf 1

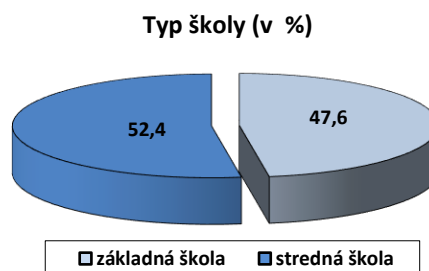
Graf 2

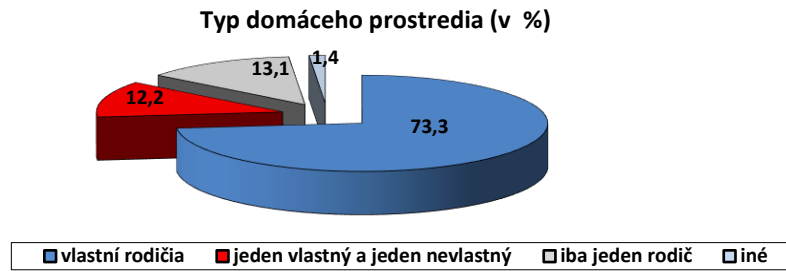
Graf 3

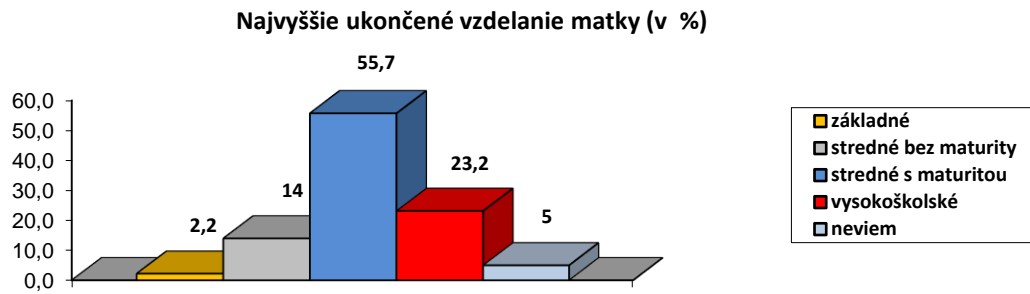
Graf 4

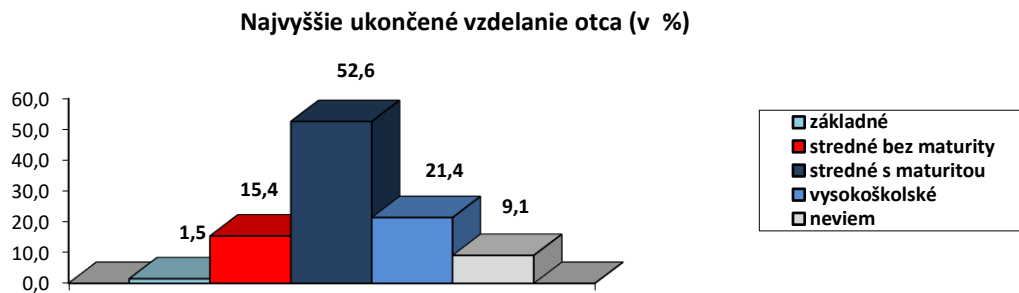
Graf 5

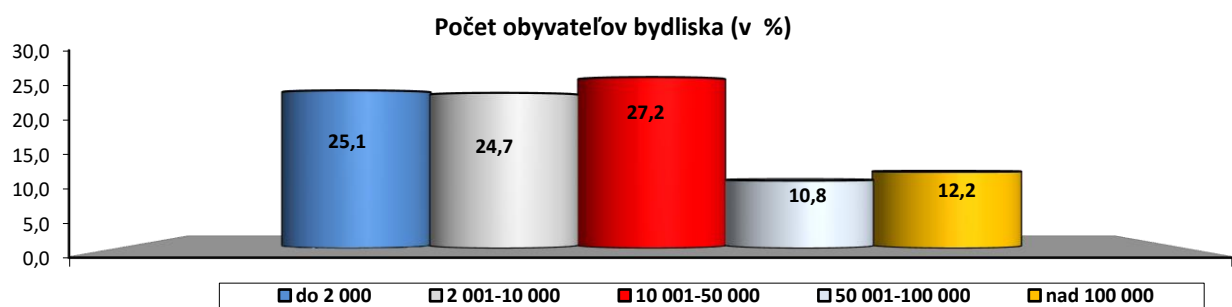
Graf 6

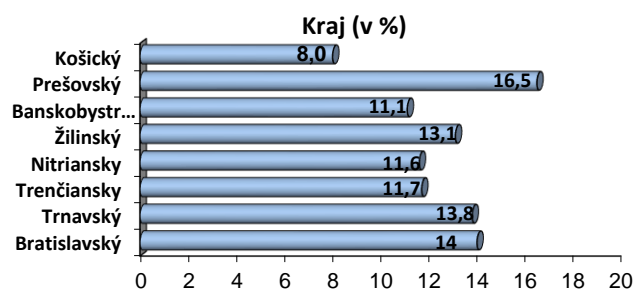
Graf 7

Graf 8

Graf 9

2. Spôsob výučby ľudských práv v škole

Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv v SR v prioritě III. – Výchova, vzdelávanie, odborná príprava a výskum v oblasti ľudských práv v Slovenskej republike pojednáva o nevyhnutnosti celospoločenského a celoživotného vzdelávania a výchovy v oblasti demokratického občianstva a ľudských práv ako kľúčových predpokladov uznania, uplatňovania a obhajoby všetkých ľudských práv. Ľudské práva možno charakterizovať ako základné práva a slobody, ktoré patria každému človeku od narodenia bez ohľadu na jeho rasu, pohlavie, etnickú, národnostnú alebo štátnu príslušnosť. Sú neodňateľné (nikoho nemožno týchto práv pozbaviť), nescudziteľné (nemožno ich previesť na iného), nepremlčateľné (nepodliehajú premlčaniu, a teda ich trvanie je počas života človeka časovo neobmedzené) a nezrušiteľné (existujú nezávisle od vôle zákonodarcu, ktorý ich uznáva, ale nemôže ich zrušiť). Ľudské práva vychádzajú z ľudskej prirodzenosti. Dôležitá je zásada, ktorá hovorí, že sloboda človeka končí tam, kde začína sloboda ostatných.

Cieľom výchovy a vzdelávania k ľudským právam v škole je osvojiť si vedomosti a zručnosti, formovať postoje dôležité pre podporu ľudskej dôstojnosti, informovanosti a participácie a to v súlade s hodnotami ako sú ľudské práva, sloboda, rovnosť, pluralita a spravodlivosť¹. Nasledujúca časť analyzuje spôsob výučby ľudských práv v základných a stredných školách na Slovensku, spokojnosť žiakov s výučbou a návrhy na zlepšenie procesu vzdelávania v oblasti ľudských práv.

2.1 Forma výučby ľudských práv na vyučovacej hodine

Škola je vzdelávacia inštitúcia, ktorá má v spoločnosti významné postavenie. Možno povedať, že škola musí byť miestom, v ktorom žiaci pociťujú pohodu, bezpečie, cítia podporu zo strany učiteľa a kolektívu, nehanbia sa za svoje emócie, sú prijímaní bez podmienok, majú priestor prejavíť skutočné záujmy, doceňujú sa ich životné hodnoty, ich tvorivosť je vnímaná ako niečo jedinečné, neboja sa argumentovať, podporuje jeho sebapoznanie, hodnotenie. o tom akým spôsobom vzdelávajú pedagógovia žiakov v oblasti ľudských práv a práv dieťaťa sme zisťovali z názorov oslovených žiakov základných a stredných škôl. Veď aj súčasní *nositelia Nobelovej ceny za ekonómiu 2019 Banerjee, Duflová a Kremer dokázali pomocou experimentov, že „ani viac učebníc, ani bezplatné školské stravovanie nedokázu priniesť skutočné zmeny vo výsledkoch vzdelávania. Najväčším faktorom je spôsob akým vyučovanie prebieha“*.

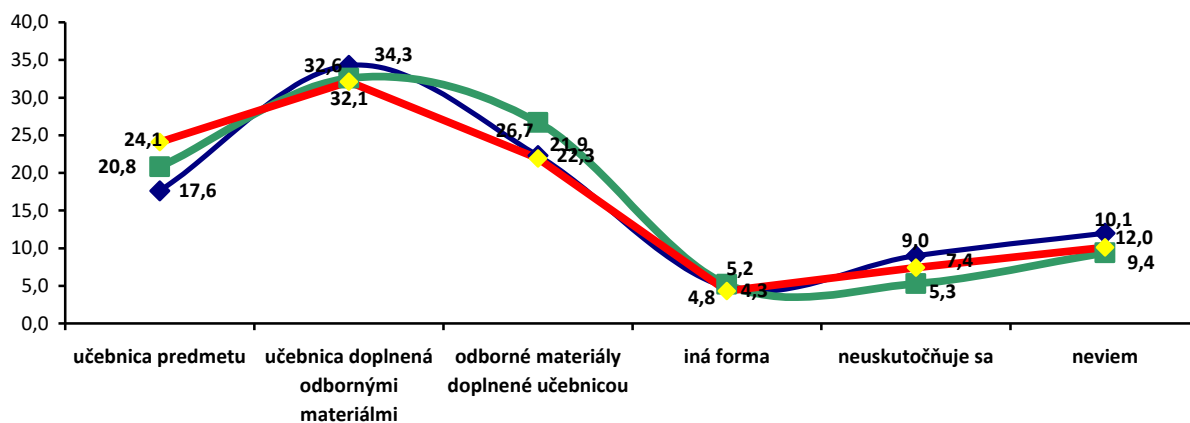
Odpovede naznačujú, že učitelia **najčastejšie vyučujú podľa učebnice predmetu a výučbu dopĺňajú odbornými materiálmi a didaktickými pomôckami (34,3 %)**. **Necelá pätina žiakov (17,6 %)** však priznala, že učiteľ vyučuje problematiku ľudských práv **výhradne na základe učebnice**. Oproti minulým zisťovaniam (roky 2013, 2015, 2017) kedy sa neustále zvyšovalo percento učiteľov opierajúcich sa len o učebnicu predmetu a neaplikujúcich inovatívnosť vo vzdelávaní, v súčasnosti zaznamenávame výraznejší pokles. Na druhej strane vzrastá percento tých, ktorí sú presvedčení, že výučba ľudských práv u nich v škole neprebieha. Pre takmer štvrtinu

¹ Bagalová, L., Gogolová, D.: Ľudské práva a zručnosti potrebné na ich uplatnenie, ŠPU, Bratislava 2007, s. 3, ISBN 978-80-89225-26-2.

(22,3 %) oslovených je výučba realizovaná predovšetkým prostredníctvom inovatívnych, zážitkových foriem výučby, za pomoci odborných materiálov a didaktických pomôcok len s čiastočnou podporou učebnice a to pri aktívnom zapájaní žiakov do vyučovacieho procesu. Podrobné údaje sú znázornené v *grafe 10*.

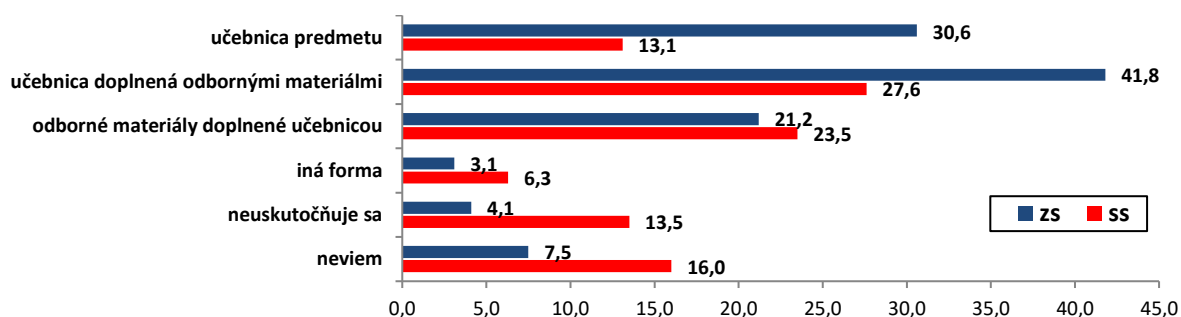
Graf 10 Formy výučby ľudských práv (v %)

(modrá farba sumarizuje výsledky za rok 2019, červená za rok 2017 a zelená za 2015)

Porovnanie výsledkov podľa typu navštevovanej školy (signifikantné rozdiely) potvrdilo, že najrozšírenejšou formou výučby ľudských práv a práv dieťaťa v základných aj v stredných školách je vyučovanie predmetu na základe učebnice s doplnením odbornými materiálmi a didaktickými pomôckami. Zatiaľ čo u mladších žiakov je viac zastúpená oproti stredoškólakom výučba prostredníctvom učebnice doplnenej odbornými materiálmi a didaktickými pomôckami (ZŠ 41,8 %, SŠ 27,6 %), ako aj výlučné využívanie učebnice pri vzdelávaní ľudských práv a práv dieťaťa (ZŠ 22,3 %, SŠ 13,1 %), stredoškólači častejšie zdôrazňovali inovatívne metódy výučby len doplnené poznatkami z učebnice (SŠ 23,5 %, ZŠ 21,2 %). Zároveň vo vyššom percente prezentovali inú nekonkretizovanú formu výučby (SŠ 6,3 %, ZŠ 3,1 %) a súčasne aj presvedčenie, že výučba ľudských práv sa v škole nerealizuje (SŠ 13,5 %, ZŠ 4,1 %). Zarážajúce je, že približne každý šiesty (16,0 %) stredoškólak na otázku nevedel alebo nechcel odpovedať, u mladších žiakov to bolo 7,5 % opýtaných.

Graf 11 Formy výučby ľudských práv podľa typu školy (v %)

Štatisticky významné závislosti sa prejavili vzhľadom na **typ navštevovanej strednej školy**. Výsledky dokumentujú, že zatiaľ čo v odpovediach žiakov stredných odborných škôl výraznejšie zastúpenie vykazuje výučba ľudských práv pomocou

učebnice doplnenej odbornými materiálmi a pomôckami (SOŠ 28,3 %, G 25,6 %), žiaci gymnázií vo vyššom percente prezentovali výučbu výlučne len za pomoci učebnice predmetu (G 15,5 %, SOŠ 12,4 %), ale aj na základe odborných textov a názorných pomôcok len doplnených poznatkami z učebnice (G 24,4 %, SOŠ 23,2 %). Práve táto forma výučby ľudských práv je podľa oslovených žiakov druhou, po výučbe prostredníctvom učebnice len doplnenej odbornými materiálmi, najrozšírenejšou formou výučby ľudských práv a práv dieťaťa vo všetkých typoch škôl. Zatiaľ čo v odborných školách dominuje výučba prostredníctvom učebnice doplnenej odbornými textami, v gymnáziách respondenti najviac deklarovali výučbu na základe odborných materiálov a didaktických pomôcok len doplnených učebnicou predmetu. Je teda zrejmé, že v gymnáziách učitelia volia aktívnejšie a inovatívnejšie metódy práce. Uvedený fakt pravdepodobne súvisí s odborným zameraním stredných odborných škôl, v gymnáziách so všeobecným. Zaujímavé je zistenie, že gymnazisti rovnako ako žiaci stredných odborných škôl v približne 13 % poukazujú na absenciu výučby ľudských práv (G 12,6 %, SOŠ 13,7 %). V prípade odpovede „neviem“ sú vyššie výsledky u oslovených z odborných škôl (SOŠ 16,5 %, G 14,7 %).

Signifikantné rozdiely javu sa potvrdili aj vo vzťahu **k pohlaviu, ročníku štúdia a lokalite bydliska respondentov**. Názor, že výučba ľudských práv v škole neprebíha, deklarujú viac skúmaní muži (muži 10,2 %, ženy 7,9 %). Rozdiely v odpovediach podľa pohlavia sú v ostatných položkách takmer identické. Všeobecne však ženy vo vyššom percente ako muži volili výučbu na základe učebnice predmetu doplnenej odbornými textami, ale aj prostredníctvom odborných materiálov a názorných pomôcok s doplnením poznatkov z učebnice. Na druhej strane muži o niečo viac deklarovali výlučné využívanie učebnice predmetu (muži 18,6 %, ženy 16,7 %). Zároveň sa častejšie odpovedi vyhli (muži 13,9 %, ženy 10,1 %). Ženy tak viac poukazujú na výučbu za pomoci učebnice len dokreslenej odbornými textami (ženy 36,5 %, muži 32,1 %), ale aj na základe odborných materiálov len doplnených učebnicou predmetu (ženy 23,9 %, muži 20,5 %).

Významné rozdiely v odpovediach v závislosti od navštevovaného ročníka štúdia dokumentujú presvedčenie, že výučba ľudských práv a práv dieťaťa v škole neprebíha, je výrazne zreteľnejšia u starších žiakov, žiakov stredných škôl a so zvyšujúcim sa ročníkom ešte rastie, zatiaľ čo na nižšom stupni má konštantný charakter (SŠ: 1. ročník 9,3 %, 2. ročník 14,7 %, 3. ročník 14,7 %, ZŠ: 7. ročník 4,1 %, 8. ročník 4,3 %, 9. ročník 4,1 %). Zároveň stredoškólcami častejšie volili možnosť neviem (SŠ: 1. ročník 20,0 %, 2. ročník 16,7 %, 3. ročník 13,0 %, ZŠ: 7. ročník 5,5 %, 8. ročník 7,7 %, 9. ročník 8,6 %). Zatiaľ čo u stredoškólcov má vo vzťahu k ročníku klesajúcu tendenciu, u mladších žiakov stúpa. Zarážajúci je fakt, že so zvyšovaním ročníka v oboch typoch škôl rastie výlučné využívanie učebnice (SŠ: 1. ročník 11,0 %, 2. ročník 14,0 %, 3. ročník 13,8 %, ZŠ: 7. ročník 19,5 %, 8. ročník 26,4 %, 9. ročník 21,7 %), pričom najvyššie zastúpenie dosahuje v 8. ročníku základnej školy. Na druhej strane klesá výučba prostredníctvom odborných textov a pomôcok len doplnená faktami z učebnice (SŠ: 1. ročník 26,2 %, 2. ročník 22,3 %, 3. ročník 22,7 %, ZŠ: 7. ročník 22,4 %, 8. ročník 22,8 %, 9. ročník 18,3 %). Všeobecne možno konštatovať, že vzdelávanie ľudských práv a práv dieťaťa sa realizuje v oboch typoch škôl najčastejšie na základe učebnice predmetu doplnenej odbornými textami a názornými pomôckami.

Významné rozdiely sa potvrdili aj vo vzťahu k veľkosti bydliska respondentov. Z analýzy výsledkov vyplýva, že najrozšírenejšou formou výučby ľudských práv v školách je podľa oslovených žiakov základných a stredných škôl vyučovanie na základe učebnice s doplnením odbornými materiálmi, didaktickými pomôckami a zážitkovými metódami výučby. Zaujímavé je, že výlučné využívanie odborných materiálov a didaktických pomôcok pre oblasť ľudských práv a práv dieťaťa len s doplnením poznatkov z učebnice prezentovali v najnižšom zastúpení žiaci základných a stredných škôl z veľkých miest od 50 001 do 100 000 obyvateľov. Celkovo uvedený spôsob výučby deklarovala pätina oslovených zo všetkých lokalít s výnimkou žiakov z veľkých miest (do 2 000 obyvateľov 22,9 %, 2 001-10 000 23,7 %, 10 001-50 000 22,8 %, 50 001-100 000 16,4 %, nad 100 000 22,5 %). Výsledky sú takmer identické ako pri zisťovaní v roku 2017. Zároveň respondenti z veľkomiest v najvyššom percente deklarujú absenciu výučby (nad 100 000 obyvateľov 13,9 %) a spolu so žiakmi z veľkých miest do 100 000 obyvateľov najčastejšie zo všetkých volili možnosť neviem (50 001-100 000 obyvateľov 15,7 %, nad 100 000 obyvateľov 14,2 %). Všeobecne možno konštatovať, že viac ako každý desiaty oslovený sa odpovedi vyhol a volil možnosť neviem, pričom najmarkantnejšie sa to prejavuje u opýtaných z veľkých miest a veľkomiest (do 2 000 obyvateľov 11,1 %, 2 001-10 000 12,4 %, 10 001-50 000 9,9 %, 50 001-100 000 15,7 %, nad 100 000 14,2 %). Ak jav sledujeme podľa jednotlivých krajov Slovenska zistíme, že vo všetkých krajoch dominuje v odpovediach respondentov výučba formou učebnice predmetu doplnenej odbornými textami, pričom najvyššie zastúpenie zaznamenávame v Košickom a Trnavskom a najnižšie v Nitrianskom kraji (BA 34,2 %, TT 37,3 %, TN 36,5 %, NR 28,5 %, ZA 34,9 %, BB 32,3 %, PO 34,1 %, KE 37,5 %). Zarážajúci je výsledok, podľa ktorého až približne 15 % oslovených je toho názoru, že učitelia sa plne spoliehajú výlučne na učebnicu predmetu; v Prešovskom kraji skutočnosť prezentovala až takmer tretina opýtaných (BA 12,6 %, TT 17,5 %, TN 13,9 %, NR 12,7 %, ZA 17,3 %, BB 15,2 %, PO 29,8 %, KE 17,4 %). Na druhej strane je pozitívom, že uvedené percentá sú výrazne nižšie ako pri predchádzajúcom zisťovaní v roku 2017. Výnimkou je len Prešovský kraj (PO: rok 2013 – 33,0 %, rok 2017 – 22,3 %). Celkovo skutočnosť, že 15 % a viac žiakov je presvedčených, že učitelia vo všetkých skúmaných základných a stredných školách vyučujú výlučne prostredníctvom učebnice bez doplnkových foriem a aktivít je negatívne zistenie. Veď ako výsledky predchádzajúcich výskumov pedagógov potvrdili, učitelia vnímajú dostatok odbornej literatúry, učebných textov k špecifickým témam a príručiek pre výučbu, ako aj názorných pomôcok pre vzdelávanie ľudských práv a práv dieťaťa.

Porovnaním údajov za sledované roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019 sa zistilo, že používanie učebnice ako výlučného zdroja pre výučbu problematiky ľudských práv má do minulého zisťovania rastúci trend, v súčasnosti zaznamenávame pozitívne výsledky. Učitelia tak pri výučbe ľudských práv a práv dieťaťa viac stavajú na aktívnych metódach vzdelávania. Kým v roku 2005 výlučné využívanie učebnice predmetu potvrdilo iba 10,8 % žiakov, o desať rokov neskôr v roku 2015 to už bola viac ako pätina opýtaných (20,8 %) a v roku 2017 skutočnosť potvrdil dokonca až každý štvrtý oslovený žiak (24,1 %). Pri terajšom zisťovaní zaznamenávame mierne pozitívny trend. V súčasnosti výlučné využívanie učebnice bez doplnenia odbornými materiálmi, textami či názornými pomôckami deklarovalo „len“ 17,6 % opýtaných.

Uvedený fakt považujeme za pozitívum vo výučbe ľudských práv. Využívanie učebnice s dopĺňaním výkladu odbornými materiálmi počas desať rokov zisťovania neustále klesalo z 43,5 % v roku 2005 na 32,1 % v roku 2017, pričom v súčasnosti dochádza k jeho zvýšeniu na hodnotu 34,3 %. Aj toto naznačuje určitý pozitívny prelom v modernizácii výučby ľudských práv v základných a stredných školách z pohľadu skúmaných žiakov. Fakt podčiarkuje aj zistenie o miernom náraste výučby opierajúcej sa predovšetkým o odborné texty, aktívne formy výučby a didaktické pomôcky a zážitkové aktivity len s doplnením poznatkov z učebnice. Viac ako pätina skúmaných žiakov deklarovala inovatívne formy vyučovania založené na odborných textoch a aktívnych didaktických pomôckach len doplnené poznatkami z učebnice. Rozdiel oproti minulému zisťovaniu je však len nepatrný (rok 2017: 21,9 %, rok 2019: 22,3 %). Celkovo vidieť výrazný posun vo využívaní aktívnych metód výučby ľudských práv a práv dieťaťa. Významný je aj poznatok, že zatiaľ čo do roku 2011 klesalo percento tých, ktorí poukazovali, že výučba ľudských práv v škole neprebíha, od roku 2013 zaznamenávame postupný nárast. Ide o subjektívny pocit skúmaných alebo o zahltenie učebných osnov novými poznatkami z rôznych oblastí? Odpoveď na otázku by vyžadovala hlbšie analytické zisťovanie.

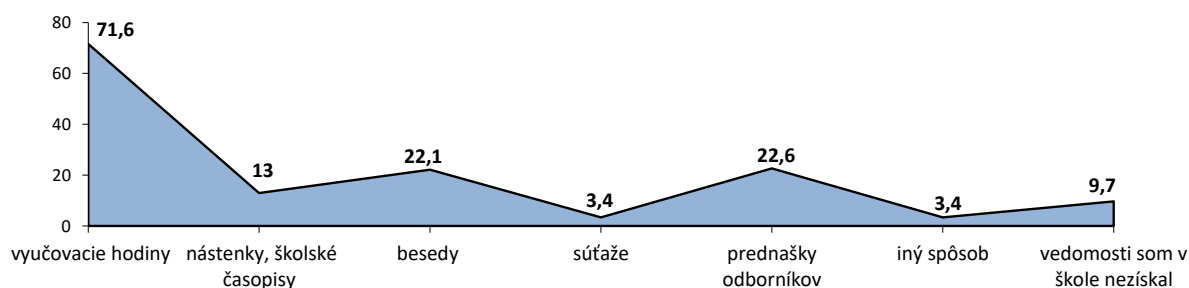
Tabuľka 1 Formy výučby ľudských práv – porovnanie (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
učebnica predmetu	10,8	16,5	16,0	16,4	20,8	24,1	17,6
učebnica, doplnená odbornými materiálmi	43,5	33,8	34,0	34,2	32,6	32,1	34,3
odborné mat., doplnené učebnicou	18,4	26,7	29,3	29,9	26,7	21,9	22,3
iná forma	13,7	9,6	5,6	4,6	5,2	4,3	4,8
výučba sa neuskutočňuje	8,0	6,0	4,6	4,9	5,3	7,4	9,0
neviem	5,6	7,3	10,5	9,9	9,4	10,1	12,0

2.2 Spôsob získavania vedomostí z oblasti ľudských práv v škole

Okrem analýzy konkrétnej formy výučby ľudských práv a práv dieťaťa sme vo výskume sledovali aj to, akým spôsobom získavajú žiaci základných a stredných škôl informácie o ľudských právach. **Približne 70 % (71,6 %)** oslovených žiakov základných a stredných škôl sa vyjadrilo, že poznatky získali v škole predovšetkým na **vyučovacích hodinách**. Necelá štvrtina (**22,1 %**) označila **besedy organizované školou**. Poznatky z **prednášok odborníkov** na ľudskoprávne témy potvrdilo **22,6 %** žiakov a **13,0 %** uviedlo, že informácie získali prostredníctvom **násteniek a školských časopisov**. Takmer každý desiaty oslovený (9,7 %) je však presvedčený, že vedomosti o ľudských práv v škole **nezískal**, pričom percento je vyššie ako pri zisťovaní v roku 2017 (rok 2017: 7,7 %).

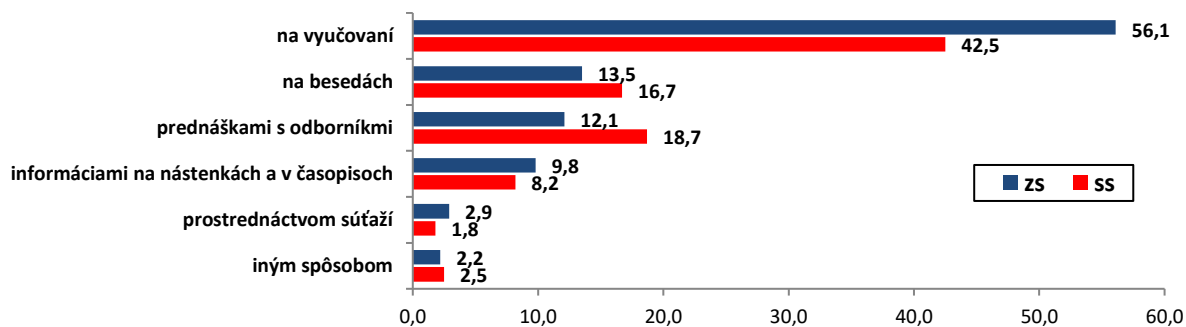
Graf 12 Spôsob získavania vedomostí z oblasti ľudských práv v škole (v %)

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť uviesť viac odpovedí súčasne.

Porovnaním výsledkov za základné a stredné školy sa zistilo, že stredoškólači sa podobne ako žiaci základných škôl o ľudských právach vzdelávajú predovšetkým prostredníctvom vyučovacích hodín. Až takmer 60 % (56,1 %) oslovených žiakov základných škôl získalo poznatky z tejto oblasti na vyučovaní, žiaci stredných škôl sa takto vyjadrili v 42,2 %. Dominanciu v ostatných spôsoboch zvyšovania vedomostí z problematiky vykazujú starší žiaci, žiaci stredných škôl, s výnimkou informácií z násteniek a školských časopisov a zo súťaží, kde prevládajú mladší žiaci (nástenky : ZŠ 9,8 %, SŠ 8,2 %, súťaže: ZŠ 2,9 %, SŠ 1,8 %). Z prednášok s odborníkmi sa o ľudských právach a právach dieťaťa dozvedá necelá pätina skúmaných stredoškólačov (18,7 %) a 12,1 % žiakov základných škôl, prostredníctvom besied realizovaných školou necelých 16,7 % žiakov stredných škôl a 13,5 % zo základných škôl. V základných aj v stredných školách najväčší objem vedomostí o ľudských právach a právach dieťaťa získavajú žiaci v procese vyučovania, ale aktívnejšie formy vzdelávania sú rozšírenejšie najmä na vyššom stupni vzdelávania. Oproti základným školám tak majú väčšie zastúpenie prednášky s odborníkmi, besedy a iné aktívne formy vzdelávania, čo do určitej miery súvisí s vyšším vekom žiakov a tiež s väčšími možnosťami poskytovania aktívnych a zážitkových foriem vzdelávania pre staršiu mládež a zároveň s lokalitou väčších miest, kde sú umiestnené školy vyššieho stupňa vzdelávania. I napriek tomu sa domnievame, že práve na nižšom stupni by bolo potrebné názornými formami motivovať a podnecovať záujem žiakov o predmetnú oblasť a poukazovať tak na možné nástrahy života. Približne každý desiaty (9,5 %) stredoškólač a 3,5 % žiakov základných škôl je presvedčených, že vedomosti a poznatky o ľudských právach a právach dieťaťa v škole nezískali. Podrobné údaje uvádza graf 13.

Graf 13 Spôsob získavania vedomostí z oblasti ľudských práv v škole podľa typu školy (v %)

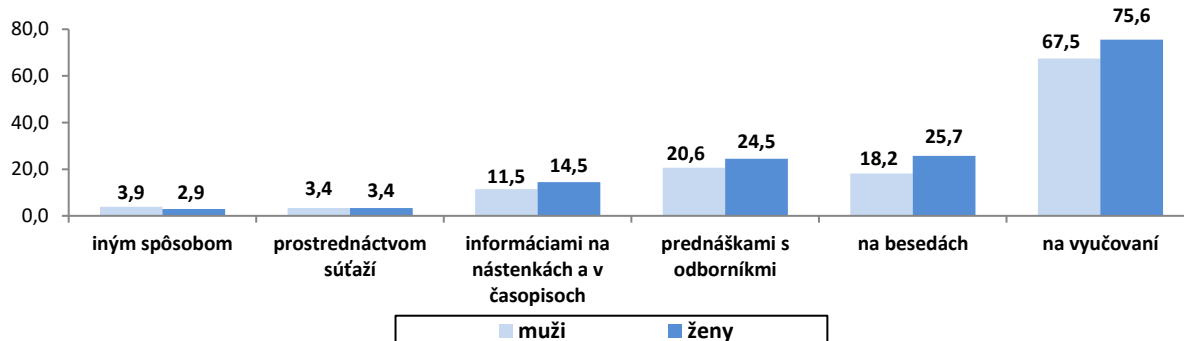
Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť uviesť viac odpovedí súčasne.

Vedomosti z oblasti ľudských práv a práv dieťaťa získavajú prostredníctvom besied a prednášok s odborníkmi častejšie **žiaci gymnázií ako žiaci odborných škôl** a to približne tretina opýtaných (besedy: G 31,1 % a SOŠ 21,9 %, prednášky: G 31,3 %, 25,6 %). Je teda zrejme, že gymnázia vo vyššej miere dopĺňajú výučbu ľudských práv aktívnymi didaktickými pomôckami, organizujú napríklad besedy na rôzne ľudskoprávne témy, prednášky s odborníkmi a pod. Pritom však aj vyučovaciu hodinu, ako výlučný zdroj poznatkov, uvádzali viac žiaci gymnázií ako stredných odborných škôl (G 65,7 %, SOŠ 59,9 %) a predstavuje najčastejšiu formu získavania vedomostí v oboch typoch stredných škôl. Je teda zrejme, že hoci v oboch typoch stredných škôl dominuje vyučovací proces ako podstatný zdroj informácií z predmetnej problematiky

v škole, v gymnáziách sa učitelia, aj vzhľadom na väčší vyčlenený priestor pre ľudské práva, výraznejšie snažia výučbu zefektívniť aktívnymi formami a zážitkovými metódami vzdelávania.

Signifikantné rozdiely v získavaní informácií sa prejavili vo vzťahu k **pohlaviu a ročníku štúdia** respondentov. Zatiaľ čo muži častejšie pripúšťajú fakt, že vedomosti o ľudských právach v škole nezískali (muži 13,0 %, ženy 6,5 %) a percento je vyššie ako pri zisťovaní v roku 2017 (muži 8,9 %, ženy 6,7 %), ženy ako zdroj informácií viac uvádzajú vyučovací proces (ženy 75,6 %, muži 67,5 %), besedy na konkrétnu tému (ženy 25,7 %, muži 18,2 %), prednášky s odborníkmi (ženy 24,5 %, muži 20,6 %), nástenky a školské časopisy (ženy 14,5 %, muži 11,5 %). Súťaže z problematiky ľudských práv a práv dieťaťa deklarovali rovnako skúmané ženy ako muži (ženy 3,4 %, muži 3,4 %).

Graf 14 Spôsob získavania vedomostí z oblasti ľudských práv v škole podľa pohlavia (v %)

Zistenia vo vzťahu k ročníku štúdia potvrdzujú už prezentované rozdiely medzi žiakmi základných a stredných škôl. Zatiaľ čo vzdelávanie na vyučovacích hodinách má dominantnejšie postavenie v základných školách (7. ročník 86,0 %, 8. ročník 80,4 %, 9. ročník 82,8 %), v stredných školách sa pohybuje v intervale od 59,2 % do 63,2 % v najvyššom skúmanom ročníku. Besedy a prednášky sú podľa výpovedí oslovených žiakov rozšírenejšie v stredných školách. Zatiaľ čo besedy ako zdroj informácií o ľudských právach a právach dieťaťa dominujú v odpovediach najstarších oslovených, poznatky získané z prednášok odborníkov na aktuálne témy prezentovali najčastejšie najmladší stredoškooláci (SŠ besedy: 1. ročník 24,9 %, 2. ročník 20,5 %, 3. ročník 27,0 %, prednášky: 1. ročník 32,3 %, 2. ročník 22,8 %, 3. ročník 27,5 %), pričom majú výrazne vyššie zastúpenie ako pri zisťovaní v roku 2017. Na nižšom stupni vzdelávania prezentovali vedomosti z oblasti ľudských práv získané z prednášok s odborníkmi len okolo 20 % opýtaných (ZŠ: 7. ročník 18,1 %, 8. ročník 17,1 %, 9. ročník 18,8 %), podobne ako z besied (ZŠ: 7. ročník 22,2 %, 8. ročník 16,6 %, 9. ročník 21,1 %). Pritom práve opýtaní najmladší žiaci základných škôl v najvyššom percente prezentovali fakt, že poznatky získavajú z násteniek a školských časopisov. Je teda zrejme, že na nižšom stupni škôl významnú úlohu v činnosti školy a jej žiakov zohrávajú práve nástenky a vydávané školské časopisy. Výsledky tak potvrdili, že so zvyšovaním veku respondentov prístupujú učitelia vo výučbe k aktívnejším formám vzdelávania a žiaci získavajú poznatky z predmetnej oblasti aj z iných zdrojoch ako z výučby konkrétneho predmetu. Pritom však sú to starší stredoškooláci (2. ročník), ktorí v najvyššom percente pripúšťali absenciu vedomostí

z oblasti ľudských práv získaných v škole (SŠ: 1. ročník 9,0 %, 2. ročník 17,2 %, 3. ročník 12,9 %, ZŠ: 7. ročník 5,1 %, 8. ročník 5,0 %, 9. ročník 5,4 %), pričom hodnota sa v takmer všetkých ročníkoch zvyšuje (rok 2017: SŠ 1. ročník 9,0 %, 2. ročník 11,8 %, 3. ročník 9,3 %, ZŠ 7. ročník 3,3 %, 8. ročník 5,6 %, 9. ročník 6,8 %). Zaujímavé zistenie je, že na formu výučby ľudských práv významne vplýva miera aktivity školy v oblasti ľudských práv. Konkrétnejšie, ak je škola zapojená do projektov orientovaných na uplatňovanie ľudských práv, žiaci majú väčšiu príležitosť získať vzdelanie aj inou formou než na vyučovacej hodine. Napríklad, besedy ako formu vzdelávania uvádzali vo výrazne vyššej miere žiaci škôl, ktoré sú zapojené do projektov a programov o ľudských právach ako žiaci nezapojených škôl.

Na absenciu poznatkov o ľudských právach a právach dieťaťa získaných v škole poukazovali najčastejšie zo všetkých oslovení z veľkomiest nad 100 000 obyvateľov (14,5 %) a percento je ešte vyššie ako pri predchádzajúcom zisťovaní (rok 2017: 12,8 %), najmenej žiaci pochádzajúci zo stredne veľkých miest do 50 000 obyvateľov (do 2 000 obyvateľov 10,8 %, 2 001-10 000 8,3 %, 10 001-50 000 7,3 %, 50 001-100 000 1,7 %, nad 100 000 14,5 %). Pritom aktívne formy vzdelávania ľudských práv a práv dieťaťa – besedy, prednášky s odborníkmi i súťaže na ľudskoprávne témy majú najvyššie zastúpenie, podľa výpovedí oslovených žiakov, práve v školách veľkomiest, zatiaľ čo informácie získané z vyučovacích hodín dominujú u respondentov z najmenších miest (2 001-10 000 obyvateľov 74,4 %, 10 001-50 000 74,0 %). Absenciu vedomostí z oblasti prezentovali v najvyššom percente respondenti zo škôl v Bratislavskom, Trnavskom a Banskobystrickom kraji (BA 15,7 %, TT 12,3 %, BB 11,7 %), v ostatných krajoch SR nedosahuje ani hodnotu 10 %. Zatiaľ čo besedy organizované školou, prednášky s odborníkmi a súťaže označili ako zdroj poznatkov najčastejšie žiaci zo škôl Nitrianskeho a Košického kraja (besedy: NR 33,7 %, KE 29,0 %, prednášky: NR 25,4 %, KE 25,0 %), súťaže sú najrozšírenejšie v školách Trenčianskeho kraja. Ako zdroj poznatkov o ľudských právach a právach dieťaťa ich označilo najviac a to 5,2 % opýtaných. Aj výučba na hodinách dominuje v odpovediach žiakov z Košického a Prešovského kraja (KE 76,3 %, PO 75,7 %), podobne ako získané informácie z nástieniek a školských časopisov (KE 16,5 %, PO 15,8 %).

Ak údaje **porovnáme s výsledkami zisťovaní za roky 2005 až 2019**, môžeme si všimnúť, že zatiaľ čo mierne klesá počet žiakov, ktorí uviedli, že vedomosti o ľudských právach a právach dieťaťa získali na vyučovacích hodinách a súčasne aj na besedách organizovaných školou, stúpa k vybraným ľudskoprávnym témam získavanie vedomostí a poznatkov prostredníctvom prednášok s odborníkmi. Za viac ako desaťročné obdobie, počas ktorého sledujeme vývoj názorov a postojov žiakov k téme ľudských práv, tak v súčasnom zisťovaní zaznamenávame najvyššie zastúpenie vedomostí získaných na prednáškach s odborníkmi. Naopak, nástienky a školské časopisy ako zdroj informácií o ľudských právach a právach dieťaťa neustále zaznamenávajú pokles. Výsledky zároveň poukazujú na skutočnosť, že za takmer pätnásť rokov zisťovania približne 8 % oslovených žiakov základných a stredných škôl je presvedčených, že vedomosti z oblasti ľudských práv v škole nedostávajú, pričom v súčasnom zisťovaní sa uvedené percento ešte zvýšilo na hodnotu takmer 10 % (rok 2019: 9,7 %). Skutočnosť, ktorá je v rozpore so všeobecným trendom posilňovania ľudskoprávných tém vo výchovno-vzdelávacom procese možno

vysvetliť vnímaním zníženej relevantnosti, či špecifickosti poskytovaného množstva informácii v školách niektorými žiakmi, pre ktorých predkladané informácie nepredstavujú nové poznatky. V interpretácii bude nutné v budúcnosti vychádzať aj z ďalších dát a hlbšie ich analyzovať.

Tabuľka 2 Spôsob získavania vedomostí z oblasti ľudských práv v škole – porovnanie (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
na vyučovacích hodinách	82,5	81,6	82,0	78,7	80,5	77,6	71,6
besedy organizované školou	17,5	22,7	18,6	22,1	23,1	23,9	22,1
prednášky odborníkov	14,6	19,0	18,4	19,0	16,5	20,6	22,6
nástenky, školské časopisy	19,9	23,7	17,1	13,6	14,9	13,4	13,0
súťaže	1,5	3,4	2,8	1,7	3,1	3,5	3,4
iný spôsob	5,6	7,2	4,2	4,1	4,3	3,0	3,4
vedomosti o ĽP som v škole nezískal	7,8	7,1	7,5	7,8	9	7,7	9,7

2.3 Spokojnosť žiakov s jednotlivými zložkami výučby ľudských práv

V súlade s Dohovorom o právach dieťaťa vzdelávanie slúži rozvíjaniu osobnosti, nadania, duševných a fyzických schopností a príprave na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti. Samotná výučba žiakov v oblasti ľudských práv a rôznorodosť jej tém a foriem ešte nemusí zaručiť jej efektívne vzdelávanie. Na základe vyjadrenia miery spokojnosti s jednotlivými zložkami vzdelávacieho procesu ľudských práv sme sa pokúsili analyzovať ich úroveň a celkový prínos pre žiakov. Žiaci vyjadrovali mieru spokojnosti s týmito zložkami výučby ľudských práv:

- spôsob výučby ľudských práv na hodine (forma),
- typ materiálov k výučbe ľudských práv (aktuálnosť, zaujatie pozornosti),
- úroveň prednášok, besied o ľudských právach (aktuálnosť, spôsob realizácie),
- obsah tém z oblasti ľudských práv (rôznosť tém),
- premietnutie teórie o ľudských právach do praxe (využitie v živote),
- názorné riešenie prípadného porušenia ľudských práv,
- kvalita získavaných informácií o ľudských právach (aktuálnosť, využiteľnosť),
- priestor na diskusiu k otázke ľudských práv,
- rôznosť foriem výučby ľudských práv (výučba na hodine, prednášky, súťaže a podobne).

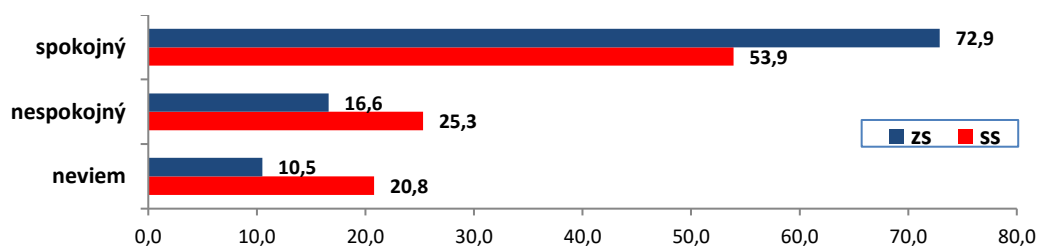
Najvyššiu mieru spokojnosti prejavili žiaci so **spôsobom výučby ľudských práv** na hodine (**mean 2,54**), teda s formou, akou od učiteľa získavajú informácie, pričom uvedená hodnota je negatívnejšia ako pri zisťovaníach v roku 2013 a 2017 (rok 2013: mean 2,45, rok 2017: mean 2,38). Žiaci síce vyjadrujú spokojnosť so spôsobom výučby ľudských práv v škole, avšak z roka na rok je táto spokojnosť slabšia a oslovení viac deklarujú nedostatky vo výučbe. Najmenej spokojnosti prezentovali oslovení s aktuálnosťou, pútavosťou a zaujímavosťou odborných materiálov, textov a pracovných listov pre problematiku ľudských práv a práv dieťaťa (mean 2,95), ale aj s rôznorodosťou aktívnych foriem výučby ľudských práv (mean 2,91). Všeobecne možno konštatovať, že vo všetkých zložkách výučby ľudských práv (s výnimkou názorného riešenia prípadov a premietnutia teórie do praxe) súčasní žiaci základných a stredných škôl, oproti výsledkom zisťovania z roku 2017, vyjadrovali posun k negatívnemu hodnoteniu. Údaje sú v *tabuľke 6*.

Tabuľka 3 Poradie miery spokojnosti s výučbou ĽP za roky 2017 a 2019

Poradie jednotlivých položiek zoradených od najväčšej miery spokojnosti po úplnú nespokojnosť žiakov (<i>1 = úplne spokojný, 5 = úplne nespokojný</i>)	Rok 2019 mean	Rok 2017 mean
spôsob výučby ľudských práv na hodine (forma)	2,54	2,38
priestor na diskusiu k otázke ľudských práv	2,72	2,50
kvalita získavaných informácií o ľudských právach (aktuálnosť, využiteľnosť)	2,73	2,52
obsah tém z oblasti ľudských práv (rôznosť tém)	2,67	2,59
rôznosť foriem výučby ľudských práv (výučba na hodine, prednášky, súťaže a pod.)	2,91	2,60
typ materiálov k výučbe ľudských práv (aktuálnosť, zaujatie pozornosti)	2,95	2,62
úroveň prednášok, besied o ľudských právach (aktuálnosť, spôsob realizácie)	2,71	2,67
názorné riešenie prípadného porušenia ľudských práv	2,65	2,76
premietnutie teórie o ľudských právach do praxe (využitie v bežnom živote)	2,72	2,79

Na základe rozloženia odpovedí podľa demografických znakov možno uviesť, že štatisticky významné závislosti sa potvrdili vo vzťahu k **typu navštevovanej školy, pohlaviu respondentov, ročníka štúdia a ku kraju SR**. Rozdiely podľa typu školy dokumentujú, že so spôsobom výučby ľudských práv sú výrazne spokojnejší mladší žiaci ako stredoškoláci (ZŠ 72,9 %, SŠ 53,9 %), pričom spokojnosť sa v oboch súboroch oproti minulému zisťovaniu mierne znížila (rok 2017: ZŠ 76,2 % SŠ 61,4 %). Až štvrtina oslovených žiakov stredných škôl však demonštrovala nespokojnosť (SŠ 25,3 %), u žiakov základných škôl to bol každý šiesty opýtaný (ZŠ 16,6 %). Až dvojnásobok starších žiakov sa k otázke nevedelo alebo nechcelo vyjadriť (SŠ 20,8 %, ZŠ 10,5 %).

Graf 15 Spokojnosť so spôsobom výučby ľudských práv v škole podľa typu školy (v %)

Spokojnosť (úplne spokojný, skôr spokojný) s výučbou ľudských práv vyjadrovali viac skúmané ženy ako muži (ženy 65,39 %, muži 60,7 %), nespokojnosť zas muži (muži 23,8 %, ženy 18,8 %). Spokojní sú častejšie žiaci základných škôl, najmä však 7. ročníkov a so zvyšovaním ročníka spokojnosť klesá (ZŠ: 7. ročník 76,8 %, 8. ročník 71,4 %, 9. ročník 72,1 %). Pritom najviac nespokojných respondentov navštevovalo najvyšší skúmaný ročník strednej školy (SŠ: 3. ročník 23,8 %). Zatiaľ čo u stredoškolákov so zvyšujúcim sa vekom nespokojnosť stúpa a snaha vyhnúť sa odpovedi klesá, u mladších žiakov, žiakov základných škôl najvyššiu mieru nespokojnosti vyjadrovali žiaci 8. ročníkov (8. ročník 20,6 %). Práve títo potom spolu so stredoškolákmi z 3. ročníka najčastejšie zo všetkých volili nerozhodný, ambivalentný postoj, skôr nespokojní (ZŠ: 7. ročník 10,7 %, 8. ročník 16,9 %, 9. ročník 13,5 %, SŠ: 1. ročník 13,7 %, 2. ročník 13,4 %, 3. ročník 24,3 %). Nespokojnosť dominovala v odpovediach gymnazistov, kde sa takto vyjadril každý piaty opýtaný. Títo potom častejšie vyjadrovali nespokojnosť, ale aj spokojnosť (spokojní: G 57,2 %, SOŠ 52,0 %, nespokojní: G 21,0 %, SOŠ 16,6 %).

Štatisticky významné rozdiely sa potvrdili aj vzhľadom na lokalitu bydliska respondentov a kraj SR. Možno konštatovať, že sú to oslovení žiaci základných a stredných škôl pochádzajúci zo stredne veľkých miest do 50 000 obyvateľov, ktorí v najvyššom percente uvádzali spokojnosť so spôsobom výučby ľudských práv v škole (10 001-50 000 obyvateľov 68,9 %) a následne respondenti z najmenších lokalít (do 2 000 obyvateľov 63,5 %). Celkovo však má spokojnosť výsostné postavenie v hodnotení všetkých a v ostatných lokalitách bydliska dosahuje okolo 60 %.

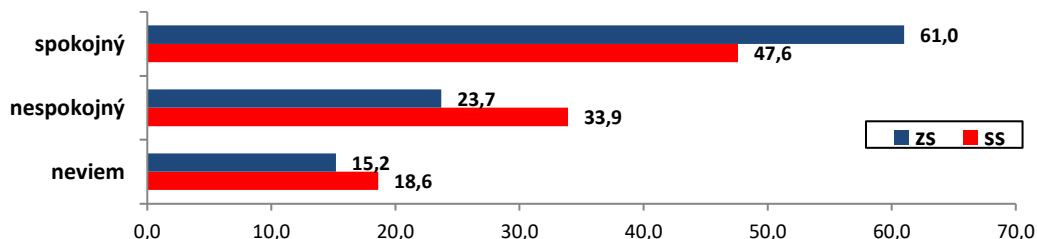
Na druhej strane nespokojnosť je najvýraznejšia vo veľkých mestách a veľkomestách. Až štvrtina (25,4 %) opýtaných z veľkých miest do 100 000 obyvateľov deklarovala nespokojnosť so spôsobom výučby ľudských práv a uvedené percento je podobné ako u žiakov pochádzajúcich z najmenších miest a veľkomiest (2 001-10 000 obyvateľov 24,0 %, nad 100 000 23,4 %). Spokojnosť so spôsobom výučby ľudských práv v škole vyjadrovali výrazne najviac žiaci základných a stredných škôl z Košického kraja, kde uvedenú skutočnosť potvrdilo až 72,0 % oslovených. Nasledujú žiaci z Trenčianskeho a Žilinského kraja (TN 68,1 %, ZA 67,8 %). V ostatných krajoch spokojnosť dosahuje od 56,1 % v Bratislavskom po 64,1 % v Prešovskom kraji. Je zrejme, že najmenej spokojnosti so spôsobom výučby v škole deklarovali žiaci zo škôl v Bratislavskom kraji. Títo potom spolu s opýtanými z Trnavského kraja najčastejšie zo všetkých volili možnosť neviem a nezaujali jednoznačný postoj (BA 20,4 %, TT 18,6 %). Naopak, nespokojnosť dominuje v odpovediach respondentov z Bratislavského, Žilinského a Banskobystrického kraja pričom tu takto zhodnotil spôsob výučby ľudských práv a práv dieťaťa každý štvrtý oslovený žiak (BA 23,5 %, ZA 23,4 %, BB 23,6 %). Práve oslovení z Bratislavského kraja až v 7 %, najviac zo všetkých, zaujali jednoznačne negatívny postoj. Hoci vo všetkých sledovaných krajoch prevažuje percento spokojných respondentov, nespokojnosť má pomerne vysoké zastúpenie.

Vyššiu mieru spokojnosti vyjadrili skúmaní žiaci s **priestorom na diskusiu (mean 2,65), obsahom preberaných tém (mean 2,65) a kvalitou získaných vedomostí (mean 2,71)**. Nespokojnosť s **kvalitou informácií** vyjadrovali výraznejšie muži (muži 30,7 %, ženy 27,5 %), ženy vo väčšej miere deklarovali spokojnosť (ženy 66,5 %, muži 51,2 %). Práve muži častejšie na otázku nevedeli alebo nechceli odpovedať (muži 18,1 %, ženy 16,0 %).

Významné závislosti podľa typu navštevovanej školy ukázali, že kvalitu získaných informácií vnímajú, a teda vyjadrujú spokojnosť najmä mladší žiaci (ZŠ 61,0 %, SŠ 47,6 %), zatiaľ čo starší žiaci, stredoškoláci, prezentovali v odpovediach výraznejšie nespokojnosť (SŠ 33,9 %, ZŠ 23,7 %). Až viac ako každý desiaty žiak strednej školy (SŠ 11,5 %) deklaroval jednoznačnú nespokojnosť s kvalitou v škole získaných poznatkov z oblasti ľudských práv, v prípade žiakov základnej školy sa takto vyjadrilo 6,7 % oslovených.

Hoci väčšina skúmaných žiakov oboch typov škôl prezentovala spokojnosť s kvalitou získaných poznatkov, výsledky naznačujú potrebu zvýšiť množstvo a preveriť obsah informácií a poznatkov z problematiky ľudských práv a práv dieťaťa prezentovaných žiakom vo výchovno-vzdelávacom procese. Pozitívne hodnotenie kvality informácií o ľudských právach a právach dieťaťa je pritom príznačnejšie pre žiakov z gymnázií (G 55,9 %, SOŠ 45,0 %), zatiaľ čo žiaci odborných škôl boli kritickejší a súčasne ľahostajní (nespokojní: SOŠ 35,0 %, G 30,4 %, neviem: SOŠ 20,1 %, G 13,7 %).

Graf 16 Spokojnosť s kvalitou informácií o ľudských právach podľa typu školy (v %)

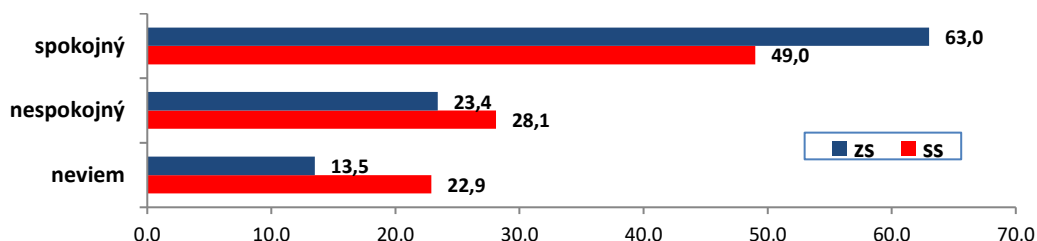

Signifikantné diferenciacie v názoroch sa prejavili aj vo vzťahu k lokalite bydliska. Z výsledkov vyplýva, že zatiaľ čo spokojnosť je najvýraznejšia v stredne veľkých mestách (10 001-50 000 obyvateľov 62,5 %), nespokojní sú najčastejšie žiaci zo škôl vo veľkomestách, kde až viac ako tretina (35,1 %) prezentovala nespokojnosť s kvalitou informácií z predmetnej problematiky získaných v škole. Aj tu sa potvrdili zvýšené nároky žiakov z väčších miest. Pritom až takmer každý desiaty respondent zo všetkých lokalít bydliska vyjadroval jednoznačnú nespokojnosť s kvalitou v škole získaných informácií o ľudských právach, s ich aktuálnosťou a využitím. Najvyššie zastúpenie vo vzťahu ku kraju vykazovali žiaci základných a stredných škôl z Trenčianskeho a Trnavského kraja (TN 11,5 %, TT 10,7 %), najmenej z Košického kraja (KE 6,8 %). Na druhej strane približne štvrtina skúmaných žiakov práve zo škôl v Košickom, ale aj v Nitrianskom kraji deklarovala jednoznačnú spokojnosť (KE 23,6 %, NR 25,2 %), v Trnavskom a Bratislavskom kraji najmenej, len 13,1 % a 15,7 %.

Nespokojnosť s priestorom na diskusiu vyjadrovali viac muži (muži 29,4 %, ženy 23,0 %), ženy vo väčšej miere deklarovali spokojnosť (ženy 60,6 %, muži 50,1 %). Práve muži potom častejšie na otázku nevedeli alebo nechceli odpovedať (muži 20,6 %, ženy 16,4 %).

Spokojnosť s priestorom na diskusiu vo vyučovacom procese vyjadrovali vo vyššom počte zastúpení žiaci základných škôl (ZŠ 63,0 %, SŠ 49,0 %), stredoškólači sú náročnejší, kritickejší a viac deklarujú nespokojnosť (SŠ 28,1 %, ZŠ 23,4 %), pričom opäť každý desiaty stredoškólač vyjadroval úplnú nespokojnosť (SŠ 10,0 %, ZŠ 7,6 %). Súčasne vo vyššom percente volili odpoveď neviem (SŠ 22,9 %, ZŠ 13,5 %), pričom percentá sú výrazne vyššie ako pri predchádzajúcom zisťovaní (neviem: rok 2017 – SŠ 14,2 %, ZŠ 9,2 %).

Graf 17 Spokojnosť s priestorom na diskusiu o ľudských právach podľa typu školy (v %)

Aj priestor pre diskusiu pozitívnejšie vnímajú gymnazisti ako žiaci stredných odborných škôl (G 55,6 %, SOŠ 46,9 %), ktorí až v 24,0 % prezentovali jednoznačnú spokojnosť (G 24,0 %, SOŠ 19,8 %). Nespokojnosť je identická u žiakov odborných škôl aj gymnázií. 28,4 % gymnazistov a 28,0 % z odborných škôl vyjadrovalo

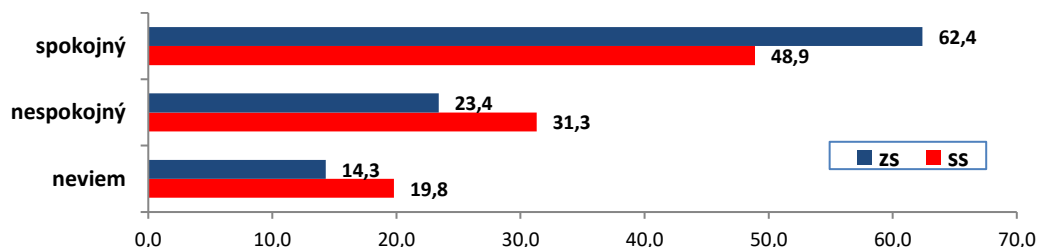
nespokojnosť, pričom jednoznačná nespokojnosť je markantnejšia u žiakov odborných škôl (SOŠ 10,5 %, G 8,5 %). Títo súčasne výrazne častejšie volili odpoveď neviem (SOŠ 25,2 %, G 15,8 %).

Významné rozdiely podľa krajov ukázali, že spokojnosť s priestorom na diskusiu o ľudských právach je zreteľnejšia u žiakov zo škôl v Nitrianskom a v Trenčianskom (NR 64,5 %, PO 62,0 %), najmenej v Bratislavskom kraji, kde sa takto vyjadřila necelá polovica opýtaných (BA 46,6 %). Práve uvedení respondenti spolu s oslovenými z Košického kraja sa aj najčastejšie zo všetkých odpovedí vyhli a volili možnosť neviem (BA 26,2 %, KE 23,5 %) a súčasne spolu s oslovenými zo Žilinského kraja vyjadřovali nespokojnosť (BA 27,2 %, ZA 30,0 %). Nespokojnosť pritom najmenej prezentovali žiaci zo škôl v Nitrianskom kraji (NR 23,4 %). Celkovo však možno konštatovať, že približne každý štvrtý oslovený žiak bez rozdielu lokality školy je presvedčený, že priestor na diskusiu k otázkam ľudských práv a práv dieťaťa v škole je nedostatočný. Aj tieto zistenia nabádajú zamyslieť sa nad situáciou v školstve a hľadať možnosti na jej zlepšenie.

Nespokojnosť s **obsahom tém** uvádzali častejšie muži ako ženy (muži 30,7 %, ženy 24,5 %). Naopak, spokojnejšie sú skúmané ženy, kde až takmer 60 % (59,8 %) deklarovalo úplnú alebo čiastočnú spokojnosť (ženy: úplnú 20,2 %, skôr spokojnosť 39,6 %) zatiaľ čo u mužov úplnú spokojnosť vyjadřovalo 18,2 % a skôr spokojnosť 32,3 % (muži: spokojnosť 50,6 %). Odpoveď neviem volili častejšie muži ako ženy (muži 18,8 %, ženy 15,7 %).

S obsahom vyučovaných tém z oblasti ľudských práv sú spokojní opäť mladší žiaci (ZŠ 62,4 %, SŠ 48,9 %), starší častejšie prezentovali nespokojnosť (SŠ 31,3 %, ZŠ 23,4 %) a súčasne vo vyššom percente na otázku nevedeli odpovedať (SŠ 19,8 %, ZŠ 14,3 %). Opäť sa teda potvrdila už prezentovaná vyššia miera spokojnosti u žiakov základných škôl. Predpokladáme, že fakt úzko súvisí s vekom respondentov, s nižšou mierou kritickosti a s nižšími požiadavkami. Obsah tém preberaných pri výučbe ľudských práv je prijateľný pre obidva súbory. Spokojnosť vyjadřovali vo výrazne vyššej miere žiaci gymnázií (spokojní: G 56,6 %, SOŠ 46,5 %). Naopak, žiaci odborných škôl sa o niečo viac prikláňali k nespokojnosti (SOŠ 32,1 %, G 28,6 %) a 8,9 % vyjadřovalo dokonca jednoznačnú nespokojnosť (G 7,6 %). Súčasne vo vyššom percente na otázku neodpovedali a volili možnosť neviem (neviem: SOŠ 21,4 %, G 14,9 %).

Graf 18 Spokojnosť s obsahom tém o ľudských právach podľa typu školy (v %)

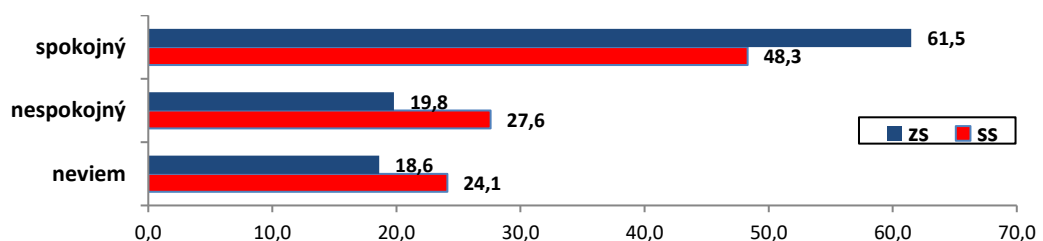
Diferenciácie podľa ročníka štúdia dokumentujú, že zatiaľ čo spokojnosť s obsahom preberaných ľudskoprávných tém má v základných školách stúpajúcu tendenciu so zvyšovaním ročníka, v stredných školách klesá. Tak je spokojnosť najpríznačnejšia

pre mladších žiakov, predovšetkým pre žiakov 9. ročníka základnej školy, v stredných školách pre najmladších oslovených, žiakov 1. ročníka strednej školy (ZŠ: 9. ročník 64,7 %, SŠ: 1. ročník 53,5 %). Predpokladáme, že so zvyšujúcim sa vekom sa stávajú žiaci stredných škôl kritickejší a s vyššími nárokmi nazerajú na výučbu.

Signifikantné rozdiely vzhľadom na kraj bydliska respondentov potvrdili, že hoci vo všeobecnosti prevláda u žiakov základných a stredných škôl vo všetkých krajoch SR spokojnosť s obsahom tém, najvýraznejšie sa prejavuje v odpovediach žiakov z Nitrianskeho (NR 62,5 %) a z Trenčianskeho kraja (TN 61,3 %), prevažne zo stredne veľkých miest bydliska (10 001-50 000 obyvateľov 62,5 %). Najmenej spokojnosti s obsahom tém prezentovali oslovení zo škôl v Bratislavskom kraji (BA 44,4 %) a z veľkomiest (nad 100 000 obyvateľov 42,5 %), ktorí súčasne v najvyššom percente vyjadrovali nespokojnosť a tiež nevyhranený postoj. Výsledky opäť potvrdili výrazne kritický a negatívny postoj žiakov Bratislavského kraja a respondentov z veľkomiest.

Na mieru spokojnosti s obsahom tém významne vplýva aj spôsob, akým poznatky o ľudských právach a právach dieťaťa prostredníctvom školy žiaci získali. Väčšiu mieru nespokojnosti prejavili žiaci, ktorí sú vzdelávaní na vyučovacej hodine, menšiu tí, ktorí nadobudli vedomosti z prednášok odborníkov. Možno tiež konštatovať, že žiaci, ktorí sú na vyučovacej hodine oboznamovaní s problematikou ľudských práv formou diskusie a využitím odborných materiálov a názorných príručiek, kladnejšie hodnotia obsah ľudskoprávných tém, ako tí, ktorí sú vzdelávaní výlučne iba na základe učebnice predmetu. O niečo nižšiu mieru spokojnosti prejavili žiaci s **rôznorodosťou prezentovaných tém (mean 2,72)** a s **typom materiálov** využívaných pri výučbe, s ich aktuálnosťou zaujímavosťou, podnetnosťou a podobne (**mean 2,72**). Aj názory na **rôznorodosť foriem výučby ľudských práv** vyznievajú v hodnotení respondentov neutrálne, ani optimisticky, ani pesimisticky (mean 2,72). Spokojnosť s rôznorodosťou prezentovaných tém z oblasti ľudských práv vyjadrovali opäť viac skúmané ženy (ženy 59,9 %, muži 49,0 %), ktoré súčasne v nižšom percente ako muži prezentovali nespokojnosť (ženy 21,6 %, muži 26,2 %) i nezáujem sa k problému vyjadriť (ženy 18,5 %, muži 24,8 %). Štatisticky významné rozdiely sa prejavili aj vo vzťahu k typu navštevovanej školy a kraja SR. V názoroch respondentov, žiakov základných a stredných škôl opäť prevažuje spokojnosť. Až 61,5 % stredoškôľakov a 48,3 % žiakov základných škôl vyjadrovalo spokojnosť s rôznorodosťou foriem výučby ľudských práv, pričom takmer 30,0 % mladších žiakov a 20 % starších deklarovalo jednoznačnú spokojnosť (ZŠ 29,4 %, SŠ 20,1 %). Nespokojní sú opäť viac žiaci stredných škôl (SŠ 27,6 %) a každý piaty skúmaný žiak základnej školy (ZŠ 19,8 %). Aj v tomto prípade vykazuje vysoké zastúpenie odpoveď neviem najmä u stredoškôľakov (SŠ 24,1 %, ZŠ 18,6 %).

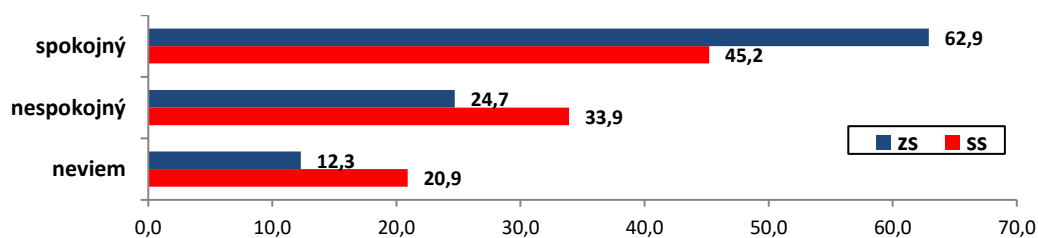
Graf 19 Spokojnosť s rôznorodosťou foriem výučby o ľudských právach podľa typu školy (v %)

Diferenciácie podľa krajov SR dokumentujú, že opäť je spokojnosť najvyššia ako pri predchádzajúcich zložkách vzdelávania u žiakov základných a stredných škôl v Trenčianskom (TN 63,6 %) a v Nitrianskom kraji (NR 61,3 %), najnižšia zas v Bratislavskom kraji (BA 43,9 %). V hodnotení rôznorodosti foriem výučby sú najskeptickejší a v najvyššom zastúpení zo všetkých sa prikláňajú k negatívnemu hodnoteniu a demonštrujú tak vlastnú nespokojnosť oslovení zo škôl Žilinského kraja (ZA 27,5 %) nasleduje Nitriansky a Bratislavský kraj, kde aj najvyššie percento vyjadrovalo jednoznačnú nespokojnosť (úplná nespokojnosť: BA 10,1 %, ZA 9,2 %). Prekvapujúce je, že až takmer tretina opýtaných z Trnavského, Bratislavského a Košického kraja sa k problému nevedela vyjadriť (TT 31,2 %, BA 30,2 %, KE 30,6 %). Uvedené percento je výrazne vyššie ako v ostatných krajoch SR, kde dosahuje hodnotu 20 % a menej (BA 30,2 %, TT 31,2 %, TN 11,7 %, NR 12,2 %, ZA 13,3 %, BB 22,9 %, PO 20,8 %, KE 30,6 %). S rôznorodosťou tém v oblasti ľudských práv a práv dieťaťa na vyučovacej hodine, besedách a prednáškach vyjadrovali najvyššiu mieru spokojnosti oslovení z miest s počtom obyvateľov od 10 001 do 50 000 (61,9 %), najnižšiu respondenti z veľkomiest (nad 100 000 obyvateľov 40,7 %). Títo potom najviac zo všetkých deklarovali nespokojnosť, ale aj ľahostajnosť a odpovedi sa vyhli (nespokojnosť: nad 100 000 obyvateľov 25,2 %, neviem: nad 100 000 obyvateľov 34,1 %). Možno konštatovať, že so zvyšujúcim sa počtom obyvateľov bydliska stúpa nespokojnosť žiakov s rôznorodosťou ľudskoprávných tém preberaných v škole.

Rovnakú mieru spokojnosti vyjadrovali skúmaní žiaci s materiálmi pre výučbu ľudských práv, s ich aktuálnosťou, či pútavosťou (**mean 2,72**). Nespokojnosť s typom materiálov určených pre oblasť ľudských práv a práv dieťaťa je aj pri tejto hodnotenej zložky vzdelávania príznačná predovšetkým pre stredné školy, kde skutočnosť potvrdila až tretina oslovených (SŠ 33,9 %, ZŠ 24,7 %), viac žiakov odborných škôl ako gymnázií (SOŠ 34,2 %, G 32,9 %) a najmä z 3. ročníkov stredných škôl (SŠ: 3. ročník 40,9 %). Výsledky potvrdili, že nespokojnosť stúpa priamoúmerne so zvyšovaním veku respondentov (SŠ: 1. ročník 28,7 %, 2. ročník 30,0 %, 3. ročník 40,9 %). V základnej škole najvyššiu mieru nespokojnosti prezentovali žiaci 8. ročníkov, kde sa takto vyjadrilo 28,0 % oslovených. Celkovo možno konštatovať, že nespokojnosť vo svojich odpovediach demonštrovali výrazne častejšie stredoškólači, naopak, spokojnosť je príznačnejšia pre mladších žiakov, žiakov základných škôl (ZŠ 62,9 %, SŠ 45,2 %). Títo potom deklarovali vyššiu mieru spokojnosti (SŠ: 1. ročník 50,7 %, 2. ročník 46,6 %, 3. ročník 40,3 %, ZŠ: 7. ročník 65,1 %, 8. ročník 60,8 %, 9. ročník 63,5 %). Prekvapujúce je, že so zvyšovaním ročníka štúdia klesá v oboch typoch spokojnosť žiakov s materiálmi pre výučbu ľudských práv a práv dieťaťa.

Graf 20 Spokojnosť s typom materiálov o ľudských právach podľa typu školy (v %)

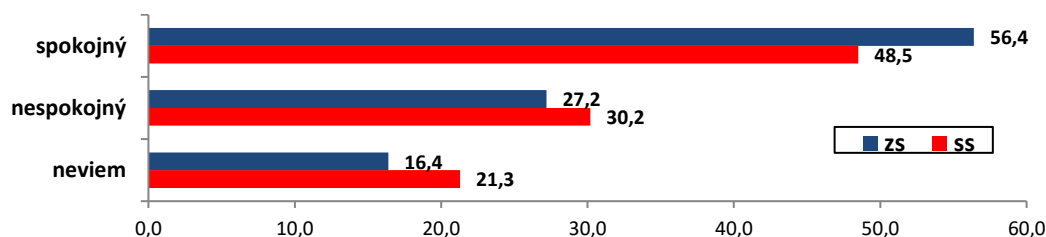

Významné rozdiely sa potvrdili aj vo vzťahu ku kraju Slovenska. Spokojnosť s materiálmi vyjadrovala približne polovica žiakov zo všetkých krajov, pričom najvýraznejšie sa prejavila u žiakov z Košického kraja. Až 66,2 % týchto žiakov vo svojich hodnoteniach deklarovalo spokojnosť s typom materiálov k výučbe ľudských práv. Na druhej strane sú to opäť opýtaní zo škôl z Bratislavského kraja spolu s respondentmi zo Žilinského kraja, ktorí najčastejšie prezentovali vlastnú nespokojnosť a súčasne so žiakmi z Trnavského kraja najvýraznejšie nevedeli k problému zaujať stanovisko (nespokojnosť: BA 32,6 %, ZA 33,4 %, neviem: BA 23,0 %, TT 23,0 %). Najnižšiu hodnotu v negatívnom postoji vykazovali žiaci z Košického kraja (KE 22,5 %), pričom len 5 % z nich poukazovalo na jednoznačnú nespokojnosť.

Medzi oblasti vzdelávania ľudských práv, s ktorými vyjadrili žiaci najvyššiu mieru nespokojnosti, patrí **názorné riešenie prípadného porušenia** ľudských práv (mean 2,95) a **premietnutie teórie poznatkov do praxe** (mean 2,91 %). Čo je zarážajúce, vyššiu mieru nespokojnosti (mean 2,73) uvádzali oslovení žiaci základných a stredných škôl aj **s úrovňou prednášok a besied s odborníkmi**, pričom oproti predchádzajúcim výsledkom zaznamenávame ešte väčší posun k nespokojnosti (rok 2017: mean 2,67).

Úroveň prednášok, besied o ľudských právach je oblasť vzdelávania k ľudským právam, s ktorou žiaci vyjadrujú vyššiu mieru nespokojnosti (mean 2,73), aj keď za sledované obdobie, ako už bolo uvedené, síce nespokojnosť žiakov do roku 2013 mierne klesala (rok 2011: mean 3,19, rok 2013: mean 2,79, rok 2017: mean 2,67), v súčasnosti vykazuje však mierne stúpajúci trend. Výraznejšie rozdiely v odpovediach respondentov podľa typu navštevovanej školy sa nepotvrdili. Približne polovica oslovených žiakov základných aj stredných škôl vyjadrovala spokojnosť a opäť prevažovali stredoškóľáci (SŠ 56,4 %, ZŠ 48,5 %).

Graf 21 Spokojnosť s úrovňou prednášok, besied o ľudských právach podľa typu školy (v %)

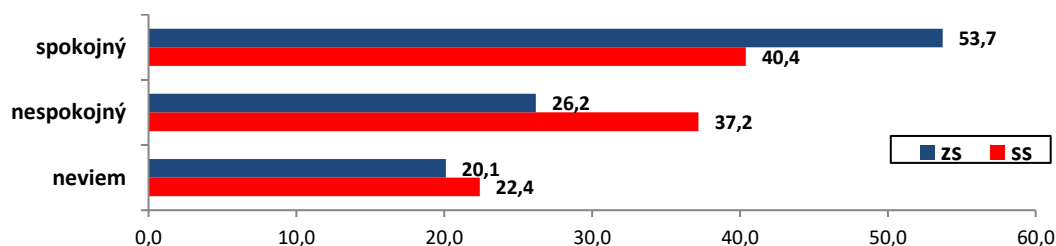

Nespokojnosť s úrovňou prednášok, besied o ľudských právach, ich aktuálnosťou a spôsobom realizácie prejavili častejšie skúmaní muži (muži 33,4 %, ženy 24,5 %), ženy až v 58,0 % prezentovali spokojnosť (muži 46,2 %). Závislosti podľa výšky vzdelania matky dokumentujú, že sú to žiaci s vysokoškolsky vzdelanou matkou, ktorí vyjadrovali najnižšiu mieru nespokojnosti. Nespokojnosť dominuje u oslovených s matkou s nižším stredoškolským vzdelaním (37,5 %). Žiaci s vysokoškolsky vzdelanými rodičmi pritom najčastejšie volili možnosť neviem (neviem: 15,8 %). Skutočnosť sa prejavila aj vzhľadom na vzdelanie otca. Štatisticky významné rozdiely v názoroch respondentov podľa kraja bydliska dokumentujú, že vo všetkých krajoch SR dominuje v odpovediach respondentov spokojnosť s úrovňou prednášok a besied. Najnižšiu hodnotu pritom dosahuje vo výpovediach oslovených zo škôl

v Bratislavskom a následne v Trnavskom kraji (BA 36,9 %, TT 43,0 %), najvyššiu u opýtaných z Nitrianskeho a Trenčianskeho kraja (NR 65,3 %, TN 64,0 %). Práve žiaci zo Žilinského a Bratislavského kraja potom najčastejšie zo všetkých majú negativistické stanovisko a zároveň prezentujú ľahostajnosť odpoveďou neviem (nespokojní: BA 33,8 %, TT 29,6 %, TN 21,7 %, NR 21,4 %, ZA 36,5 %, BB 27,0 %, PO 30,9 %, KE 24,8 % neviem: BA 27,3 %, TT 27,4 %, TN 14,3 %, NR 13,3 %, ZA 13,5 %, BB 22,5 %, PO 16,4 %, KE 13,5 %). Je zarážajúce, že až viac ako každý štvrtý oslovený žiak zo škôl v Bratislavskom a Trnavskom kraji deklaroval nezaujím a ľahostajnosť.

Premietnutie teórie o ľudských právach do **praxe**, teda poukázanie na možnosti využitia získaných vedomostí v bežnom živote sa umiestnilo na predposlednom mieste v poradí spokojnosti (mean 2,91). Hoci sú to opäť mladší žiaci, ktorí častejšie ako starší deklarujú spokojnosť (ZŠ 53,7 %, SŠ 40,4 %), až viac ako tretina oslovených stredoškôľakov a štvrtina žiakov základných škôl je s premietnutím teórie o ľudských právach do praxe nespokojných (SŠ 37,2 %, ZŠ 26,2 %). Práve nespokojnosť je v tomto prípade u stredoškôľakov najvýraznejšia zo všetkých predložených zložiek vzdelávania ľudských práv. Je teda zrejmé, že práve v premietnutí teórie do praxe má naše školstvo ešte veľa rezerv.

Graf 22 Spokojnosť s premietnutím teórie ľudských právach do praxe podľa typu školy (v %)

Ak by sme celkovo hodnotili výpovede oslovených žiakov základných a stredných škôl za všetky predložené zložky vzdelávania ľudských práv zistíme, že viac ako každý druhý oslovený žiak základnej školy pri hodnotení deklaroval spokojnosť, u stredoškôľakov zas tretina nespokojnosť so všetkými zložkami. Výsledky sú vo všetkých prípadoch podobné. Najväčšiu mieru spokojnosti so spôsobom výučby ľudských práv prezentovali skúmaní žiaci základnej aj strednej školy (ZŠ 72,9 %, SŠ 53,9 %), najmenej spokojnosti vyjadrovali s názorným riešením prípadného porušenie ľudských práv (ZŠ 52,3 %, SŠ 39,9 %). Na druhej strane nespokojnosť dominovala u stredoškôľakov v prípade premietnutia teórie do praxe (SŠ 37,2 %, ZŠ 26,2 %), u mladších žiakov pri hodnotení úrovne prednášok a besied o ľudských právach, ich aktuálnosti a spôsobe realizácie (ZŠ 27,2 %, SŠ 30,2 %). Dôvod zistenia by bolo potrebné podrobiť hlbšej analýze.

Diferenciácie podľa typu strednej školy (SOŠ,G), ktorú oslovení navštevujú potvrdili výraznú prevahu spokojných v súbore žiakov gymnázií (G 47,1 %, SOŠ 38,2 %), nespokojní sú viac žiaci odborných škôl (SOŠ 37,9 %, G 35,1 %). Najmenej spokojnosti vyjadrovali najstarší žiaci, žiaci 3. ročníkov (SŠ: 3. ročník 35,4 %), najviac skúmaní žiaci 9. ročníkov základnej školy (ZŠ: 9. ročník 56,1 %).

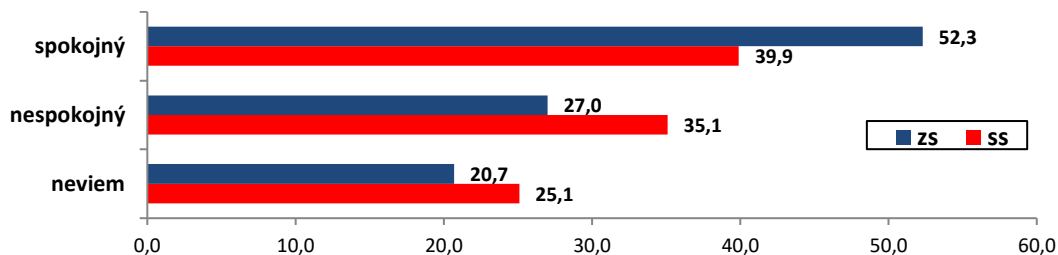
Možno konštatovať, že zatiaľ čo v základných školách spokojnosť s premietnutím teórie do praxe stúpa, v stredných školách klesá (ZŠ: 7. ročník 54,5 %, 8. ročník 50,6 %, 9. ročník 56,1 %, SŠ: 1. ročník 47,5 %, 2. ročník 40,5 %, 3. ročník 35,4 %). Nespokojnosť s výučbou praktickej stránky prezentovali výraznejšie stredoškólači, najmä najstarší žiaci, žiaci 3. ročníka strednej školy a 8. ročníka základnej školy (ZŠ: 7. ročník 22,6 %, 8. ročník 29,9 %, 9. ročník 26,0 % SŠ: 1. ročník 31,4 %, 2. ročník 34,3 %, 3. ročník 43,9 %). Práve najstarší oslovení potom aj v najvyššom percente deklarovali jednoznačnú nespokojnosť, a to až každý piaty oslovený (SŠ: 3. ročník 19,2 %). Predpokladáme, že uvedení žiaci sa najviac zamýšľajú nad pracovným životom a nad uplatnením reálnych poznatkov v praxi.

Signifikantné rozdiely sa prejavili v závislosti od lokality bydliska respondentov. Opäť sa potvrdil už známy fakt, že sú to respondenti z veľkomiest s ľahostajným prístupom k otázke. Až takmer každý tretí tak volil možnosť neviem (nad 100 000 obyvateľov 29,0 %). Práve uvedení žiaci potom v najnižšom zastúpení vyjadrovali spokojnosť s premietnutím teórie o ľudských právach do praxe (do 2 000 obyvateľov 46,1 %, 2 001-10 000 44,4 %, 10 001-50 000 54,0 %, 50 001-100 000 45,9 %, nad 100 000 37,3 %) a najčastejšie nespokojnosť (do 2 000 obyvateľov 32,8 %, 2 001-10 000 33,4 %, 10 001-50 000 29,3 %, 50 001-100 000 31,0 %, nad 100 000 33,7 %). Spokojnosť dominuje v hodnoteniach žiakov z Trenčianskeho a následne z Nitrianskeho a Košického kraja, kde skutočnosť potvrdila viac ako polovica opýtaných (TN 55,9 %, NR 53,9 %, KE 50,9 %), v ostatných krajoch sa pohybuje pod 50 %, najmenej však u respondentov zo škôl Bratislavského kraja. Práve tu dosahuje len 35 % (BA 35,9 %), pričom žiaci opäť v najvyššom percente potom spolu s opýtanými z Trnavského kraja volili odpoveď neviem (BA 32,7 %, TT 29,4 %). V Bratislavskom kraji tak výrazne dominuje v odpovediach nezaujímam, ľahostajnosť a pasivita. Nespokojnosť s premietnutím teórie do praxe prezentovali, podobne ako pri hodnotení úrovne prednášok a besied na ľudskoprávne témy, najviac oslovení zo Žilinského kraja (BA 32,2 %, TT 27,3 %, TN 30,0 %, NR 32,4 %, ZA 36,2 %, BB 31,7 %, PO 33,0 %, KE 33,3 %). Pritom jednoznačná nespokojnosť je najmarkantnejšia u respondentov z Bratislavského a Prešovského kraja, kde sa takto vyjadrilo zhodne až 13,2 % respondentov. Aj pri tejto hodnotenej kategórii sa potvrdila významná závislosť sledovanej premennej s formou výučby ľudských práv. Vyššiu mieru nespokojnosti vyjadrovali žiaci, ktorí sú vzdelávaní o ľudských právach na vyučovacej hodine pomocou učebnice, nižšiu zas pri alternatívnych spôsoboch výučby.

S názorným riešením porušenia ľudských práv a práv dieťaťa vyjadrovali spokojnosť častejšie žiaci základných než stredných škôl a to opäť ako v predchádzajúcich zložkách vzdelávania až viac ako polovica opýtaných (ZŠ 52,3 %, SŠ 39,9 %). Na druhej strane sú to stredoškólači, ktorí viac deklarovali nespokojnosť (SŠ 35,1 %, ZŠ 27,0 %) a zároveň vo vyššom percente nevedeli alebo nechceli odpovedať (SŠ 25,1 %, ZŠ 20,7 %).

Pozitívom je že percento nespokojných je nižšie ako pri zisťovaní v roku 2017. Do škôl a do výučby ľudských práv sa tak čoraz viac dostávajú inovatívne zážitkové metódy vzdelávania. Nespokojnosť dominuje v odpovediach stredoškólačkov, najmä však gymnazistov (G 36,2 %, SOŠ 34,7 %).

Graf 23 Spokojnosť s názorným riešením porušenia ľudských práv podľa typu školy (v %)

Spokojnosť s názorným riešením porušenia ľudských práv a práv dieťaťa vyjadrovali viac skúmané ženy (ženy 48,7 %, muži 42,5 %), muži výraznejšie vyjadrovali nespokojnosť (muži 34,2 %, ženy 28,5 %). Takmer pätina oslovených mužov aj žien k problému nevedela zaujať stanovisko a volila možnosť neviem (muži 23,3 %, ženy 22,7 %). Rozdiely sa potvrdili aj vo vzťahu k ročníku štúdia, lokalite bydliska a kraju SR. Opäť možno konštatovať, že spokojnejší sú skôr žiaci základných škôl, najmä 8. ročníkov, pričom najnižšiu hodnotu dosahuje u najmladších opýtaných (7. ročník 48,9 %, 8. ročník 57,6 %, 9. ročník 49,8 %). Výsledky sú nižšie ako pri zisťovaní v roku 2017. V stredných školách dominuje spokojnosť u žiakov 1. ročníkov, ktorá so zvyšovaním ročníka klesá (SŠ: 1. ročník 46,2 %, 2. ročník 38,1 %, 3. ročník 37,7 %). Najspokojnejší sú teda žiaci 1. ročníka a najmenej 3. ročníka. Opak je v prípade nespokojnosti. So zvyšovaním ročníka priamoúmerne stúpa aj počet nespokojných žiakov v základných aj v stredných školách (ZŠ: 7. ročník 24,3 %, 8. ročník 26,7 %, 9. ročník 30,4 %, SŠ: 1. ročník 31,9 %, 2. ročník 31,9 %, 3. ročník 41,1 %).

Diferenciácie podľa veľkosti bydliska potvrdili, že zatiaľ čo nespokojnosť so zvyšovaním počtu obyvateľov bydliska klesá (do 2 000 obyvateľov 33,8 %, 2 001-10 000 32,9 %, 10 001-50 000 29,6 %, 50 001-100 000 31,9 %, nad 100 000 31,8 %), spokojnosť je najmarkantnejšia u skúmaných žiakov žijúcich v najmenších obciach do 2 000 obyvateľov (do 2 000 obyvateľov 48,5 %, 2 001-10 000 46,1 %, 10 001-50 000 46,6 %, 50 001-100 000 43,7 %, nad 100 000 39,2 %), najmenšie zastúpenie má v názoroch opýtaných z veľkomiest.

Rozdiely podľa jednotlivých krajov SR dokumentujú, že zatiaľ čo žiaci základných a stredných škôl v Košickom kraji najčastejšie deklarujú spokojnosť a to až viac ako každý druhý oslovený (KE 54,5 %), najmenej spokojnosti vyjadrujú žiaci Bratislavského kraja (BA 38,2 %), ktorí zas v najvyššom percente spolu s oslovenými zo škôl Trnavského kraja zastávajú ľahostajné stanovisko s možnosťou neviem (BA 31,3 %, TT 32,2 %). Najviac nespokojní sú žiaci zo Žilinského kraja, kde uvedenú skutočnosť potvrdilo až takmer 40 % (ZA 37,3 %). Z výsledkov pritom jednoznačne vyplýva, že vo všetkých krajoch SR približne tretina, s výnimkou Košického kraja (KE 25,7 %), skúmaných žiakov je presvedčených, že názorné riešenie prípadného porušenia ľudských práv a práv dieťaťa prezentované na výučbe nespĺňa ich požiadavky a vyjadrujú tak nespokojnosť. Táto skutočnosť by mala byť podnetom na zlepšenie situácie vo výučbe ľudských práv tak zo strany pedagógov, ako aj zo strany riadiaceho orgánu pri tvorbe didaktických a interaktívnych pomôcok a odborných materiálov.

Komparácia údajov za celé sledované obdobie rokov 2005, 2008, 2011, 2013, 2017 a 2019 potvrdila síce pozitívne zistenia do roku 2017, v súčasnosti však dochádza k zhoršeniu stavu. Súčasní žiaci prezentovali vo všetkých hodnoteniach s výnimkou názorného riešenia prípadov a premietnutia teórie ľudských práv do praxe za celé sledované obdobie posun k nespokojnosti, aj keď pri hodnotení úrovne prednášok z predmetnej oblasti a obsahu preberaných tém zistenia z iných rokov dosahujú ešte horšie výsledky. Naproti tomu spokojnosť s názorným riešením prípadného porušenia ľudských práv a premietnutie teórie do praxe vyznieva v súčasnosti najpozitívnejšie za celé skúmané obdobie. Najhoršie výsledky zaznamenávame pri zisťovaní v roku 2011 a odvtedy dochádza k zvyšovaniu spokojnosti žiakov s jednotlivými predloženými zložkami výučby ľudských práv v školách. Ako dokumentuje *tabuľka 4* najväčší rozdiel bol oproti predchádzajúcemu skúmaniu v roku 2017 zistený pri hodnotení rôznorodosti foriem výučby ľudských práv (+0,16), využívaní aktívnych a názorných foriem výučby (+0,31) a aktuálnosti a zaujímavosti materiálov a odborných textov pre výučbu (+0,33). Zo získaných výsledkov zároveň vyplýva, že dochádza k zlepšeniu a k inovatívnosti výučby ľudských práv, lepšej aktuálnosti a zaujímavosti pri využívaní názorného riešenia ľudských práv (-0,11) a premietnutia teórie o ľudských právach a právach dieťaťa do praxe (-0,07). Výsledky tak plne korešpondujú s už prezentovanými výsledkami.

Tabuľka 4 Poradie jednotlivých položiek zoradených od najväčšej miery spokojnosti po úplnú nespokojnosť žiakov – porovnanie (mean: 1 = úplne spokojný, 5 = úplne nespokojný)

	2005	2008	2011	2013	2017	2019
spôsob výučby ľudských práv na hodine (forma)	2,42	2,42	2,55	2,45	2,38	2,54
úroveň prednášok, besied o právach (aktuálnosť, spôsob realizácie)	2,82	2,68	3,19	2,80	2,67	2,71
obsah tém z oblasti ľudských práv (rôznosť tém)	2,64	2,56	2,89	2,68	2,59	2,67
premietnutie teórie o ľudských právach do praxe (využitie v živote)	2,77	2,73	3,16	2,90	2,79	2,72
názorné riešenie prípadného porušenia ľudských práv	2,88	2,71	3,13	2,88	2,76	2,65
priestor na diskusiu k otázke ľudských práv	2,64	2,52	2,80	2,58	2,50	2,72
rôznosť foriem výučby ľudských práv (výučba, prednášky, súťaže)	2,85	2,65	3,01	2,73	2,60	2,91
typ materiálov k výučbe ľudských práv (aktuálnosť, zaujatie)	-	2,69	2,92	2,72	2,62	2,95
kvalita informácií o ľudských právach (aktuálnosť, využitie)	-	2,58	2,79	2,61	2,52	2,73

3. Aktivity v oblasti ľudských práv organizované školou

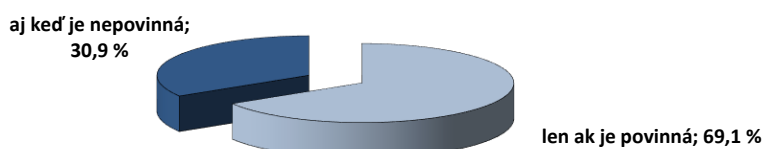
V ostatných rokoch sa kladie dôraz na vytvorenie priestoru vo výchovno-vzdelávacom procese nielen pre aplikáciu ľudskoprávných dokumentov, ale najmä pre praktické uplatňovanie ľudských práv a práv dieťaťa v škole a ich podporu. Súčasným výchovno-vzdelávacím trendom je tzv. multikultúrna výchova. Narastajúca kultúrna rôznorodosť spoločnosti zvyšuje význam multikultúrnej výchovy v školách. Jej ambíciou je poukázať na skutočnosť, že každá kultúra je jedinečným a neopakovateľným systémom, tak ako je jedinečný a neopakovateľný každý jedinec. Do akej miery sa darí škole plniť svoje poslanie vzdelávania v oblasti ľudských práv aj prostredníctvom doplnkových aktivít, sme sa pokúsili zmapovať vo výskume.

3.1 Záujem žiakov o účasť na aktivitách z oblasti ľudských práv

Vzdelávanie k ľudským právam je záležitosťou dvoch strán a to ako zdroja informácií, tak aj prijímateľa informácií. Ak jeden z uvedených aktérov nie je dostatočný, prenos informácií sa nemôže uskutočniť. Aby vzdelávanie k ľudským právam a právam

dieťaťa bolo efektívne, obe strany – škola aj žiak – by mali vynaložiť určitú mieru aktivity. V nasledujúcej časti sa pokúsime čiastočne zmapovať mieru participácie školy a žiaka v procese vzdelávania k ľudským právam a právam dieťaťa. Zo súboru oslovených žiakov základných a stredných škôl (N = 2 787) sa v prípade uskutočnenia akcie a podujatia k problematike ľudských práv (t. j. prednášky, besedy, súťaže a pod.) zúčastní aj pri **nepovininej účasti 33,8 %** opýtaných žiakov, zostávajúca **väčšina (66,2 %)** sa organizovaných akcií zúčastní iba ak ide o **povinné podujatie**.

Graf 24 Záujem žiakov o školské akcie k ľudským právam (%)

Porovnaním výsledkov účasti žiakov na školských akciách z oblasti ľudských práv za roky 2005 až 2019 sme zistili, že po rokoch klesania percenta žiakov, ktorí sú vnútorne motivovaní k získavaniu informácií z problematiky ľudských práv a práv dieťaťa sa ich zastúpenie v ostatných troch vlnách zisťovania neustále zvyšuje. Pomer žiakov s vnútornou motiváciou k problematike ľudských práv a tých, ktorí sa tejto téme venujú v škole iba z nutnosti je však vo všetkých rokoch zisťovania dominantný, aj keď za ostatné roky dochádza k miernemu zlepšovaniu. Dôvodom nepriaznivého stavu za celé obdobie zisťovania môže byť na jednej strane narastajúca preťaženosť školskými povinnosťami, ale aj preťaženosť a zahltenosť mediálnymi informáciami, v dôsledku čoho sa môže znižovať ich hodnota a reálny dopad. Témy ľudských práv tak preto môžu vzbudzovať stále menší záujem a strácať pre žiakov dôležitosť.

Tabuľka 5 Záujem žiakov o školské akcie k ľudským právam – porovnanie (%)

Účast' žiaka na akcii	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
iba v prípade povinnej účasti	59,1	64,4	68,8	71,8	69,1	69,1	66,2
aj v prípade nepovininej účasti	40,9	35,6	31,2	28,2	30,9	30,9	33,8

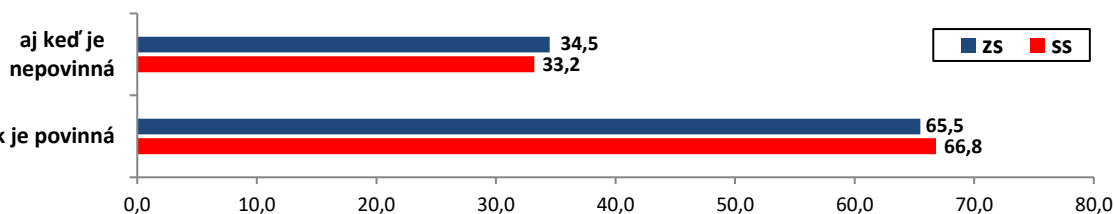
Štatisticky významné rozdiely sa potvrdili vzhľadom na **pohlavie** respondentov a **typ navštevovanej školy**. Účast' na akciách so zameraním na oblasť ľudských práv a práv dieťaťa organizovaných školou potvrdili výrazne viac skúmané ženy. Tieto až v takmer 40 % (38,3 %) by sa na akcii aj v prípade jej nepovinnosti zúčastnili, muži skutočnosť prezentovali v 29,0 %. Najvýraznejšie zastúpenie pritom vykazovali žiaci gymnázií (G 41,3 %, SOŠ 30,7 %, ZŠ 34,5 %). Rozdiely sa potvrdili aj vzhľadom na **ročník štúdia žiakov a kraj bydliska**. Nepovininej akcie zameranej na oblasť ľudských práv by sa v prípade organizovania školou zúčastnilo približne 30 % mladších žiakov aj stredoškolákov, najmä však žiakov 8. ročníkov základných škôl a 1. ročníkov stredných škôl (ZŠ: 8. ročník 37,8 %, SŠ: 1. ročník 37,1 %). V prostredí základnej školy tak so zvyšujúcim sa vekom ochota respondentov zúčastniť sa aktivít aj vo voľnom čase stúpa, v stredných školách klesá. Účast' však len v prípade povinnej účasti deklarovalo približne 65 % opýtaných zo všetkých sledovaných ročníkov. Túto skutočnosť v najvyššom percente prezentovali najmladší žiaci, žiaci 7. ročníkov základnej školy a následne 3. ročníkov strednej školy, kde sa takto vyjadrilo až takmer

70 % (ZŠ 7. ročník 69,6 %, 8. ročník 62,2 %, 9. ročník 64,6 %, SŠ 1. ročník 62,9 %, 2. ročník 68,1 %, 3. ročník 68,5 %). Je zřejmé, že mladší žiaci nie sú ešte dostatočne vyprofilovaní v záujmoch, sú otvorenejší zúčastňovať akcií organizovaných školou a to bez rozdielu, či ide o povinnú alebo nepovinnú účasť, zatiaľ čo stredoškoláci sa už viac orientujú na konkrétne záujmy a všeobecný rozhľad a tomu podriaďujú svoj voľný čas, pritom práve témy ľudských práv a práv dieťaťa sú často stredobodom ich záujmu. Všeobecne však v odpovediach respondentov výrazne prevláda účasť na akciách zameraných na oblasť ľudských práv len ak je účasť povinná.

Rozdiely podľa kraja bydliska oslovených žiakov dokumentujú, že povinná účasť má najvýraznejšie zastúpenie v odpovediach žiakov z Trnavského a Trenčianskeho kraja, kde dosahuje hodnotu viac ako 70 % (TT 71,4 %, TN 70,9 %), v ostatných krajoch Slovenska sa pohybuje v intervale od 61,3 % u žiakov zo škôl v Košickom kraji po 66,8 % z Nitrianskeho kraja. Nepovinná účasť na školskej akcii a podujatí je najvýraznejšia u žiakov z Košického kraja, nasleduje Banskobystrický a Bratislavský kraj (KE 38,7 %, BB 37,5 %, BA 37,0 %).

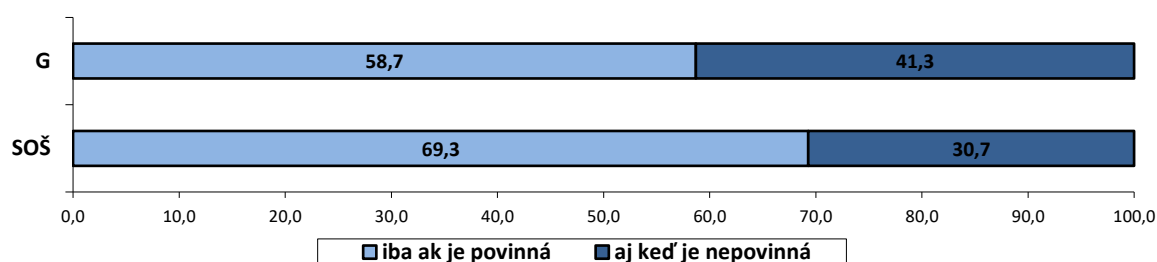
Rozdiely vo vzťahu k typu navštevovanej školy (základná a stredná škola) ukázali, že hoci výsledky sú takmer identické, sú to stredoškoláci, ktorí o niečo častejšie deklarovali účasť na akciách a podujatiach z problematiky ľudských práv organizovaných školou len v prípade povinnej účasti (SŠ 66,8 %, ZŠ 65,5 %). Približne tretina oslovených z oboch typov škôl (ZŠ 34,5 %, SŠ 33,2 %) priznala účasť na aktivitách aj v prípade nep povinnej účasti. Podrobné údaje sú uvedené v grafe 25.

Graf 25 Účasť na školských aktivitách z predmetnej problematiky podľa typu školy (v %)

Rozdiely podľa typu strednej školy dokumentujú, že približne 70 % oslovených žiakov odborných škôl a 60 % gymnázií by sa aktivity školy zúčastnili len v prípade povinnej účasti (SOŠ 69,3 %, G 58,7 %), nepovinnej približne 30 % (SOŠ 30,7 %) opýtaných navštevujúcich odborné stredné školy a 41,3 % gymnazistov. Je zřejmé, že práve žiaci so všeobecne zameraným vzdelávaním prejavujú viac záujmu o ľudskoprávne témy aj na úkor vlastného voľného času. Výsledky sú znázornené v grafe 26.

Graf 26 Záujem žiakov o školské akcie k ľudským právam podľa typu strednej školy (v %)

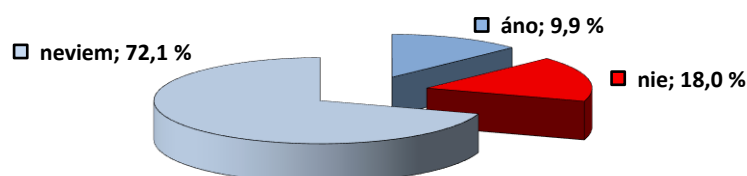

3.2 Participácia školy na projektoch, programoch v oblasti ľudských práv

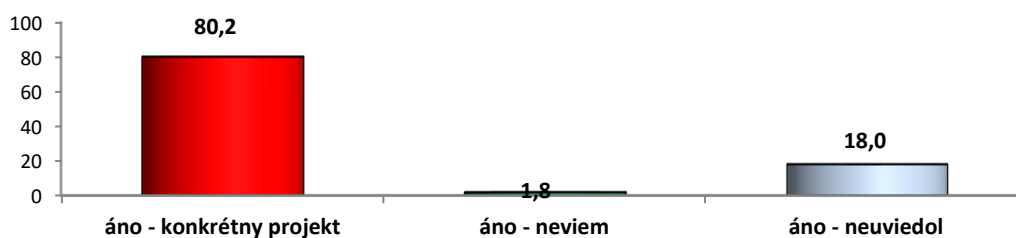
V oblasti ľudských práv a práv dieťaťa existuje množstvo aktivít projektov, programov, či súťaží zameraných na problematiku uplatňovania ľudských práv. Vo výskume nás zaujímalo, do akých konkrétnych aktivít sú vybrané základné a stredné školy zapojené a v akej miere sa ich zúčastňujú oslovení žiaci.

Takmer tri štvrtiny (70,1 %) oslovených žiakov základných a stredných škôl uviedli, že nevedia, či je ich škola zapojená do projektov, programov a súťaží zameraných na oblasť ľudských práv. Znalosť o činnosti školy v oblasti aktivít zameraných na problematiku ľudských práv a práv dieťaťa prezentovalo 30,0 %, pričom 17,1 % potvrdilo absenciu uvedených aktivít v škole a 12,9 % oslovených sa vyjadrilo kladne. Zo skúmaných žiakov základných a stredných škôl, ktorí deklarovali zapojenosť školy do projektov, programov a súťaží z danej oblasti konkrétny projekt prezentovalo 272/80,2 % žiakov, 6/1,8 % uviedlo možnosť áno – neviem a 61/18,0 % aktivitu nekonkretizovalo.

Graf 27 Zapojenie školy do projektov a súťaží (v %)

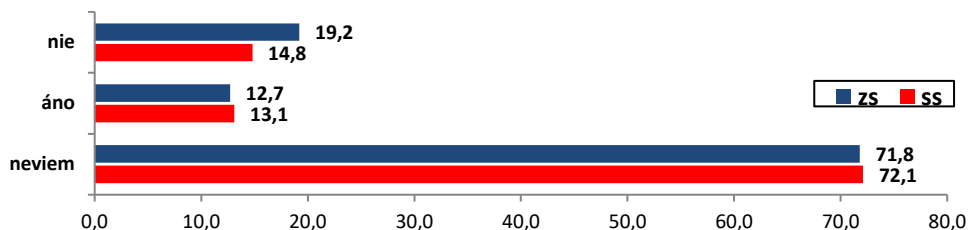

Graf 28 Potvrdenie zapojenosti školy do aktivít a konkretizácia projektov a súťaží vo vyjadreniach respondentov – N = 339 respondentov (v %)

Štatisticky významné závislosti sa potvrdili vo vzťahu k typu navštevovanej školy (základná a stredná škola), pohlaviu respondentov, ročníku a lokalite bydliska. Aktivity školy v rámci projektov a súťaží z oblasti ľudských práv a práv dieťaťa prezentovali rovnako stredoškooláci aj žiaci základných škôl (SŠ 13,1 %, ZŠ 12,7 %), pričom získané percentá vykazujú výrazne vyššie hodnoty u žiakov základných aj stredných škôl ako v predchádzajúcich zisťovaniach v rokoch 2015 a 2017 (rok 2015: SŠ 4,5 %, ZŠ 1,8 %, rok 2017: SŠ 12,5 %, ZŠ 7,1 %). Hoci treba konštatovať, že väčšina oslovených žiakov oboch typov škôl nevedela k problému zaujať stanovisko (SŠ 72,1 %, ZŠ 71,8 %) aj zvýšenie percenta potvrdenia aktivít školy v ostatnej vlně skúmania možno považovať za pozitívny výsledok a správne smerovanie aktivít školy v oblasti ľudských práv. Od respondentov sme získali 339 odpovedí s konkretizáciou aktivity školy. Z nich Olympiáda LP predstavovala 85,7 % odpovedí od žiakov stredných škôl a 74,7 % odpovedí od žiakov základných škôl. Zbytok predstavujú programy a súťaže s predmetným zameraním.

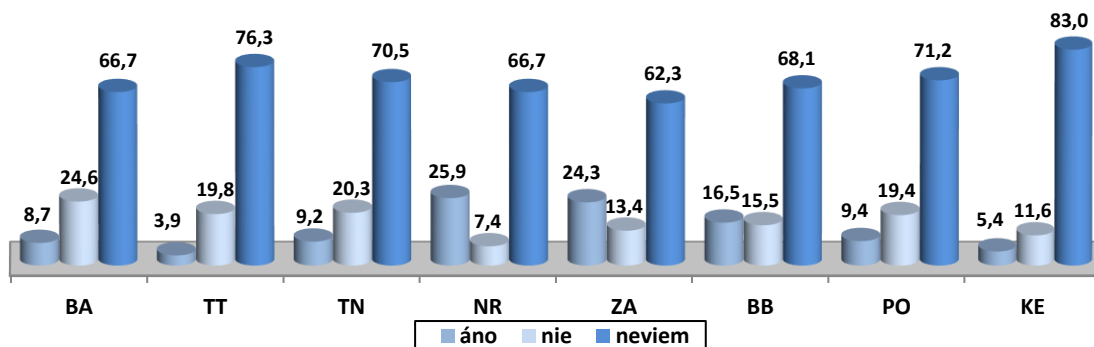
Graf 29 Zapojenie školy do projektov a súťaží z oblasti ľudských práv podľa typu školy (v %)

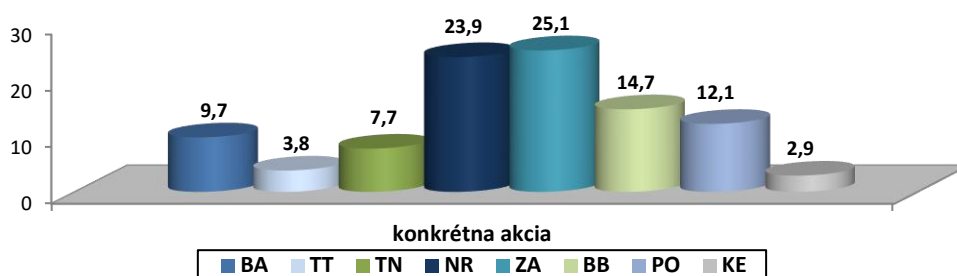
Vedomosti o konkrétnych aktivitách školy prezentovali častejšie ženy ako muži (ženy 13,7 %, muži 10,5 %), starší žiaci, najmä žiaci 3. ročníka strednej školy, čo je v rozpore so zistením o vyššom záujme mladších stredoškolákov o aktivity školy zamerané na oblasť ľudských práv aj v prípade nepovinnnej akcie (ZŠ: 7. ročník 14,9 %, 8. ročník 13,7 %, 9. ročník 9,9 %, SŠ: 1. ročník 9,2 %, 2. ročník 12,0 %, 3. ročník 16,7 %). Naopak, výsledky potvrdzujú zvýšený záujem o akcie z oblasti ľudských práv a práv dieťaťa u najmladších oslovených, žiakov 7. ročníkov a so zvyšovaním veku záujem klesá.

Popieranie zapojenia školy do projektov, programov, súťaží a akcií je markantnejšie u žiakov nižšieho stupňa vzdelávania, najmä u žiakov 7. a 8. ročníkov základnej školy (ZŠ: 7. ročník 19,7 %, 8. ročník 20,3 %, 9. ročník 18,8 %, SŠ: 1. ročník 9,2 %, 2. ročník 16,9 %, 3. ročník 15,9 %). Pritom až 70 % a viac oslovených zo všetkých ročníkov volilo odpoveď neviem. Najvyššiu hodnotu dosiahlo u oslovených 1. ročníka strednej školy (81,5 %), najnižšiu v 8. a 7. ročníku základnej školy (8. ročník 66,0 %, 7. ročník 65,5 %). Aktivitu školy s obsahom ľudských práv a práv dieťaťa potvrdili najmä žiaci z najmenších obcí do 2 000 obyvateľov a to až každý desiaty oslovený (do 2 000 obyvateľov 11,8 %), v ostatných lokalitách sa hodnota pohybuje okolo 8 %, len u respondentov žijúcich vo veľkomestách dosahuje 3,3 %. Najvyššie sú zastúpené školy v Nitrianskom kraji (NR 25,9 %) a následne v Žilinskom kraji (ZA 24,3 %). V týchto krajoch každý štvrtý oslovený tak potvrdil zapojenie školy do projektov, programov, súťaží zameraných na oblasť ľudských práv. V ostatných krajoch, s výnimkou Banskobystrického kraja (BB 16,5 %), deklarovalo organizovanie akcií školy len menej ako 10 % opýtaných, pričom len 3,9 % z Trnavského kraja. Konkrétne podujatie, akciu školy pritom uviedlo 122 respondentov a ich rozloženie podľa jednotlivých krajov SR zobrazujú grafy 30 a 31.

Graf 30 Zapojenie školy do projektov a súťaží podľa krajov SR (v %)

Graf 31 Zapojenie školy do projektov a súťaží podľa krajov SR – konkrétna akcia, podujatie (v %)

Poznámka: N = 339 respondentov, čo predstavuje 100 %.

Tabuľka 6 Zapojenie školy do projektov – porovnanie (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
áno	10,1	13,6	10,4	11,5	12,5	9,9	12,9
nie	19,4	15,5	16,3	15,9	20,6	18,0	17,1
neviem	70,5	70,9	73,2	72,2	66,9	72,1	70,1

Z údajov v tabuľke 6 vidieť, že v poslednej vlne zberu dát opäť stúpa percento respondentov (12,9 %), ktorí kladne odpovedali na otázku o zapojenosti školy do projektov a súťaží s ľudskoprávnou tematikou. Tak od roku 2011 možno vnímať mierne rastúci trend kladnej odpovede na otázku zapojenia školy do rôznych projektov a súťaží s problematikou ľudských práv, s výnimkou roku 2017. Zároveň oproti predchádzajúcemu zisťovaniu mierne pokleslo percento tých, ktorí na otázku nevedeli odpovedať, aj keď za celé obdobie dosahuje až okolo 70 %. Pozitívne zistenie je, že od roku 2015 klesajúci trend poukazuje na absenciu zapojenia školy do aktivít zameraných na oblasť ľudských práv a práv dieťaťa a za celé obdobie zisťovania je stúpajúca tendencia v potvrdení účasti na aktivitách. To navodzuje určitý optimizmus v aktivizácii školy v oblasti ľudských práv a v záujme žiakov o dianie v škole.

4. Porušovanie ľudských práv a jeho riešenie v školskom prostredí

V ostatnej dobe v spoločnosti čoraz viac rezonujú negatívne prejavy správania súvisiace so školským prostredím. Napriek tomu, že školské prostredie je považované za miesto rozvoja osobnosti dieťaťa a výchovy zameranej na posilňovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám, je, žiaľ, často aj jeho miestom.

S akými typmi porušovania ľudských práv v škole sa stretávajú žiaci základných a stredných škôl a aké sú možnosti ich riešenia, sme sa pokúsili zmapovať v ďalších častiach.

4.1 Typy porušenia ľudských práv v škole

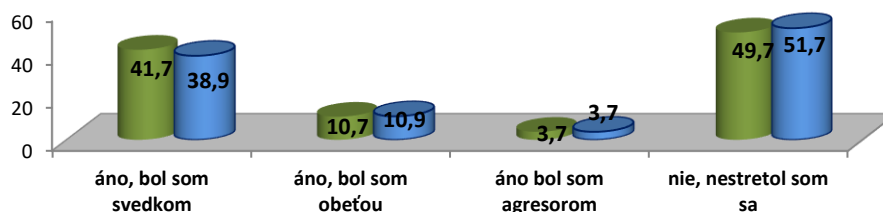
Právne dokumenty ako Všeobecná deklarácia ľudských práv, či Dohovor o právach dieťaťa definujú základné ľudské práva a práva dieťaťa. Ľudské práva sú spoločné všetkým ľudským bytostiam. Bez nich by ľudia strácali dôstojnosť a nemohli by sa rozvíjať. Aj keď sú ľudia rôzni, ich základné životné potreby sú rovnaké. Preto práva, ktoré im to zabezpečujú, označujeme ako základné ľudské práva. Ľudské práva vychádzajú z ľudskej prirodzenosti. Dôležitá je pri tom zásada, ktorá hovorí, že sloboda človeka končí tam, kde začína sloboda ostatných. Ľudské slobody a práva sú

prirodené práva každého jednotlivca (človeka) a sú zahrnuté vo všetkých medzinárodných dohodách a dokumentoch. Zaujímalo nás, či sa skúmaní žiaci základných a stredných škôl **stretli** s porušovaním ľudských práv, o aké typy porušenia išlo a v akej miere. Respondenti vo svojej odpovedi na otvorenú otázku mohli uviesť, s akým konkrétnym porušením ľudských práv sa stretli vo svojom okolí, či sa porušenie práva týkalo ich alebo nejakej inej osoby a kým bolo právo porušené.

Graf 32 sumarizuje výsledky mapovania porušovania ľudských práv a práv dieťaťa získané v skúmaníach v rokoch 2017 a 2019. **Svedkami porušenia ľudských práv a práv dieťaťa** v školskom prostredí je podľa vyjadrení respondentov, žiakov základných a stredných škôl, takmer **40 % opýtaných (38,9 %)**. Percento je oproti minulému zisťovaniu v roku 2017 o niečo nižšie (rok 2017: 41,7 %, rok 2019: 38,9 %). Rovnakú hodnotu za sledované roky dosiahlo nielen percento **obetí** (rok 2017: 10,7 %, rok 2019: 10,9 %) ale aj percento **agresorov** (rok 2017: 3,7 %, rok 2019: 3,7 %). **Polovica (51,7 %)** oslovených žiakov sa s **porušením ľudských práv v škole nestretla, pričom percento je mierne vyššie**.

Graf 32 Porušenie ľudských práv (v %)

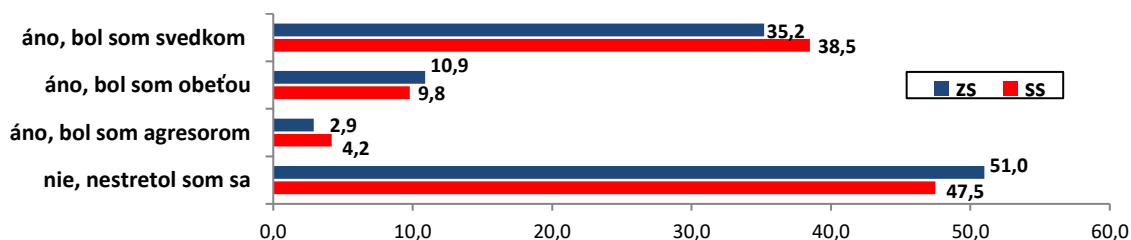
(zelená farba označuje vlnu zberu dát v roku 2017, modrá dáta z roku 2019)

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť uviesť viac odpovedí súčasne.

Porušenie ľudských práv priznali približne rovnako starší aj mladší žiaci a to každý druhý oslovený (SŠ 52,5 %, ZŠ 49,0 %). S porušením ľudských práv sa tak vo svojom okolí nestretlo 47,5 % **stredoškolákov** a 51,0 % **žiacov základných škôl**, pričom percento je u žiakov základných škôl vyššie a u stredoškolákov nižšie ako pri skúmaní v roku 2017 (rok 2017: SŠ 50,4 %, ZŠ 50,2 %) a výrazne nižšie ako zisťovaní v roku 2015 (rok 2015: ZŠ 66,0 %, SŠ 56,6 %). Necelých 40 % žiakov stredných aj základných škôl sa stalo **svedkom** porušenia práva a to s miernou prevahou starších žiakov (SŠ 38,5 %, ZŠ 35,2 %). Každý desiaty bol dokonca **obeťou** (SŠ 9,8 %, ZŠ 10,9 %). Uvedené percento je o málo vyššie u mladších žiakov. Zarážajúce je, že až **5 %** oslovených žiakov stredných škôl priznalo **pozíciu agresora**, v základných školách skutočnosť uviedli takmer 3 % (SŠ 64/4,2 %, SŠ 40/2,9 %).

Graf 33 Porušenie ľudských práv v škole podľa typu školy (v %)

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť uviesť viac odpovedí súčasne.

Z respondentov, ktorí priznali porušenie ľudských práv v škole (N = 1 489) bolo 80,6 % svedkom, 22,6 % obeťou a 7,7 % dokonca agresorom. Porušenie ľudských práv vo svojom okolí priznali viac skúmané ženy ako muži (muži 47,4 %, ženy 52,6 %). Ženy častejšie uviedli, že boli svedkom porušenia práv (ženy 82,8 %, muži 78,3 %), muži až vo viac ako 10 % (11,3 %) označili seba za agresora (ženy 4,3 %). Obeťou porušenia ľudských práv sa podľa výpovedí skúmaných žiakov základných a stredných škôl stal takmer každý štvrtý oslovený a to bez rozdielu pohlavia (muži 22,4 %, ženy 22,9 %).

Signifikantné závislosti vzhľadom na typ navštevovanej školy ukázali na už známy fakt, že porušovanie ľudských práv a práv dieťaťa je rozšírenejšie u žiakov základných škôl, aj keď predchádzajúce výsledky tomu nenasvedčujú (ZŠ 45,8 %, SOŠ 41,0 %, G 13,2 %). Rozdiely podľa navštevovanej školy dokumentujú, že svedkom porušovania práv vo svojom okolí sa stali v najvyššom zastúpení gymnazisti (G 83,5 %, SOŠ 80,8 %, ZŠ 79,8 %), obeťou zas žiaci základných škôl (ZŠ 24,6 %, SOŠ 21,0 %, G 19,9 %). Zarážajúci je fakt, že ako agresora označilo v najvyššom percente až takmer 10 % (9,7 %) žiakov gymnázií.

Celkovo možno konštatovať, že pozícia agresora má významné miesto pri deklarovaní situácie porušenia práv (G 9,7 %, SOŠ 8,6 %, ZŠ 6,5 %).

Štatisticky významné závislosti sa prejavili aj vo vzťahu k ročníku štúdia respondentov. Na absenciu porušovania ľudských práv poukazovali o niečo viac, ako už bolo uvedené, žiaci základných škôl. K porušovaniu ľudských práv a práv dieťaťa teda častejšie dochádza u žiakov stredných škôl. Zo súboru žiakov, ktorí pripustili porušenia práv v škole (N = 1 489/48,0 %), sú to žiaci posledného ročníka základnej školy a 1. ročníka strednej školy, ktorí v najvyššom percente priznávali svedectvo porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v škole (ZŠ: 7. ročník 77,0 %, 8. ročník 75,5 %, 9. ročník 85,6 %, SŠ: 1. ročník 84,0 %, 2. ročník 79,1 %, 3. ročník 81,6 %). Naopak, obeťou sa stali častejšie mladší žiaci, žiaci základných škôl a to najmä najmladší opýtaní (ZŠ: 7. ročník 29,2 %, 8. ročník 26,0 %, 9. ročník 19,7 %, SŠ: 1. ročník 19,3 %, 2. ročník 23,6 %, 3. ročník 18,7 %), najmenej najstarší oslovení v oboch typoch škôl. Na druhej strane sú to práve najstarší skúmaní žiaci základných aj stredných škôl, ktorí priznali pozíciu agresora (ZŠ: 7. ročník 8,0 %, 8. ročník 8,3 %, 9. ročník 10,2 %, SŠ: 1. ročník 4,3 %, 2. ročník 6,6 %, 3. ročník 8,2 %). V danom prípade zaznamenávame priamu úmernosť. So zvyšovaním veku, a teda ročníka štúdia v oboch typoch škôl stúpa aj pozícia agresora pri porušení ľudských práv a práv dieťaťa.

Z výsledkov vyplýva, že zatiaľ čo starší žiaci, stredoškoláci vo vyššom percente priznávajú svedectvo porušenia ľudských práv vo svojom okolí a zároveň aj pozíciu agresora, mladší žiaci viac deklarujú pozíciu obeť. Agresormi sa pritom najčastejšie stávajú žiaci žijúci v doplnených rodinách a v inom type rodiny (s vlastnými rodičmi 6,5 %, s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom 12,7 %, s jedným rodičom 8,9 %, iné 13,6 %), žiaci s rodičmi s najnižším ukončeným vzdelaním (matka: základné 34,6 %, otec: 16,7 %).

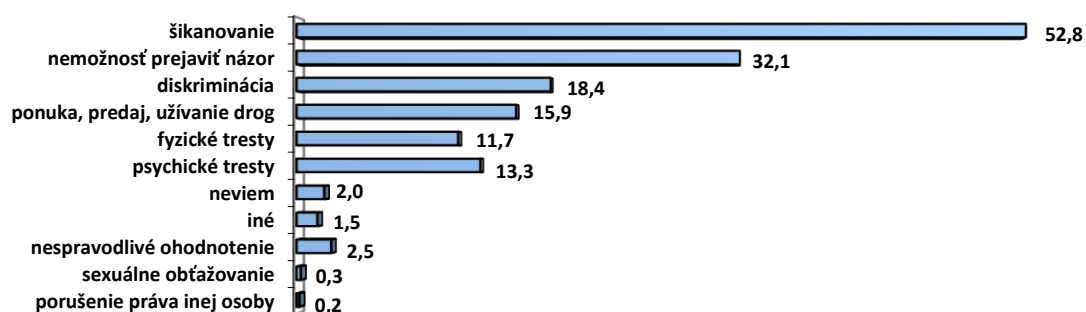
Signifikantné rozdiely sa preukázali aj vzhľadom na lokalitu a kraj bydliska respondentov. Zaujímavé je, že svedkom porušovania ľudských práv v podsúbore žiakov základných a stredných škôl, ktorí priznali porušenie práv boli najmenej respondenti žijúci vo veľkých mestách, najviac vo veľkomestách nad 100 000 obyvateľov. Títo potom v najvyššom percente priznali pozíciu agresora (svedok: do 2 000 obyvateľov 82,7 %, 2 001-10 000 78,3 %, 10 001-50 000 81,1 %, 50 001-100 000 75,7 %, nad 100 000 83,1 %, agresor: do 2 000 obyvateľov 5,1 %, 2 001-10 000 9,4 %, 10 001-50 000 9,3 %, 50 001-100 000 9,9 %, nad 100 000 5,1 %). Obetou boli najčastejšie respondenti žijúci v malých mestách od 2 001 do 10 000 obyvateľov a vo veľkých mestách do 100 000 obyvateľov, kde fakt potvrdila štvrtina opýtaných (2 001-10 000 obyvateľov 25,2 %, 50 001-100 000 obyvateľov 25,0 %).

Všeobecne možno konštatovať, že práve respondenti pochádzajúci z veľkých miest tak najčastejšie zo všetkých deklarovali pozíciu agresora (9,9 %), ale vo vysokom percente aj obeť (25,0 %). Je teda zrejmé, že práve v lokalitách veľkých miest má agresivita významné miesto v živote jedinca.

Diferenciácie podľa jednotlivých krajov SR dokumentujú, že s porušením ľudských práv vo svojom okolí sa najviac stretli oslovení žiaci zo škôl Trnavského a Trenčianskeho kraja (TT 88,7 %, TN 85,2 %), najmenej opýtaní z Bratislavského kraja (BA 78,9 %). Práve respondenti z Trenčianskeho, Trnavského a Žilinského kraja v najvyššom percente, a to viac ako každý desiaty priznal, že bol agresorom v prípade porušenia ľudských práv (TN 11,3 %, TT 9,7 %, ZA 9,3 %). Najmenej skutočnosť potvrdili oslovení zo škôl v Košickom kraji, len 4 %. Obetou porušenia práv sú podľa výpovedí žiakov základných a stredných škôl opäť najčastejšie mladí z Trenčianskeho kraja a následne z Bratislavského kraja, kde skutočnosť potvrdila necelá tretina oslovených (TN 29,8 %, BA 27,1 %). Prítom vo všetkých krajoch dosahuje hodnotu okolo 20 %. Obetou porušenia ľudských práv sa stali najmenej žiaci zo škôl Trnavského kraja (TT 17,0 %). Svedectvo porušenia ľudských práv a práv dieťaťa vo svojom okolí deklarovali v najvyššom zastúpení oslovení žiaci z Nitrianskeho kraja (NR 86,9 %), avšak vo všetkých krajoch vykazuje okolo 80 %.

Na otázku o **konkrétnom porušení ľudských práv** sme získali spolu 3 097 odpovedí od 2 787 respondentov. Z nich 50,4 % skúmaných žiakov základných a stredných škôl deklarovalo absenciu porušovania ľudských práv a práv dieťaťa v škole. Z tých, ktorí pripustili porušenie práv bolo **52,8 %** žiakov, ktorí uviedli **šikanovanie**, ako jednu z konkrétnych foriem porušovania ľudských práv. **Viac ako 30 % (32,1 %)** oslovených sa v škole stretlo s porušením práva na **možnosť prejaviť svoj názor** a **necelá pätina (18,4 %)** priznalo určitú formu **diskriminácie**. Výskyt **fyzických a psychických trestov** žiaci základných a stredných škôl udávali v približne rovnakej miere, výraznejšie však psychické týranie (**fyzické tresty: 11,7 %, psychické: 13,3 %**). Dôležitou formou porušenia ľudských práv v škole je aj **ponuka, predaj a užívanie drog**. Uvedenú možnosť prezentovalo **15,9 % opýtaných**. Ostatné prípady a formy porušovania ľudských práv nepresahujú 5 %-nú úroveň zastúpenia medzi oslovenými žiakmi. Na druhej strane **polovica** žiakov poukázala na **absenciu porušovania ľudských práv v škole**.

Graf 34 Typy porušenia ľudských práv v škole (v %)

Poznámka: Uvedené sú len odpovede respondentov, ktorí sa s porušením stretli (N = 1 853 odpovedí). Súčet presahuje 100 % pre možnosť uviesť viac odpovedí súčasne

Podľa výsledkov znázornených v *grafe 34* je zrejmé, že **najfrekvencovanejším typom porušenia práv v prostredí základných a stredných škôl je šikanovanie a nemožnosť vyjadriť svoj názor**. Do kategórie šikanovanie bolo zaradené porušenie práv žiaka žiakmi. Dôvody šikanovania žiakov žiakmi sú rôzne, ide najmä o tieto faktory: výzor, pohlavie, vek, rodinné prostredie, prejav iného názoru, iné správanie a pod. Rozdiely sú interpretované v podsúbore respondentov, ktorí priznali porušenie ľudských práv v škole a konkretizovali typ porušenia (N = 1 853 odpovedí). So **šikanovaním** sa v škole stretli výrazne častejšie skúmané ženy (ženy 57,1 %, muži 47,4 %), pričom oproti výsledkom z rokov 2013, 2015 a 2017 zaznamenávame v oboch súboroch zvýšenie (rok 2013: ženy 24,6 %, muži 15,4 %, rok 2015: ženy 33,9 %, muži 27,9 %, rok 2017: ženy 53,8 %, muži 46,4 %, rok 2019: ženy 57,1 %, muži 47,4 %). Všeobecne tak dochádza k neustálemu nárastu šikanovania u žien aj u mužov. Obeťou šikanovania boli viac žiaci základných škôl (ZŠ 57,8 %, SŠ 48,5 %) a čo je zaujímavé, že v rámci stredných škôl žiaci gymnázií (G 57,6 %, SOŠ 45,2 %), najmä však najstarší žiaci základnej školy, žiaci 9. ročníkov, kde šikanovanie deklarovalo až takmer 70 % a následne 1. ročníkov strednej školy (ZŠ: 7. ročník 54,0 %, 8. ročník 53,3 %, 9. ročník 66,5 %, SŠ: 1. ročník 59,5 %, 2. ročník 47,8 %, 3. ročník 41,5 %).

Z výsledkov je zrejmé, že zatiaľ čo v základných školách má šikanovanie so zvyšovaním ročníka stúpajúci trend, v stredných školách klesá. Rozdiely v názoroch podľa veľkosti lokality bydliska respondentov ukázali, že šikanovanie je najrozšírenejšie v školách vo veľkomestách a v mestách od 10 001 do 50 000 obyvateľov (nad 100 000 obyvateľov 56,8 %, 10 001-50 000 obyvateľov 56,6 %). Celkovo však možno konštatovať, že približne polovica oslovených žiakov, ktorí priznali porušenie ľudských práv a práv dieťaťa v škole uviedla šikanovanie a to bez rozdielu veľkosti bydliska (do 2 000 obyvateľov 55,4 %, 2 001-10 000 46,4 %, 10 001-50 000 56,6 %, 50 001-100 000 48,6 %, nad 100 000 56,8 %). Najvýraznejšie boli zastúpené školy v Trenčianskom a Nitrianskom kraji (TN 60,3 %, NR 59,2 %).

Vo všeobecnosti výsledky potvrdili, že šikanovanie ako porušovanie ľudských práv v škole uvádzal približne každý druhý oslovený, bez rozdielu kraja pôsobnosti školy (BA 54,3 %, TT 50,6 %, TN 60,3 %, NR 59,2 %, ZA 49,1 %, BB 48,2 %, PO 53,3 %, KE 45,3 %), avšak najmenej zo škôl v Košickom kraji.

Práve šikanovanie spolu s popieraním možnosti vyjadriť svoj názor predstavuje vo všetkých krajoch SR najrozšírenejší spôsob porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí.

Druhým najčastejším porušením práva v škole, je teda **nemožnosť prejavit' svoj názor** (32,1 %). Aj tu dochádza k už spomínanému nárastu oproti predchádzajúcim zisťovaniam. Do tejto kategórie bolo zaradené porušenie práv žiaka učiteľmi, vedením školy. Prejavy nemožnosti prezentácie názoru sú rôzne, ide najmä o tieto situácie: neschopnosť prijať iný názor, pojednávanie o žiakoch bez žiakov, nemožnosť obhajoby pri obvinení, potrestanie za prejav názoru, nemožnosť obhajoby pri známokovaní, považovanie názoru žiaka za hlúposť alebo za drzosť, diskriminácia pri možnosti prejaviť názor.

Nespokojnosť s možnosťou prejaviť názor vyjadrovali opäť viac skúmané ženy (ženy 34,3 %, muži 29,2 %), najmä však žiaci stredných škôl (SŠ 36,1 %, ZŠ 27,8 %), prevažne žiaci gymnázií (G 40,1 %, SOŠ 34,6 %) a vo vzťahu k navštevovanému ročníku žiaci najvyššieho ročníka strednej školy. Všeobecne pritom platí, že so zvyšovaním veku respondentov, žiakov stredných škôl, zvyšuje sa percento tých, ktorí vnímajú absenciu možnosti prejavit' svoj názor, čím sa porušujú ich základné ľudské práva (SŠ: 1. ročník 34,4 %, 2. ročník 34,9 %, 3. ročník 39,7 %). Je teda zrejmé, že vo vyšších ročníkoch stredných škôl pedagógovia vytvárajú žiakom väčší priestor na vyjadrenie vlastných myšlienok a názorov. V prípade základných škôl sa skutočnosť nepotvrdila. Absenciu možnosti vyjadriť svoj názor v najvyššom zastúpení tu pociťovali žiaci 8. ročníka (ZŠ: 7. ročník 25,8 %, 8. ročník 34,0 %, 9. ročník 22,9 %).

Nedostatok slobody prejaviť sa vyskytoval najčastejšie v odpovediach respondentov žijúcich v najmenších lokalitách v obciach do 2 000 obyvateľov, kde na jav poukázalo až 37 % opýtaných a žiaci navštevujúci školy v Trenčianskom, Prešovskom a Trnavskom kraji. Uvedenú skutočnosť tu potvrdila až tretina žiakov (TN 36,4 %, PO 33,0 %, TT 33,8 %), najmenej v Košickom kraji (KE 26,7 %). Rozdiely v odpovediach sa prejavili aj vzhľadom na veľkosť bydliska. Absencia priestoru na vyjadrenie názoru je, ako už bolo konštatované, markantnejšia u žiakov žijúcich v malých lokalitách do 2 000 obyvateľov (do 2 000 obyvateľov 37,0 %).

Celkovo však možno konštatovať, že približne 30 % opýtaných, ktorí konkretizovali porušenie práv v škole uvádzali nemožnosť vyjadriť svoj názor a to bez rozdielu veľkosti bydliska. Najmenej respondentov pritom pochádzalo z veľkomiest (nad 100 000 obyvateľov 26,7 %). Opäť sa vynára otázka či ide o skutočný jav, väčšiu mieru tolerancie, ľahostajnosť či celkové zakrývanie skutkov. Odpoveď je zložitá a vyžadovala by si hlbšie skúmanie príčin. Medzi porušenia ľudských práv, ktoré žiaci uvádzali vo väčšej miere než ostatné, patria aj **diskriminácia** (18,4 %), **ponuka, predaj a užívanie drog** (15,9 %) a **fyzické a psychické tresty** (11,7 %, 13,3 %). Do tejto kategórie boli zaradené porušenia práv žiaka učiteľmi, vedením školy, spolužiakmi či inými žiakmi.

Ak porovnáme výsledky so zisteniami v roku 2017, vidíme na jednej strane pokles diskriminácie (rok 2019: 18,4 %, rok 2017: 21,6 %), na strane druhej nárast ponuky predaja a užívania drog (rok 2019: 15,9 %, rok 2017: 13,5 %) a súčasne nárast

fyzického a psychického násillia v škole (fyzické násillie: rok 2019: 11,7 %, rok 2017: 10,0 %, psychické násillie: rok 2019: 13,3 %, rok 2017: 11,1 %).

Diskrimináciu pociťujú v školskom prostredí opäť častejšie ženy (ženy 20,0 %, muži 16,4 %), viac stredoškolláci ako žiaci základných školl (SŠ 22,1 %, ZŠ 14,4 %), prevažne žiaci gymnázií (G 31,4 %, SOŠ 18,7 %), najmä však žiaci ostatných dvoch skúmaných ročníkov strednej školy (ZŠ: 7. ročník 12,1 %, 8. ročník 17,8 %, 9. ročník 13,8 %, SŠ: 1. ročník 18,4 %, 2. ročník 22,4 %, 3. ročník 24,5 %). Diskriminácia v prostredí školl tak má vzostupnú tendenciu s vyšším ročníkom štúdia.

Diskriminácia ako jedno z najčastejších porušení ľudských práv a práv dieťaťa je najmarkantnejšia vo veľkých mestách do 100 000 obyvateľov a veľkomestách (do 2 000 obyvateľov 18,0 %, 2 001-10 000 18,2 %, 10 001-50 000 18,0 %, 50 001-100 000 21,1 %, nad 100 000 18,3 %).

Celkovo však dosahuje okolo 20 % u respondentov zo všetkých lokalít. Najvýraznejšie sa diskriminácia prejavila v odpovediach žiakov základných a stredných školl z Nitrianskeho kraja, kde sa objavila u každého štvrtého osloveného (NR 24,3 %) a následne v Košickom a Banskobystrickom kraji (KE 19,8 %, BB 19,7 %), najmenej v Žilinskom kraji (ZA 15,2 %).

Ponuku, predaj a užívanie drog ako porušenie práv v školskom prostredí uviedlo 15,9 % opýtaných, ktorí na otázku o porušení ľudských práv v škole konkrétne odpovedali. Na ponuku, predaj a konzumáciu drog v škole poukazovali výrazne častejšie skúmaní muži ako ženy (muži 20,6 %, ženy 12,4 %), hlavne vekovo starší žiaci, stredoškolláci (SŠ 17,9 %, ZŠ 13,9 %) navštevujúci prevažne odborné školy (SOŠ 19,6 %, G 13,4 %) a žiaci najvyšších ročníkov základných školl a 2. ročníkov stredných školl (SŠ: 2. ročník 19,6 %, ZŠ: 9. ročník 17,0 %).

Rozdiely podľa veľkosti bydliska respondentov dokumentujú, že vnímanie ponuky, užívania a predaja drog v škole ako porušovanie ľudských práv a práv dieťaťa dominujú v odpovediach žiakov z malých a stredne veľkých miest, najmenej však z veľkomiest (do 2 000 obyvateľov 15,8 %, 2 001-10 000 18,0 %, 10 001-50 000 19,0 %, 50 001-100 000 11,3 %, nad 100 000 10,1 %).

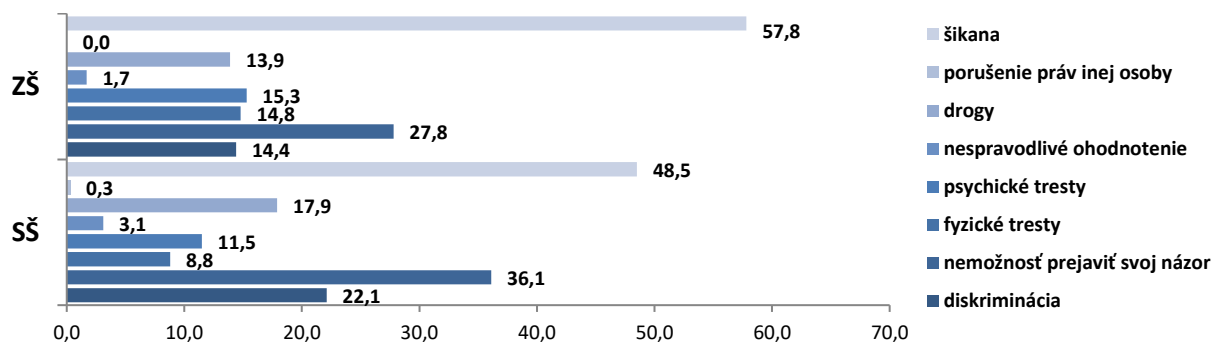
Ak jav sledujeme podľa jednotlivých krajov SR zistíme, že uvedené porušenie práva prezentovali najvýraznejšie žiaci zo školl v Žilinskom a Bratislavskom kraji (ZA 19,9 %, BA 19,1 %) a následne z Trenčianskeho a Košického kraja (TN 17,4 %, KE 16,3 %). V ostatných krajoch nepresiahla ponuka, predaj a užívanie drog hodnotu 15 %.

Rozšíreným prejavom porušenia ľudských práv v školskom prostredí je aj **fyzické a psychické násillie**. Zatiaľ čo pri psychickom násillí v škole prevažujú skúmané ženy, pri fyzickom násillí zas muži (fyzické tresty: muži 13,6 %, ženy 10,2 %, psychické tresty: ženy 13,8 %, muži 12,6 %). Rozdiely podľa typu navštevovanej školy ukázali, že fyzické tresty sú výrazne rozšírenejšie v základných školách než v stredných školách (fyzické tresty: ZŠ 14,8 %, SŠ 8,8 %, psychické tresty: ZŠ 15,3 %, SŠ 11, %) a u stredoškollákov navštevujúcich predovšetkým odborné školy (SOŠ 9,9 %, G 5,8 %). Psychické násillie ako porušenie práv v škole dominuje u gymnazistov (G 13,4 %, SOŠ 10,8 %). Najmarkantnejšie sa psychické aj fyzické násillie prejavuje u žiakov 8. ročníkov základnej školy (fyzické tresty: 17,8 %, psychické tresty: 21,3 %)

a oproti výsledkom z roku 2017 výrazne vzrástlo (rok 2017: 8. ročník fyzické tresty: 12,3 %, psychické tresty: 11,5 %). Diferenciácie podľa veľkosti bydliska respondentov dokumentujú, že s fyzickým násilím sa stretávajú najčastejšie žiaci žijúci v malých mestách a v najmenších obciach do 2 000 obyvateľov, kde na uvedené porušenie práva poukazovalo približne 15 % oslovených žiakov (2 001-10 000 obyvateľov 15,7 %, do 2 000 obyvateľov 12,3 %). Psychické násilie je najrozšírenejšie opäť v nmalých mestách do 10 000 obyvateľov a súčasne vo veľkomestách (do 2 000 obyvateľov 11,1 %, 2 001-10 000 16,0 %, 10 001-50 000 12,9 %, 50 001-100 000 12,0 %, nad 100 000 14,9 %). Je zaujímavé, že na fyzické i psychické násilie poukazovali najviac opýtaní zo škôl v Nitrianskom, Trenčianskom a Prešovskom kraji (fyzické násilie: NR 16,0 %, TN 14,0 %, PO 14,2 %, psychické násilie: NR 15,4 %, TN 15,7 %, PO 14,6 %), najmenej však žiaci z Košického kraja (fyzické násilie: KE 7,0 %, psychické násilie: KE 8,1 %). Je len otázkou, či v školách uvedeného kraja najmenej často dochádza k bitkám a nadávkam, alebo či oslovení žiaci sú ľahostajní, prípadne zo strachu skutočnosť zakrývajú.

Rozdiely sa prejavili aj vo vzťahu k **typu navštevovanej školy**. Aj v tomto prípade výsledky potvrdili, že porušenie práv v škole je rozšírenejšie na vyššom stupni vzdelávania, s výnimkou šikanovania, fyzického a psychického násilia, ktoré dominujú podľa výpovedí oslovených žiakov v prostredí základných škôl. Tak zatiaľ čo u stredoškolákov má vyššie zastúpenie porušenie práva na slobodný názor (SŠ 36,1 %, ZŠ 27,8 %), diskrimináciu (SŠ 22,1 %, ZŠ 14,4 %), ponuku, predaj a užívanie drog (SŠ 17,9 %, ZŠ 13,9 %), nespravodlivé ohodnotenie (SŠ 3,1 %, ZŠ 1,7 %) a porušenie práva inej osoby (SŠ 0,3 %, ZŠ 0,0 %), u mladších žiakov je výrazne rozšírenejšie šikanovanie (ZŠ 57,8 %, SŠ 48,5 %), psychické a fyzické násilie (fyzické násilie: ZŠ 14,8 %, SŠ 8,8 %, psychické násilie: ZŠ 15,3 %, SŠ 11,5 %). Práve šikanovanie je však podľa názoru oslovených žiakov základných aj stredných škôl najčastejším porušením ľudských práv v prostredí škôl. Vybrané zistenia uvádza *graf 35*.

Graf 35 Vybrané typy porušenia práv v škole podľa typu školy, bez nestretol som sa (v %)

Porovnaním údajov o konkrétnom prejave porušenia ľudských práv v školskom prostredí za **súbor žiakov základných a stredných škôl** podľa poradia frekvencie sa zistilo, že žiaci základných aj stredných škôl sa najčastejšie stretávajú pri porušení ľudských práv so šikanovaním, porušením práva na slobodu prejavu a s diskrimináciou. Aj poradie ostatných typov porušení ľudských práv je v oboch podsúboroch takmer rovnaké. Výsledky uvádza *tabuľka 7*.

Tabuľka 7 Typy porušení podľa druhu školy – poradie

Poradie	Zdroj	
	Základné školy	Stredné školy
1.	Šikanovanie	Šikanovanie
2.	Nemožnosť prejavíť svoj názor	Nemožnosť prejavíť svoj názor
3.	Diskriminácia	Diskriminácia
4.	Ponuka, predaj užívanie drog	Ponuka, predaj užívanie drog
5.	Fyzické tresty	Psychické tresty
6.	Psychické tresty	Fyzické tresty
7.	Iné	Iné
8.	Nespravodlivé ohodnotenie	Porušenie práv inej osoby
9.	Porušenie práv inej osoby	Nespravodlivé ohodnotenie
10.	Záškolačstvo	Záškolačstvo

Porovnávací tabuľka 7 a graf 35 o zisteniach za roky 2005 až 2019 sumarizujú konkrétne spôsoby porušovania ľudských práv uvádzané žiakmi základných a stredných škôl.

Zaujímavý je výrazný nárast vnímania porušenia práva na slobodný prejav, ktoré za celé obdobie skúmania zaznamenáva v súčasnosti takmer trojnásobný nárast (rok 2008: 10,5 %, rok 2019: 32,1 %) a má nestále zvyšujúci sa trend. Podobná situácia je aj v prípade diskriminácie (rok 2005: 11,4 %, rok 2008: 8,6 %, rok 2018: 21,9 %, rok 2019: 18,4 %). Táto skutočnosť súvisí pravdepodobne s utečeneckou krízou a s rozšírenými protiutečeneckými názormi a postojmi v spoločnosti. Skúmaní žiaci môžu v tomto smere vnímať zosilnenú diskrimináciu zo strany spolužiakov, zároveň žiaci s protiutečeneckými postojmi a diskriminačnými názormi môžu mať pocit, že svoje kontroverzné vnímanie nesmú slobodne prejavovať.

Ďalším závažným zistením je aj prudký nárast šikanovania v ostatných dvoch vlnách zisťovania. Až viac ako každý druhý oslovený žiak základných a stredných škôl sa v prostredí školy stretol so šikanovaním (rok 2017: 50,4 %, rok 2019: 52,8 %) a uvedená hodnota je od roku 2005 najvyššia za celé obdobie skúmania problematiky ľudských práv. Je zarážajúce, že šikanovanie, ako porušenie ľudských práv v škole, sa markantne zvyšuje od roku 2011 a v súčasnosti, ako už bolo uvedené, dosahuje vrchol. A tak až každý druhý oslovený žiak základnej a strednej školy sa v školskom prostredí stretol so šikanovaním.

Šikanovanie v prostredí škôl predstavuje významnú hrozbu pre celú spoločnosť. Následky šikanovania sa často prejavujú ešte veľmi dlho po skončení školskej dochádzky, či už u obetí, alebo u útočníkov. Ako odborníci uvádzajú, napríklad deti, ktoré sa počas školskej dochádzky naučia, že šikanovanie a násilie sa oplatí, využívajú túto stratégiu správania sa aj v dospelosti. Šikanovanie je ťažkou poruchou vzťahov. Nepoškodzuje len obeť, ale aj agresorov a všetkých členov skupiny. Je preto potrebné vhodnou prevenciou skôr šikanovaniu predchádzať ako ju následne riešiť.

Hoci vo všeobecnosti vo výskume zaznamenávame za sledované obdobie nárast všetkých typov porušenia práv v škole, výrazne sa popri už analyzovaných porušeníach ľudských práv a práv dieťaťa prejavuje aj ponuka, predaj a užívanie drog, ktorá v súčasnosti tiež dosahuje najvyššiu hodnotu. Podrobné výsledky sú uvedené v *tabuľke 8*.

Tabuľka 8 Typy porušenia ľudských práv (bez „nestretol som sa s porušením“) – porovnanie (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
diskriminácia	11,4	8,6	7,2	8,0	16,8	21,9	18,4
nemožnosť vyjadriť názor	16,4	10,5	10,9	11,7	25,6	29,4	32,1
fyzické tresty	7,9	5,9	3,7	9,5	9,1	10,0	11,7
psychické tresty	9,2	5,5	3,7	8,7	9,8	11,5	13,3
nespravodlivé ohodnotenie	2,9	2,6	1,0	0,7	2,4	1,3	2,5
ponuka, predaj užívania drog	9,7	6,1	6,9	4,5	8,6	13,5	15,9
porušenie práv inej osoby (učiteľa)	0,0	2,5	0,7	0,5	2,7	1,1	0,2
šikanovanie	27,1	22,5	19,8	20,6	31,3	50,4	52,8
iné	5,4	3,3	1,5	1,7	4,1	5,6	1,5
neviem	2,9	3,8	8,0	2,2	2,2	3,5	2,0
sexuálne obťažovanie	-	-	-	-	-	-	0,3

4.2 Preferencia osoby pri riešení porušenia ľudských práv

V predchádzajúcej časti sme analyzovali typy porušenia ľudských práv, s ktorými sa oslovení mladí ľudia stretávajú v prostredí školy. Okrem týchto zistení nás zaujímalo, na koho sa žiaci v prípade konkrétneho porušenia ľudských práv obracajú a koho najčastejšie žiadajú o pomoc.

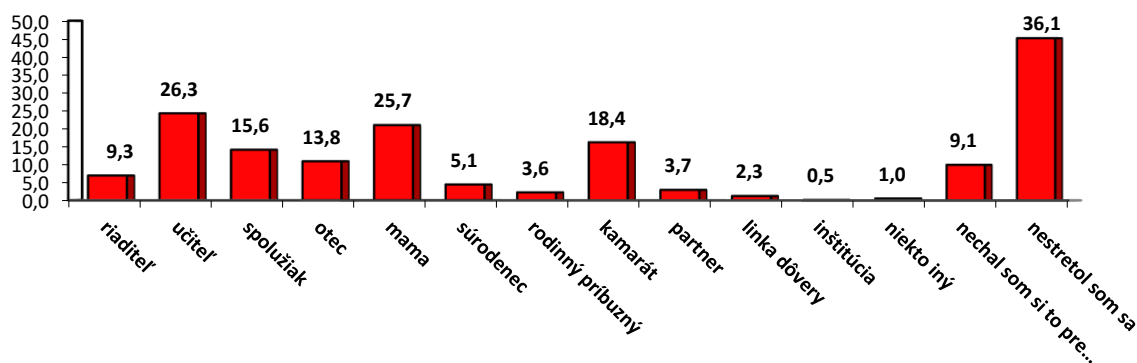
Zo získaných výsledkov vyplýva, že zo žiakov, ktorí na otázku o preferencii konkrétnej osoby pri riešení porušenia ľudských práv v škole odpovedali, takmer polovica (**1 254/45,1 %**) uviedla, že sa **s porušením práv v škole nestretli**.

Respondenti, ktorí sa stretli s porušením práv v škole najviac požiadali o pomoc **učiteľa (24,3 %)** a **matku (21,0 %)**. Nasledujú **kamaráti (16,2 %)** a **spolužiaci v triede (14,1 %)**. Na **otca** sa obrátil približne každý desiaty skúmaný žiak – **10,9 %**. Relatívne časté je, že si vzniknuté problémy **nechávajú pre seba a pred okolím ich taja (9,9 %)**. Toto percento sa oproti predchádzajúcemu zisťovaniu ešte mierne zvýšilo (rok 2017: 9,01 %, rok 2019: 9,9 %).

Je zrejmé, že žiaci popritom, že vyhľadávajú pomoc a snažia sa problém riešiť, často situáciu skrývajú a nechávajú si ju pre seba. Pomoc **riaditeľa využilo 6,9 %** žiakov, upovedomenie riaditeľa školy môže signalizovať väčšiu závažnosť vzniknutého problému. Pomerne málo využívajú žiaci základných a stredných škôl **linku dôvery (1,2 %)**, minimálny počet sa obrátil na **inštitúciu zaoberajúcu sa ľudskými právami (0,1 %)** a percento je ešte nižšie ako pri predchádzajúcom zisťovaní (rok 2017: 0,5 %, rok 2019: 0,1 %).

Zistenia naznačujú určité pozitíva. Pri porušení ľudských práv a práv dieťaťa sú žiaci základných a stredných škôl výrazne otvorení, neboja sa poukázať na porušovania práv a snažia sa ich s pomocou iných riešiť. Aj keď v súčasnosti stúpa percento opýtaných, ktorí si problém ponechávajú pre seba oproti predchádzajúcim výsledkom výskumu v roku 2017 celkovo vo všetkých položkách zaznamenávame pokles. Riešenie problému s pomocou iných má nezastupiteľné a dominantné postavenie pri riešení porušenia práv.

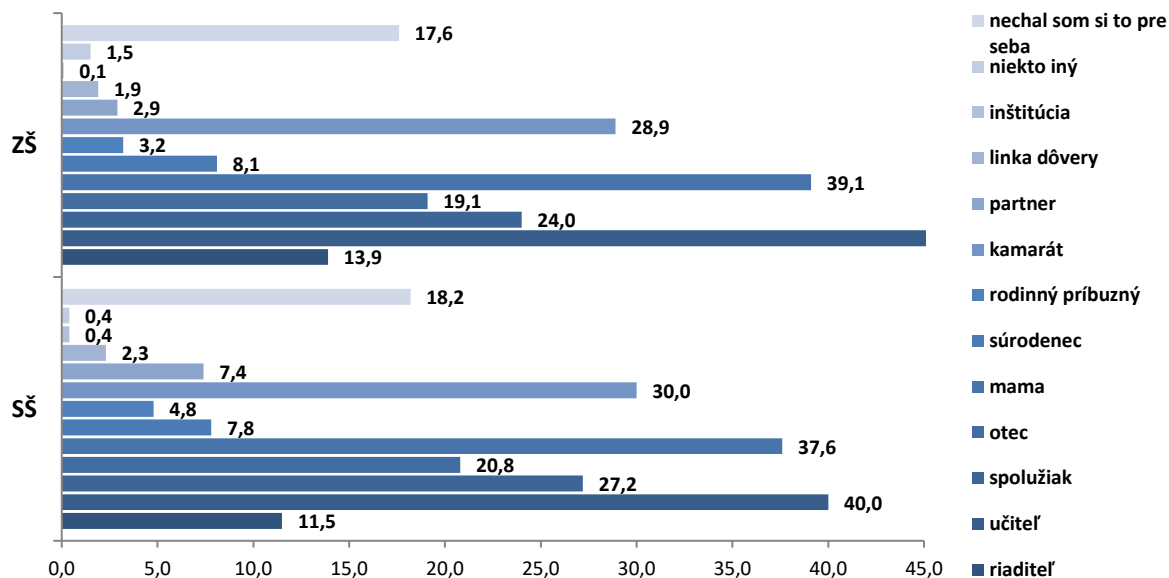
Graf 36 Preferencia osoby pre riešenie problému porušenia práva v škole (v %)

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť uviesť viac odpovedí súčasne.

Rozdiely vo vzťahu k typu navštevovanej školy (základná a stredná škola) potvrdili, že z respondentov, ktorí priznali porušenie práv v škole sú to žiaci základných škôl, ktorí sa výrazne častejšie obracajú pri riešení problému na pedagógov (ZŠ 49,2 %, SŠ 40,0 %) a na vedenie školy (ZŠ 13,9 %, SŠ 11,5 %). Pomoc spolužiakov (SŠ 27,2 %, ZŠ 24,0 %), rodinných príbuzných (SŠ 4,8 %, ZŠ 3,2 %) a partnera (SŠ 7,4 %, ZŠ 2,9 %) vyhľadávajú viac stredoškoláci. V ostatných prípadoch sú výsledky identické za obidva podsúbory a to ako u žiakov základných, tak aj stredných škôl. Takto riešia porušenia ľudských práv a práv dieťaťa oslovení s rodičmi, kamarátmi, súrodencami, ale aj prostredníctvom linky dôvery a organizácií pre ľudské práva. Všeobecne mladí ľudia hľadajú najčastejšie pomoc u učiteľov školy a následne v rodine u rodičov, pričom vysoké zastúpenie vykazujú aj kamaráti a spolužiaci. Zarážajúci je fakt, že takmer 20 % skúmaných žiakov zo základnej školy i zo strednej školy si problém ponechalo len pre seba a neriešilo ho (ZŠ 17,6 %, SŠ 18,2 %). Uvedené percento je vyššie ako pri predchádzajúcom zisťovaní (rok 2017: SŠ 15,3 %, ZŠ 12,7 %, rok 2019: ZŠ 17,6 %, SŠ 18,2 %).

Graf 37 Preferencia osoby pre riešenie problému porušenia práva v škole – bez nestretol som sa (v %)

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť uviesť viac odpovedí súčasne (N = 1 519 respondentov).

Na základe analýzy výpovedí respondentov o tom, koho požiadali o pomoc pri riešení porušenia ľudských práv a práv dieťaťa sa zistilo, že zatiaľ čo skúmaní muži si vo vyššom percente problém ponechali len pre seba a neriešili ho s nikým (muži 13,4 %, ženy 12,0 %) a súčasne sa viac obracali na otca rodiny i na vedenie školy (na otca: muži 22,8 %, ženy 17,5 %, na vedenie školy: muži 13,4 %, ženy 12,0 %), ale aj na linku dôvery (muži 2,4 %, ženy 1,8 %), skúmané ženy mali v ostatných predložených možnostiach oproti mužom dominantné postavenie. Častejšie ako muži hľadali pomoc u učiteľa (ženy 48,6 %, muži 39,7 %), spolužiaka (ženy 28,4 %, muži 22,6 %), matky (ženy 43,6 %, muži 32,2 %), ako aj u kamaráta a partnera (kamarát: ženy 36,0 %, muži 21,8 %, partner: ženy 6,3 %, muži 4,1 %).

Je teda zrejmé, že ženy sú citlivejšie k rôznym prejavom nespravodlivosti a nedodržiavania ľudských práv a tieto potom aj následne riešia s pomocou iných. Neriešenie problému je príznačnejšie pre najstarších skúmaných žiakov oboch stupňov vzdelávania. U stredoškolákov najmä 3. ročníka strednej školy (SŠ: 1. ročník 17,9 %, 2. ročník 17,2 %, 3. ročník 20,0 %), u mladších žiakov majú najvyššie zastúpenie žiaci 9. ročníka (ZŠ: 7. ročník 14,2 %, 8. ročník 18,7 %, 9. ročník 19,1 %). Na rodičov – otca sa skúmaní žiaci obracajú najmä v najnižších ročníkoch, a to každý štvrtý žiak 7. ročníka základnej školy a 1. ročníka strednej školy (ZŠ: 7. ročník 24,7 %, SŠ: 1. ročník 24,2 %), na matku zas takmer každý druhý (ZŠ: 7. ročník 47,7 %, SŠ: 1. ročník 44,2 %). Aj keď rodičia popri pomoci učiteľa zohrávajú významnú úlohu pri riešení problému porušenia práv, vo vyšších ročníkoch strednej školy ich vplyv klesá. Uvedený trend pritom zaznamenávame u stredoškolákov aj v prípade pomoci učiteľa (SŠ: 1. ročník 43,2 %, 2. ročník 39,6 %, 3. ročník 38,0 %). U žiakov základných škôl so zvyšujúcim sa ročníkom štúdia klesá záujem o pomoc kamarátov a súrodencov (kamarát: ZŠ 7. ročník 31,4 %, 8. ročník 29,4 %, 9. ročník 25,4 %, súrodenec: ZŠ 7. ročník 9,2 %, 8. ročník 8,3 %, 9. ročník 7,2 %). Tak sú to najmladší pýtani, ktorí v najvyššom percente vyhľadávajú pomoc kamarátov a súrodencov pri riešení situácie porušenia práv v škole. Vidíme však, že ich vplyv postupne klesá a žiaci sa čoraz viac spoliehajú na vlastné sily, prípadne problém neriešia. I tak však v oboch stupňoch škôl, ako už bolo uvedené, prevláda u oslovených žiakov pomoc učiteľa, následne kamarátov, spolužiakov a rodičov.

Diferenciácie podľa veľkosti lokality bydliska potvrdili, že zatajovanie problému je príznačné najmä pre žiakov základných a stredných škôl z veľkomiest, kde skutočnosť potvrdil každý piaty oslovený žiak (nad 100 000 obyvateľov 20,6 %), najmenej je rozšírené v menších lokalitách, v mestách od 10 001 do 50 000 obyvateľov, predovšetkým v Prešovskom kraji (PO 19,3 %) a následne v Banskobystrickom, Nitrianskom a Bratislavskom kraji (BB 18,7 %, NR 18,1 %, BA 18,0 %). Aj v ostatných krajoch dosahuje hodnotu okolo 17 %, s výnimkou Košického kraja, kde jav deklarovalo 15,6 % oslovených.

Je zaujímavé, že o pomoc pri riešení porušenia ľudských práv žiadajú najmä opýtaní pochádzajúci z menších lokalít – z obcí do 2 000 obyvateľov a z malých miest do 10 000 obyvateľov. Títo potom v najvyššom percente zo všetkých vyhľadávali pomoc v škole, u riaditeľa a učiteľov, ale aj u spolužiakov, súrodencov i kamarátov a partnera (učiteľ: do 2 000 obyvateľov 48,3 %, 2 001-10 000 40,3 %, 10 001-50 000 45,4 %, 50 001-100 000 42,8 %, nad 100 000 42,9 %, vedenie školy: do 2 000

obyvateľov 15,0 %, 2 001-10 000 11,4 %, 10 001-50 000 10,9 %, 50 001-100 000 14,5 %, nad 100 000 11,6 %, spolužiaci: do 2 000 obyvateľov 27,2 %, 2 001-10 000 22,6 %, 10 001-50 000 27,2 %, 50 001-100 000 26,5 %, nad 100 000 24,3 %, kamarát: do 2 000 obyvateľov 29,2 %, 2 001-10 000 30,4 %, 10 001-50 000 30,3 %, 50 001-100 000 27,7 %, nad 100 000 27,0 %). Naopak, pomoc rodiny, rodiča (otca, matky) je najmarkantnejšia u žiakov z miest do 100 000 obyvateľov, súčasne aj z menších miest. Vo veľkomestách vykazuje najnižšie zastúpenie (otec: do 2 000 obyvateľov 18,9 %, 2 001-10 000 20,2 %, 10 001-50 000 19,4 %, 50 001-100 000 24,7 %, nad 100 000 19,0 %, matka: do 2 000 obyvateľov 41,3 %, 2 001-10 000 38,4 %, 10 001-50 000 38,3 %, 50 001-100 000 37,3 %, nad 100 000 33,3 %).

So zvyšovaním vzdelania rodičov rastie aj percento žiakov vyhľadávajúcich pomoc pri riešení porušenia práv u rodičov (otec, matka) a u spolužiakov, na druhej strane klesá percento tých, ktorí sa obracajú na pedagógov a vedenie školy. Zatiaľ čo žiaci s rodičmi s najnižším dosiahnutým vzdelaním (základné a stredoškolské bez maturity) v najvyššom zastúpení vyhľadali pomoc u učiteľa, vo vedení školy a u súrodenca, respondenti s vysokoškolsky vzdelanými rodičmi najviac zo všetkých využili pomoc spolužiakov, rodičov a partnera. Je teda zrejmé, že v rodinách s vyšším vzdelaním, deti častejšie problém prerokujú v rodine a spoločne hľadajú riešenie, v rodinách s nižším vzdelaním sa riešenie presúva do školy.

Porovnanie výsledkov za roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019 ukazuje celkový pokles preferencie osôb oproti výsledkom z roku 2019. Výnimku predstavuje len možnosť ponechania si problému pre seba, kde zaznamenávame mierny nárast.

Sledovaním údajov za celé obdobie skúmania zistíme, že od roku 2005 neustále klesá percento žiakov vyhľadávajúcich pri riešení porušenia práv v škole učiteľa, na druhej strane stúpa význam spolužiakov. Je na zváženie čo môže byť príčinou. Veď práve dobrý vzťah učiteľa a žiaka založený na chápaní, pomoci a dôvere je základom pozitívnej klímy v škole a v triede. Učitelia by sa mali zamyslieť na tým, prečo vzniká v triede, v škole nezaujím, ľahostajnosť, agresivita a šikanovanie. Ako môžu proti tomu bojovať a do akej miery skutočnosť ovplyvňujú medziľudské vzťahy v kolektíve.

Tabuľka 9 Preferencia osoby pre riešenie problému porušenia práva v škole – porovnanie (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
riaditeľ školy	7,1	7,7	9,2	9,0	8,8	9,3	6,9
učiteľ	30,1	28,7	32,3	31,3	23,9	26,3	24,3
spolužiak	13,6	10,9	10,1	13,1	13,0	15,6	14,1
otec, alebo náhradný rodič	11,2	9,4	8,7	9,2	16,8	13,8	10,9
mama, alebo náhradný rodič	17,7	14,8	16,4	16,2	27,8	25,7	21,0
súrodeneč	5,0	2,7	3,5	2,5	5,1	5,1	4,4
rodinný príbuzný	1,5	1,4	2,0	1,3	3,2	3,6	2,2
kamarát	17,0	11,5	12,9	11,5	16,8	18,4	16,2
partner	3,3	2,1	2,5	2,3	3,8	3,7	2,9
linka dôvery	1,9	1,6	1,8	2,8	2,6	2,3	1,2
inštitúcia	0,3	0,6	0,6	0,4	0,4	0,5	0,1
niekto iný	1,2	2,0	1,5	1,6	1,0	1,0	0,5
nechal som si to pre seba	15,2	12,7	12,0	13,6	13,0	9,1	9,9
nestretol som sa s porušením	33,8	42,3	38,6	40,4	36,5	36,1	45,1

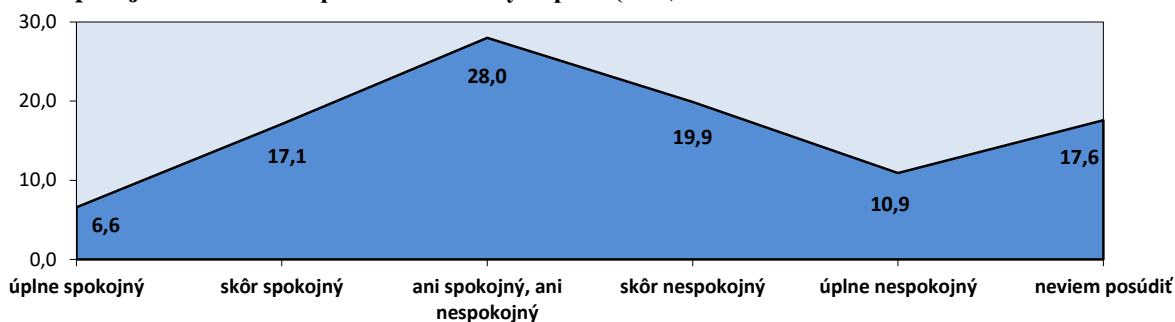
Zaujímavé je, že práve pomoc spolužiakov pri riešení porušenia práv má stúpajúcu tendenciu. V súčasnosti tak dochádza k miernemu zoslabeniu úlohy pedagóga pri riešení problému porušenia ľudských práv v škole a k posilneniu vplyvu rovesníkov, spolužiakov a kamarátov. Aj vplyv rodiny má od roku 2015 klesajúci trend. Zatiaľ čo, ako už bolo uvedené, mierne stúpila oproti minulému zisťovaniu snaha ponechať si problém len pre seba, za celé obdobie skúmania v ostatných rokoch dochádza k jej výraznému znižovaniu a vyhľadávaniu pomoci u iných. Podrobné výsledky za celé sledované obdobie popisuje *tabuľka 9*.

4.2.1 Spokojnosť žiakov s riešením porušenia ľudských práv

Do akej miery sú žiaci základných a stredných škôl spokojní s riešením prípadného porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v škole sme analyzovali v nasledujúcej časti.

Zo súboru respondentov, ktorí priznali situáciu porušenia ľudských práv v škole (N = 1 519) najviac prezentovalo **nerozhodný, ambivalentný postoj** vyjadrený **ani spokojnosťou, ani nespokojnosťou (28,0 %)**. Takmer identické percento oslovených (28,5 %) však vyjadrovalo **nespokojnosť (skôr nespokojný a úplne nespokojný)**. Len necelých **24 % (23,7 %)** deklarovalo **spokojnosť** s riešením problému. Z nich 6,6 % prezentovalo úplnú spokojnosť a 17,1 % skôr spokojnosť. V prípade nespokojných žiakov to bolo 19,9 % skôr nespokojných a až dokonca každý desiaty pripúšťal jednoznačnú nespokojnosť (10,9 %). Tento závažný negatívny výsledok naznačuje potrebu analyzovať dôvody nespokojnosti žiakov základných a stredných škôl so spôsobom riešenia porušovania ľudských práv a práv dieťaťa v škole. Aj táto skutočnosť by preto mala byť súčasťou budúceho hlbšieho skúmania problematiky. Častou odpoveďou na otázku bola odpoveď „**neviem posúdiť**“ (17,6 %). Uvedený výsledok do určitej miery súvisí s faktom, že žiakom sa ťažko oddeľuje a hodnotí poskytnutá pomoc a jej dopad na problém samostatne, bez hodnotenia osoby, ktorá pomoc poskytuje. V zložitých prípadoch šikanovania sa tak žiak môže obrátiť o pomoc na matku, avšak jej následné akcie nemusia prispieť k odstráneniu problému. Pre žiaka je preto ťažké hodnotiť pomoc a vyjadrovať tak mieru spokojnosti, resp. nespokojnosti. Údaje sú znázornené v *grafe 38*.

Graf 38 Spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv (v %)

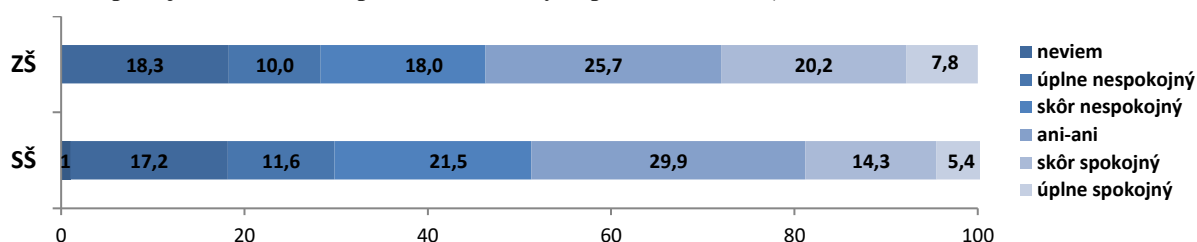
Poznámka: N = 1 519, t.j. tí respondenti, ktorí sa stretli s porušením práv v škole a zhodnotili riešenie.

Štatisticky významné rozdiely javu sa potvrdili vo vzťahu **k typu navštevovanej školy**. Zo súboru respondentov, ktorí priznali porušenie ľudských práv v škole a na otázku odpovedali (N = 1 512), prezentovali spokojnosť s riešením výrazne viac žiaci základných škôl. Až 28,0 % mladších žiakov a 18,7 % stredoškolákov

deklarovalo spokojnosť s riešením situácie (ZŠ: úplne spokojný 7,8 %, skôr spokojný 20,2 %, SŠ: úplne spokojný 5,4 %, skôr spokojný 14,3 %) a výsledky sú takmer totožné so zisteniami v roku 2017. Naopak, sú to stredoškólači, ktorí vo vyššom percente vyjadrovali ambivalentný postoj, ani spokojní, ani nespokojní (SŠ 29,9 %, ZŠ 25,7 %) a zároveň výrazne častejšie prezentovali nespokojnosť (SŠ 33,1 %, ZŠ 28,0 %). Zarážajúce je, že približne každý desiaty respondent bez rozdielu stupňa navštevovanej školy (ZŠ 10,0 %, SŠ 11,6 %) je jednoznačne nespokojný so spôsobom riešenia porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v škole.

Z výsledkov vyplýva, že zatiaľ čo u žiakov základných škôl je spokojnosť a nespokojnosť v rovnováhe, u stredoškólačov dominuje nespokojnosť a následne ambivalentný, nerozhodný postoj. K otázke nezaujalo stanovisko 17,2 % stredoškólačov a 18,3 % žiakov základných škôl. Podrobné zistenia zobrazuje graf 39.

Graf 39 Spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv v ZŠ a SŠ (v %)

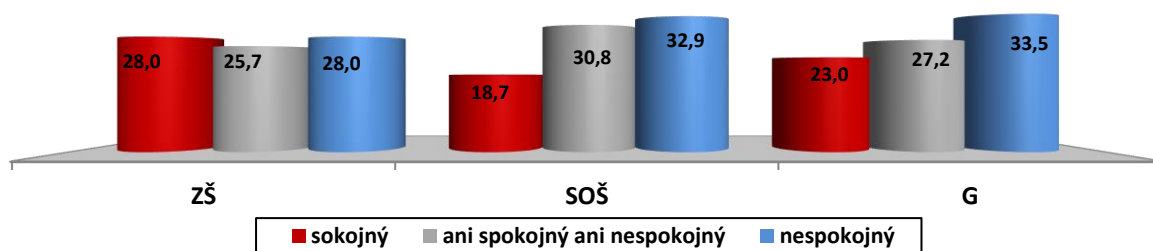
Signifikantné rozdiely sa potvrdili podľa **ročníka štúdia** oslovených žiakov a **lokality ich bydliska**. Spokojnosť s riešením porušenia práv v škole prezentovali najmä mladší oslovení a to predovšetkým žiaci 7. a 9. ročníkov základnej školy, kde sa takto vyjadrilo približne 30 % (ZŠ: 7. ročník 30,2 %, 9. ročník 31,5 %). Za nimi nasledujú žiaci 8. ročníkov (22,5 %) a až následne stredoškólači (SŠ: 1. ročník 18,8 %, SŠ 2. ročník 20,5 %, 3. ročník 19,6 %). Pritom takmer každý desiaty najstarší žiak základnej školy deklaroval jednoznačnú spokojnosť s riešením porušenia práv v škole. V ostatných ročníkoch sa pohybuje v intervale od 8,6 % u žiakov 8. ročníkov základnej školy po 4,7 % u najmladších stredoškólačov (ZŠ: 7. ročník 8,6 %, 8. ročník 5,9 %, 9. ročník 9,5 %, SŠ: 1. ročník 4,7 %, 8. ročník 6,3 %, 9. ročník 5,0 %). Najmenej spokojnosti s riešením porušenia ľudských práv v školskom prostredí vyjadrovali žiaci 1. ročníkov strednej školy, ktorí súčasne v najvyššom percente prezentovali nerozhodný, ambivalentný postoj (SŠ: ani spokojný/nespokojný: 1. ročník 32,8 %). Celkovo je z výsledkov zrejmé, že nespokojnosť s riešením porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v škole prevažuje nad spokojnosťou. Vo všetkých skúmaných ročníkoch základnej aj strednej školy má vyššie zastúpenie u skúmaných žiakov nespokojnosť. Výnimkou je len 9. ročník základnej školy, kde spokojnosť deklarovalo 31,5 % opýtaných a nespokojnosť 21,6 %.

Celkovo možno konštatovať, že takmer tretina všetkých oslovených žiakov vyjadrovala nespokojnosť s riešením porušenia práv a približne každý desiaty dokonca úplnú nespokojnosť (ZŠ: spokojný/nespokojný 7. ročník 31,2 %/31,0 %, 8. ročník 22,5 %/31,7 %, 9. ročník 31,5 %/21,6 %, SŠ: spokojný/nespokojný 1. ročník 18,8 %/33,9 %, 2. ročník 20,5 %/32,7 %, 3. ročník 19,6 %/32,2 %). Ambivalentný postoj pritom prezentovala takmer tretina stredoškólačov a štvrtina opýtaných navštevujúcich základnú školu (ZŠ: 7. ročník 23,7 %, 8. ročník 26,5 %, 9. ročník

26,7 %, SŠ: 1. ročník 32,8 %, 2. ročník 29,4 %, 3. ročník 28,9 %). Spokojnosť s riešením problému porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v škole je príznačná najmä pre menšie mestá. Až necelá tretina oslovených žiakov základných a stredných škôl žijúcich v stredne veľkých mestách do 50 000 obyvateľov vyjadrovala spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv (10 001-50 000 obyvateľov 31,3 %). Najnižšie zastúpenie vykazovali opýtaní z veľkomiest (nad 100 000 obyvateľov 17,7 %). Z týchto lokalít a z veľkých miest do 100 000 obyvateľov potom pochádza aj najvyššie percento tých, ktorí vyjadrovali jednoznačnú nespokojnosť (10 001-50 000 obyvateľov 10,3 %, 50 001-100 000 7,3 %). Vo veľkomestách fakt potvrdilo len 4,3 %. Ambivalentný postoj predstavovaný voľbou ani spokojní, ani nespokojní, vyjadrovali najčastejšie žiaci z najmenších a najväčších lokalít bydliska, z obcí do 2 000 obyvateľov a z veľkomiest nad 100 000 obyvateľov (do 2 000 obyvateľov 30,7 %, nad 100 000 30,6 %).

Všeobecne možno konštatovať, že nespokojnosť s riešením porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v prostredí školy prevláda nad spokojnosťou, pričom až takmer 20 % respondentov zo všetkých lokalít, ktorí priznali porušenie práv v škole, volilo možnosť neviem a vyhlo sa priamej odpovedi (do 2 000 obyvateľov 18,3 %, 2 001-10 000 18,8 %, 10 001-50 000 14,9 %, 50 001-100 000 19,4 %, nad 100 000 18,8 %). Zaujímavý je fakt, že so zvyšovaním vzdelania matky stúpa spokojnosť aj nespokojnosť s riešením porušenia práv, zatiaľ čo respondenti s nižším vzdelaním matky vo výrazne najvyššom percente prezentovali nerozhodný postoj (stredné vzdelanie bez maturity 35,7 %). Rozdiely sa potvrdili aj vzhľadom na navštevovaný typ školy. Kým u žiakov základných škôl dominuje spokojnosť (28,0 %), u stredoškolákov – gymnazistov nespokojnosť (G 33,5 %). Nerozhodný postoj v najvyššom percente prezentovali opýtaní zo stredných odborných škôl (SOŠ 30,8 %).

Graf 40 Spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv podľa typu navštevovanej školy (v %)

Štatisticky významné rozdiely sa potvrdili aj vo vzťahu ku kraju SR. Zatiaľ čo spokojnosť v hodnotení riešenia porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí vyjadrovali v najvyššom percente respondenti z Košického (KE 33,3 %) a najmenej z Bratislavského kraja (len 15,5 %), nespokojnosť dominuje práve v odpovediach žiakov zo škôl Bratislavského kraja (BA 37,6 %). Títo zároveň v najvyššom percente prezentujú aj nerozhodný, ambivalentný postoj (spokojný/nespokojný: BA 31,0 %), pričom vo všeobecnosti má v odpovediach oslovených jednotlivých krajov vysoké zastúpenie (BA 31,0 %, TT 30,2 %, TN 22,0 %, NR 28,4 %, ZA 25,6 %, BB 27,8 %, PO 30,5 %, KE 24,6 %). Vysokú mieru nespokojnosti vyjadrovali aj žiaci zo škôl v Banskobystrickom kraji a celkovo

s výnimkou Košického a Trenčianskeho kraja prevažuje v odpovediach žiakov zo všetkých krajov (spokojný/nespokojný: BA 15,5 %/37,6 %, TT 22,8 %/29,1 %, TN 31,5 %/29,2 %, NR 26,5 %/26,8 %, ZA 23,2 %/35,5 %, BB 22,5 %/30,8 %, PO 20,9 %/28,5 %, KE 33,3 %/24,6 %). Najvyššiu mieru jednoznačnej spokojnosti s riešením porušenia práv v škole prezentovali opýtaní z Košického a Trenčianskeho kraja (KE 11,4 %, TN 11,3 %), úplnú nespokojnosť zas žiaci základných a stredných škôl z Bratislavského kraja – až 16,8 %.

Porovnanie výsledkov za sledované obdobie rokov 2005 až 2019 naznačuje, že žiaci sú s poskytovaním pomoci pri porušení ich práv stále menej spokojní. Len 23,7 % respondentov vyjadrovalo v súčasnosti spokojnosť s riešením situácie, v roku 2017 24,4 %, avšak v roku 2015 bolo úplne spokojných alebo skôr spokojných až 43,1 %. Súčasné zistenia sú takmer identické s predchádzajúcim rokom skúmania. Na druhej strane neustále vzrastá (s výnimkou roku 2015 – 7,4 %) nespokojnosť a to skôr nespokojnosť aj jednoznačná nespokojnosť. Súčasné percento je najvyššie za všetky sledované roky (rok 2005: 15,4 %, rok 2008: 19,3 %, rok 2011: 16,9 %, rok 2013: 21,2 %, rok 2015: 7,4 %, rok 2017: 28,9 %, rok 2019: 31,8 %). Ambivalentný postoj, kedy žiaci vyjadrovali neutrálne stanovisko (ani spokojnosť, ani nespokojnosť) vykazuje rovnaké výsledky veľmi málo sa odlišujúce a dosahuje takmer 30 %. Znamená to, že mladí ľudia sú stále viac vo svojich hodnoteniach značne nerozhodní, nevyhranení a volia tak neutrálnu cestu. Súčasne sa však stále viac prikláňajú k negatívnemu hodnoteniu riešenia situácie porušenia ľudských práv a práv dieťaťa. Pozitívom je, že za ostatné roky klesá percento tých, ktorí k problému nezaujali stanovisko (rok 2005: 28,8 %, rok 2008: 27,6 %, rok 2011: 33,5 %, rok 2013: 38,3 %, rok 2015: 28,5 %, rok 2017: 17,7 %, rok 2019: 17,6 %).

Tabuľka 10 Spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv – porovnanie (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
úplne spokojný	6,8	7,7	8,4	6,4	14,4	6,8	6,6
skôr spokojný	21,3	19,5	18,4	14,4	28,7	17,6	17,1
ani spokojný, ani nespokojný	27,8	25,9	22,7	20,1	20,9	29,0	28,0
skôr nespokojný	11,5	13,3	11,4	11,8	4,6	19,5	19,9
úplne nespokojný	3,9	6,0	5,5	9,4	2,8	9,4	10,9
neviem posúdiť	28,8	27,6	33,5	38,3	28,5	17,7	17,6

5. Právne vedomie mládeže a životné postoje

Ľudské práva sú všestranne prijateľné normy, na základe ktorých sa uzatvárajú medzinárodné normy, sú prijateľné ako univerzálne normy ľudského správania a vďaka výchove a vzdelávaniu v škole a v rodine sa stávajú súčasťou osobných hodnôt jednotlivca.² Sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné. Nasledujúca časť sa zaoberá vnímaním dodržiavania ľudských práv v spoločnosti, znalosťou základných práv a povinností človeka a jeho uplatňovaním v praxi.

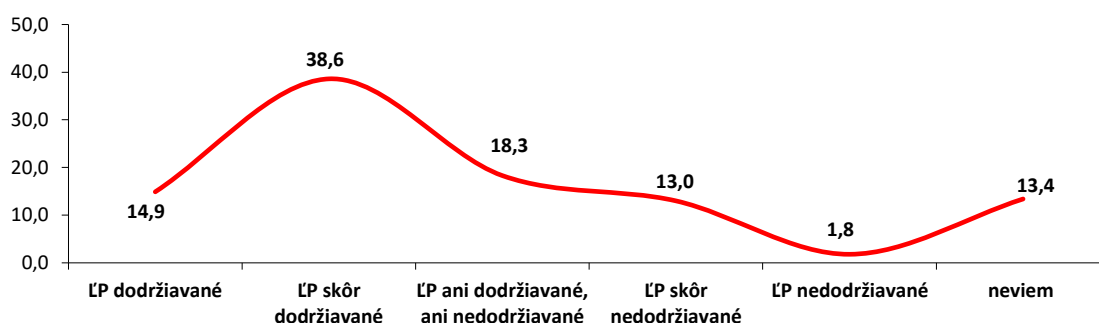
² Hoffmanová, V. : Predchádzajme intolerancii výchovou k dodržiavaniu ľudských práv, MPC Prešov 2005, ISBN 80-8045-3721.

5.1 Dodržiavanie ľudských práv v spoločnosti

Cieľom výchovy k ĽP je osvojiť si vedomosti, zručnosti a postoje, ktoré sú dôležité pre posilňovanie ľudskej dôstojnosti, informovanej a nezávislej participácie na vývoji demokratickej spoločnosti, v súlade s hodnotami, ako sú ľudské práva a práva dieťaťa, rovnosť, pluralita a spravodlivosť. Výchova je neoddeliteľnou súčasťou vzdelávania. Vzdelávanie k ľudským právam tak znamená vzdelávanie, odbornú prípravu, ktoré žiakom poskytujú vedomosti, schopnosti a porozumenie a rozvíjajú ich postoje a správanie tak, aby boli schopní prispieť k budovaniu, ale aj obrane všeobecnej kultúry ľudských práv v spoločnosti s ohľadom na presadzovanie a ochranu ľudských práv a základných slobôd. Jedným zo základných dokumentov o ochrane ľudských práv a slobôd je Všeobecná deklarácia ľudských práv, vyhlásená 10. 12. 1948 Organizáciou Spojených národov. Vo výskume nás zaujímalo ako sú na Slovensku dodržiavané ľudské práva.

Zo súboru oslovených žiakov základných a stredných škôl je **polovica (53,5 %)** presvedčených, že ľudské práva sú v našej spoločnosti **dodržiavané**, pričom **jednoznačný súhlas** deklarovalo **14,9 % žiakov a 38,6 % vyjadrilo čiastočný súhlas**. Názor, že v spoločnosti sú ľudské práva **skôr nedodržiavané ako dodržiavané** vyjadrilo **13,0 %** oslovených a približne **2,0 % (1,8 %)** deklarovalo presvedčenie, že ľudské práva **sa nedodržiavajú**. Necelá **pätina (18,3 %)** žiakov základných a stredných škôl volila ambivalentný, nerozhodný postoj, **ani dodržiavané, ani nedodržiavané** a **13,4 %** sa k problému nevyjadrilo a označilo odpoveď **neviem**.

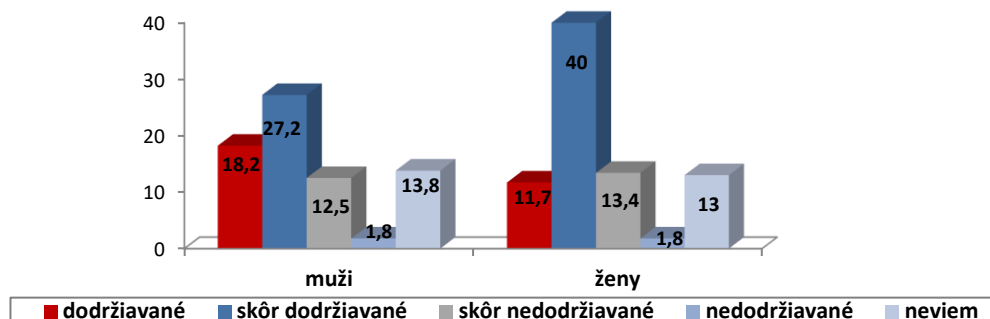
Graf 41 Dodržiavanie ľudských práv v spoločnosti (v %)

Štatisticky významné závislosti sa potvrdili vo vzťahu k výberovým kritériám výskumnej vzorky ako je **pohlavie, typ navštevovanej strednej školy, typ domáceho prostredia, bydlisko a kraj SR**. O tom, že ľudské práva sú v našej spoločnosti dodržiavané sú viac presvedčení skúmaní muži ako ženy (muži 55,4 %, ženy 51,7 %), ktorí zároveň vo vyššom percente prezentovali aj jednoznačný kladný postoj (muži 18,2 %, ženy 11,7 %). Na druhej strane ženy častejšie deklarujú ako nerozhodný postoj (dodržiavajú/nedodržiavajú: ženy 20,1 %, muži 16,4 %), tak aj o niečo vyššie presvedčenie o ich nedodržiavaní (nedodržiavajú: ženy 15,2 %, muži 14,3 %). Na jednoznačné nedodržiavanie ľudských práv v spoločnosti poukazovalo 1,8 % mužov aj žien. Identická situácia je aj pri voľbe odpovede neviem (muži 13,8 %, ženy 13,0 %). Približne 15 % skúmaných žiakov základných a stredných škôl sa domnieva, že ľudské práva sú v našej spoločnosti skôr alebo úplne nedodržiavané. Hoci z nášho

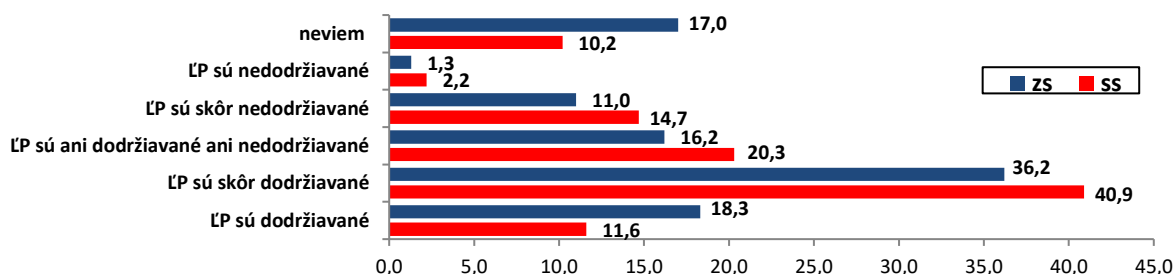
pohľadu ide o pomerne vysoké percento pozitívom je, že neustále mierne klesá (rok 2019: muži 14,3 %, ženy 15,2 %, rok 2017: 14,8 %, ženy 15,5 %, rok 2015: muži 18,7 %, ženy 20,4 %). Podrobné údaje obsahuje graf 42.

Graf 42 Dodržiavanie ľudských práv podľa pohlavia (v %)

Významné rozdiely v odpovediach respondentov podľa **typu navštevovanej školy (základná a stredná škola)** dokumentujú, že zatiaľ čo mladší žiaci, žiaci základných škôl optimistickejšie hľadajú na dodržiavanie ľudských práv na Slovensku a vyjadrujú viac ako starší žiaci spokojnosť, stredoškóľáci vnímajú skutočnosť výrazne pesimistickejšie. Až takmer pätina z nich je presvedčená, že v našej spoločnosti sa ľudské práva skôr alebo úplne nedodržiavajú (SŠ 16,9 %, ZŠ 12,3 %). Stredoškóľáci súčasne vo vyššom percente volili aj nerozhodný postoj, ani spokojní, ani nespokojní (SŠ 20,3 %, ZŠ 16,2 %) a zároveň v nižšom zastúpení ako mladší žiaci (SŠ 11,6 %, ZŠ 18,3 %) volili odpoveď neviem, vyhli sa tak priamemu hodnoteniu situácie.

Graf 43 Dodržiavanie ľudských práv podľa typu školy (v %)

Názory žiakov na otázku dodržiavania ľudských práv na Slovensku sa v našej vzorke respondentov štatisticky líšia. Rozdiely možno sledovať medzi žiakmi navštevujúcimi základnú školu, strednú odbornú školu alebo gymnázium. Vyše polovica žiakov (65,7 %) základnej školy zastáva názor, že ľudské práva na Slovensku sú dodržiavané, resp. sú skôr dodržiavané, ako nedodržiavané. Spomedzi žiakov základných škôl iba 19,5 % má neutrálny názor o dodržiavaní ľudských práv (práva nie sú ani dodržiavané, ani nedodržiavané) a nakoniec iba necelých 15 % žiakov navštevujúcich základné školy je presvedčených, že ľudské práva nie sú dodržiavané. Spomedzi žiakov stredných odborných škôl je zastúpenie žiakov, ktorí si myslia, že ľudské práva sú dodržiavané, o niečo nižšie ako v prípade mladších žiakov. Názor, že ľudské práva sú dodržiavané zastáva 54,2 % žiakov odborných škôl, neutrálny názor zastáva 24,1 % a negatívny názor 21,7 %, čo znamená signifikantný nárast oproti žiakom základných

škôl. V prípade žiakov gymnázií sa názor o dodržiavaní ľudských práv vyskytoval v oveľa vyššej miere. Až 61,8 % gymnazistov zastáva názor, že sa ľudské práva na Slovensku dodržiavajú, 18,2 % zastáva neutrálny názor a iba 10,5 % si myslí, že ľudské práva nie sú dodržiavané.

Rôznosť náhľadov na dodržiavanie ľudských práv v spoločnosti je determinované aj navštevovaným **ročníkom štúdia**. Potvrdilo sa, že optimistickejšie naladení sú o niečo viac mladší žiaci, avšak všeobecne spokojnosť deklarovala viac ako polovica všetkých skúmaných žiakov. Z analýzy výsledkov vyplýva, že presvedčenie o dodržiavaní ľudských práv na Slovensku je najvyššie u žiakov 9. ročníkov základnej školy (ZŠ: 9. ročník 59,5 %), so zvyšovaním veku respondentov stúpa (ZŠ: 7. ročník 52,0 %, 8. ročník 52,9 %, 9. ročník 59,5 %). Podobná situácia je aj u stredoškôľakov. Tu spokojnosť dosahuje najvyššiu hodnotu v 2. ročníku a najnižšiu u najmladších stredoškôľakov (SŠ: 1. ročník 47,7 %, 2. ročník 54,2 %, 3. ročník 53,5 %). Zaujímavý sa javí fakt, že nerozhodný, ambivalentný postoj (ľudské práva sa ani dodržiavajú, ani nedodržiavajú) mali najmä mladší stredoškôľáci, žiaci 1. a 2. ročníka stredných škôl, (SŠ: 1. ročník 22,3 %, 2. ročník 21,3 %, 3. ročník 17,8 %, ZŠ: 7. ročník 13,9 %, 8. ročník 19,1 %, 9. ročník 15,2 %). V prípade voľby odpovede neviem posúdiť najvyššie zastúpenie vykazujú najmladší oslovení žiaci, žiaci 7. ročníka základnej školy (21,1 %), pričom celkovo uvedenú možnosť volili prevažne mladší žiaci. Na nedodržiavanie ľudských práv v spoločnosti poukazujú viac stredoškôľáci, najmä žiaci 1. ročníka stredných škôl, pričom percentá sú vo všetkých ročníkoch takmer identické (SŠ: 1. ročník 17,6 %, 2. ročník 16,1 %, 3. ročník 17,3 %). U žiakov základných škôl sa najvýraznejšie prejavuje v 8. ročníku a najmenej v najvyššom ročníku (ZŠ: 7. ročník 12,9 %, 8. ročník 14,8 %, 9. ročník 10,0 %). Starší žiaci sú tak pesimistickejší v otázke dodržiavania ľudských práv na Slovensku a súčasne častejšie majú nerozhodný postoj.

Slovensko ako spoločnosť s dodržiavaním ľudských práv vnímajú najmä respondenti žijúci v stredne veľkých a veľkých mestách, najmenej však opýtaní z veľkomiest. Takmer 55 % oslovených žiakov z miest do 50 000 a do 100 000 obyvateľov je presvedčených, že v našej spoločnosti sú ľudské práva dodržiavané (10 001-50 000 obyvateľov 55,0 %, 50 001-100 000 54,8 %, nad 100 000 50,4 %). Nerozhodný ambivalentný postoj mali v najvyššom percente opýtaní žijúci v najmenších obciach do 2 000 obyvateľov (do 2 000 obyvateľov 21,0 %, 2 001-10 000 18,9 %, 10 001-50 000 16,7 %, 50 001-100 000 18,4 %, nad 100 000 15,3 %). Na nedodržiavanie ľudských práv v spoločnosti poukazovali v najvyššom percente respondenti z veľkomiest nad 100 000 obyvateľov a možno konštatovať, že so zvyšovaním počtu obyvateľov negativistický pohľad na dodržiavanie práv v spoločnosti stúpa (do 2 000 obyvateľov 13,1 %, 2 001-10 000 13,7 %, 10 001-50 000 15,6 %, 50 001-100 000 15,1 %, nad 100 000 18,0 %), pričom jednoznačné odmietanie dodržiavania ľudských práv na Slovensku dominovalo v odpovediach opýtaných práve z veľkomiest (nad 100 000 obyvateľov 4,5 %), najmenej z najmenších obcí (do 2 000 obyvateľov 1,7 %). Sú to teda mladí ľudia z veľkomiest, ktorí na jednej strane v najvyššom percente majú ľahostajný postoj a volia možnosť neviem posúdiť, na strane druhej intenzívnejšie vnímajú nedodržiavanie ľudských práv a poukazujú tak na porušovanie ľudských práv v spoločnosti. Štatisticky významná závislosť sa potvrdila vo vzťahu ku kraju SR. Na dodržiavanie práv v spoločnosti v najvyššom percente poukazovali respondenti

z Nitrianskeho a Prešovského kraja, približne 60 % opýtaných (NR 61,7 %, PO 58,9 %). Pritom jednoznačné dodržiavanie ľudských práv je najmarkantnejšie v odpovediach žiakov práve zo škôl v Prešovskom kraji a následne v Trenčianskom a Trnavskom kraji (TN 18,3 %, TT 18,1 %). Najmenej sa vyskytuje u žiakov Žilinského a Bratislavského kraja (ZA 9,8 %, BA 10,5 %). Celkovo je teda najvýraznejšia spokojnosť s dodržiavaním práv v spoločnosti u oslovených z Nitrianskeho kraja (BA 49,5 %, TT 50,8 %, TN 56,7 %, NR 61,6 %, ZA 46,2 %, BB 52,9 %, PO 58,9 %, KE 50,4 %). Naopak, sú to opýtaní zo Žilinského kraja, ktorí najviac deklarovali nerozhodný, ambivalentný postoj vyjadrený možnosťou ani sa dodržiavajú, ani sa nedodržiavajú (ZA 22,1 %). Aj poukazovanie na nedodržiavanie ľudských práv v spoločnosti dominovalo v odpovediach žiakov základných a stredných škôl zo Žilinského, ale aj z Košického kraja, kde sa takto vyjadril takmer každý piaty opýtaný (BA 17,9 %, TT 14,7 %, TN 15,2 %, NR 9,9 %, ZA 18,9 %, BB 13,5 %, PO 11,2 %, KE 18,8 %), avšak len každý desiaty zo škôl v Nitrianskom kraji.

Významné rozdiely podľa typu navštevovanej školy dokumentujú, že najviac spokojnosti s dodržiavaním ľudských práv v spoločnosti deklarovali gymnazisti a to až v 66,5 % (ZŠ 54,5 %, SOŠ 48,1 %, G 66,5 %), naopak, žiaci odborných škôl v najvyššom percente zo všetkých poukazovali na ich nedodržiavanie (ZŠ 12,3 %, SOŠ 19,2 %, G 9,7 %). Títo potom aj najčastejšie mali k otázke nerozhodný postoj (ZŠ 16,2 %, SOŠ 21,4 %, G 16,9 %).

5.2 Životné postoje (modelové situácie)

Ak má byť vzdelávací systém úspešný, potrebné je žiakom popri odovzdávaní vedomostí a zručností pomôcť aj s nimi pracovať. Na uplatnenie sa mladého človeka v spoločnosti je tak potrebné sformovať životné postoje, hodnoty a schopnosť uplatniť získané poznatky v reálnom živote. Vo výskume sme tak okrem mapovania teoretických vedomostí žiakov základných a stredných škôl z oblasti ľudských práv a práv dieťaťa sledovali aj ako získané poznatky využívajú v reálnom živote. Poznatky sme sa pokúsili analyzovať na základe postojov skúmaných žiakov k jednotlivým modelovým situáciám. Žiaci hodnotili päť modelových životných situácií s pokynom, aby si pri hodnotení každej z nich, vybrali zo šiestich ponúknutých variantov odpovedí tú, ktorá najlepšie vystihuje ich správanie v danej situácii. Oslovení žiaci, ktorí sa s podobnou situáciou ešte nestretli, hodnotili, aký postoj by zaujali, ak by sa v niektorej z uvedených situácií ocitli. Modelové situácie sú zamerané na rôzne oblasti ľudských práv – **diskrimináciu, šikanovanie, fyzické a psychické násilie**.

Z oslovených žiakov základných a stredných škôl nezaujalo postoj k predloženým modelovým životným situáciám 12 až 14 žiakov. Všeobecne možno konštatovať, že žiaci základných a stredných škôl reagujú prevažne **pozitívne** na vzniknuté situácie porušovania ľudských práv aktívnym prístupom (33,1 %). Vo všetkých predložených životných situáciách s výnimkou situácie, kedy mladí ľudia kopú do Rómky sediacej s dieťaťom na zemi, respondenti zaujali v najvyššom zastúpení pozitívny aktívny postoj. Treba však poukázať na skutočnosť, že oproti predchádzajúcemu zisťovaniu dochádza k určitým zmenám: k miernemu poklesu pozitívneho aktívneho postoja u skúmaných žiakov (rok 2017: 34,9 %, rok 2019: 33,1 %), ale aj pozitívneho aktívno-pasívneho prístupu k riešeným situáciám (rok 2017: 20,2 %, rok 2019: 19,3 %),

na druhej strane k výraznému nárastu pozitívneho pasívneho postoja (rok 2017: 9,7 %, rok 2019: 17,8 %). Do popredia sa tak dostáva pasivita, ale aj ľahostajný prístup žiakov, t. j. pozitívny pasívny prístup k riešenej situácii, aj negatívny (negatívny pasívny postoj), kedy žiak síce o situácii porušovania ľudských práv vie, ale nerieši ju. Uvedený postoj prezentovala v oboch sledovaných rokoch takmer štvrtina oslovených žiakov základných a stredných škôl (rok 2017: 25,0 %, rok 2019: 21,2 %). Na druhej strane negatívny aktívny postoj zaznamenáva pokles oproti predchádzajúcim výsledkom (rok 2013: 8,3 %, rok 2017: 6,6 %, rok 2019: 4,5 %). V *tabuľke 11* je prehľad priemerných hodnôt typov postojov za jednotlivé situácie.

Tabuľka 11 Postoje žiakov k rôznym formám porušenia ľudských práv

Postoje (od „najpozitívnejšieho“ k „najnegatívnejšiemu“)	Priemer hodnôt 5 situácií (v %)	
	rok 2017	rok 2019
pozitívny – aktívny postoj k riešeniu	34,9	33,1
pozitívny – aktívny/pasívny	20,2	19,3
pozitívny – pasívny	9,7	17,8
negatívny – pasívny (ľahostajný)	25,0	21,2
negatívny – pasívny/aktívny	3,6	4,2
negatívny – aktívny	6,6	4,5

Poznámka – vysvetlenie kategórií postojov:

- pozitívny – aktívny postoj k riešeniu:** aktívne rieši vzniknutý problém porušovania ľudských práv pozitívnym spôsobom
- pozitívny – aktívny/pasívny postoj:** aktívne alebo menej aktívne rieši vzniknutý problém pozitívnym spôsobom
- pozitívny – pasívny postoj:** má potrebu oznámiť inej osobe vzniknutý problém, ale inak situáciu nerieši
- negatívny – pasívny (ľahostajný) postoj:** vie o situácii, ale napriek jej závažnosti ju nerieši
- negatívny – pasívny/aktívny postoj:** aktívne alebo menej aktívne sa zapojí do porušovania ľudských práv
- negatívny – aktívny:** aktívne sa zapojí do porušovania ľudských práv

Porovnaním výsledkov výskumov za obdobie rokov 2005 – 2019 sa potvrdila tendencia neustáleho poklesu pozitívneho aktívneho postoja (rok 2005: 53,8 %, rok 2008: 46,4 %, rok 2011: 43,4 %, rok 2013: 42,0 %, rok 2017: 34,9 %, rok 2019: 33,1 %) a zároveň nárast pasívneho postoja skúmaných žiakov základných a stredných škôl (rok 2005: 6,4 %, rok 2008: 6,4 %, rok 2011: 7,5 %, rok 2013: 7,5 %, rok 2017: 9,7 %, rok 2019: 17,8 %). Zatiaľ čo do roku 2013 neustále stúpalo aj percento žiakov deklarujúcich negatívny aktívny postoj k demonštrovaným názorným situáciám, v ostatných dvoch vlnách zisťovania (roky 2017 a 2019) zaznamenávame pokles ich priemernej hodnoty (rok 2005: 4,6 %, rok 2008: 4,1 %, rok 2011: 7,5 %, rok 2013: 8,3 %, rok 2017: 6,6 %, rok 2019: 4,5 %) a ľahostajnosť má tiež klesajúci trend (rok 2005: 20,0 %, rok 2008: 22,9 %, rok 2011: 22,5 %, rok 2013: 24,4 %, rok 2017: 25,0 %, rok 2019: 21,2 %).

Výsledky tak potvrdili už známy fakt na jednej strane o aktivite ľudí v prípade pomoci druhým, na druhej strane o zvyšujúcej sa pasivite a ľahostajnosti mladých ľudí k životným situáciám iných. Viac ako pätina respondentov za celé sledované obdobie rokov 2005 až 2019 má v uvedených prípadoch ľahostajný postoj deklarovaný postojom „nestarám sa, tvárim sa, že sa nič nedeje“, nechám to tak, však sa to vyrieši. A tak hoci tretina žiakov základných a stredných škôl by sa aktívne postavila k riešeniu situácie na stranu poškodeného, každý štvrtý sa len ľahostajne prizera, pričom stále viac ich priznáva, že by mala negatívny pasívny postoj so zdôverením sa rodičom a učiteľom, prípadne zavolaním polície. Určitým pozitívom je pokles percenta tých, ktorí by volili negatívny aktívny postoj pridaním sa k agresorovi.

Tabuľka 12 Postoje žiakov k rôznym formám porušenia ľudských práv – porovnanie (v %)

Postoje (od „najpozitívnejšieho“ k „najnegatívnejšiemu“)	2005	2008	2011	2013	2017	2019
pozitívny – aktívny postoj k riešeniu	53,8	46,4	43,4	42,0	34,9	33,1
pozitívny – aktívny/pasívny	12,2	14	14,4	14,4	20,2	19,3
pozitívny – pasívny	6,4	6,4	7,5	7,5	9,7	17,8
negatívny – pasívny (ľahostajný)	20	22,9	22,5	24,4	25,0	21,2
negatívny – pasívny/aktívny	3,1	6,3	4,8	3,4	3,6	4,2
negatívny – aktívny	4,6	4,1	7,5	8,3	6,6	4,5

Výsledky výskumu potvrdili, že na postoje žiakov v jednotlivých modelových situáciách vplýva viacero faktorov. Je to oblasť vzdelávania k ľudským právam (spôsob výučby, možnosť prejavu názoru na vyučovacích hodinách, aktivita školy v oblasti ľudských práv), najmä však **demografické faktory (pohlavie, vek, typ školy, lokalita bydliska, rodinné prostredie)**.

Na jednotlivé faktory poukážeme pri prvej modelovej situácii:

– ako zareaguje žiak, ak vidí, že jeho spolužiak šikanuje iného spolužiaka.

Podľa získaných výsledkov takmer štvrtina oslovených (**22,5 %**) zaujala **ľahostajný postoj demonštrovaný vyjadrením „nestarám sa do toho, keď spolužiak šikanuje iného žiaka“**. Pozitívnym sa javí fakt, že viac ako **tretina** a percento je **vyššie** ako pri minulom zisťovaní (**rok 2019: 38,3 %, rok 2017: 35,5 %**) **sa pokúša šikanovaného ochrániť**. Informácie o udalosti poskytne inej osobe 35,4 % skúmaných žiakov, pričom 26,4 % sa o tom porozpráva s rodičmi a 9,0 % popíše situáciu kamarátom. V súbore oslovených žiakov základných a stredných škôl sa vyskytli aj takí (N = 105/3,8 %), ktorí sa **pridajú k šikanujúcemu (52/1,9 %)** preto, lebo šikanovaného **nemajú radi a 53/1,9 % z dôvodu príslušnosti k partii**, pričom percento je opäť nižšie ako pri predchádzajúcom zisťovaní v roku 2017 (**5,1 %**).

Signifikantné rozdiely podľa pohlavia potvrdili, že muži vo výrazne vyššom zastúpení ako skúmané ženy prezentovali pri modelovej situácii šikanovania spolužiaka negatívny pasívny prístup vyjadrený ľahostajnosťou a nezáujmom (muži 29,5 %, ženy 15,9 %), ale súčasne aj negatívny aktívny postoj s pridaním sa k šikanujúcemu z dôvodu, že spolužiaka **nemajú radi** (muži 2,8 %, ženy 0,9 %), prípadne spolupatričnosti k partii (muži 2,8 %, ženy 1,0 %). Naopak, oslovené ženy častejšie zaujali pozitívny postoj k situácii predstavovaný snahou odhovoriť spolužiakov od útoku a bránením šikanovaného (ženy 40,7 %, muži 35,9 %) a súčasne aj pozitívny aktívno-pasívny postoj so zdôverením sa dospelým (ženy 32,1 %, muži 20,4 %), i pasívny postoj k šikanovaniu spolužiaka založený na oboznámení so situáciou partnera a kamaráta (ženy 9,5 %, muži 8,6 %).

V súlade so zistenými výsledkami o vyššom počte agresorov zo strany skúmaných mužov, ako v prípade ubližovania učiteľom, tak aj v prípade šikanovania spolužiaka, sú to muži, ktorí častejšie priznávajú spoluprácu s agresorom. Celkovo vidieť, že ženy sú pri nastolených modelových situáciách pozitívnejšie a aktívnejšie, sú presvedčené, že pri porušovaní ľudských práv by vyvinuli snahu zabrániť porušeniu práv, zatiaľ čo skúmaní muži častejšie pripúšťajú prípadnú agresivitu a zároveň ľahostajnosť k problému. Zatiaľ čo u opýtaných žien dominuje v odpovediach pozitívny aktívny prístup, u mužov prevláda pasivita spojená s ľahostajnosťou.

Rozdiely vzhľadom na typ navštevovanej školy dokumentujú, že negatívny pasívny až ľahostajný prístup k snahe spolužiakov šikanovať iného (nestarám sa do toho) prevládala v postojoch žiakov stredných odborných škôl (SOŠ 26,1 %, G 10,6 %, ZŠ 22,4 %) a najmenej u gymnazistov. Gymnazisti v najvyššom percente deklarovali pozitívnu aktivitu smerujúcu k ochrane šikanovaného, pričom najnižšia hodnota bola zaznamenaná u mladších žiakov, žiakov základných škôl (G 47,4 %, SOŠ 38,0 %, ZŠ 36,4 %). Práve žiaci základných škôl sa najčastejšie zo všetkých s problémom zdôveria dospelým, gymnazisti kamarátom či partnerovi. Práve takýmto spôsobom by sa respondenti, žiaci základných škôl a gymnazisti, najviac snažili riešiť problém za pomoci dospelých a to či už učiteľov alebo rodičov, prípadne kamarátov (dospelých: ZŠ 29,6 %, SOŠ 22,4 %, G 26,1 %, kamarátov: ZŠ 8,2 %, SOŠ 9,3 %, G 11,8 %). Je teda zrejme, že hoci väčšina ako žiakov základných aj stredných škôl potvrdila snahu postaviť sa na stranu šikanovaného a obrániť ho (SŠ 40,2 %, ZŠ 36,4 %), až takmer štvrtina by situáciu riešila oznámením dospelým (ZŠ 29,6 %, SŠ 23,3 %) a každý desiaty kamarátom (ZŠ 8,2 %? SŠ 9,9 %). Je závažujúce, že až 1,9 %/52 žiakov (ZŠ 1,6 %/21, SŠ 2,1 %/31) by sa pridalo k šikanujúcemu, lebo spolužiaka nemá rado a rovnako 1,9 %/53 (ZŠ 1,7 %/23, SŠ 2,1 %/30) z dôvodu príslušnosti k partii.

Diferenciácie podľa ročníka štúdia respondentov potvrdili, že pozitívny aktívny prístup k obrane šikanovaného vyjadrovalo približne 40 % žiakov skúmaných ročníkov, s výnimkou najmladších opýtaných, žiakov 7. ročníka základných škôl, kde uvedený postoj by malo približne 30 % (SŠ: 1. ročník 42,3 %, 2. ročník 39,4 %, 3. ročník 39,9 %, ZŠ: 7. ročník 29,4 %, 8. ročník 39,9 %, 9. ročník 39,0 %). Obrana šikanovaného by bola podľa vyjadrení rovnako frekventovaná u stredoškôlkov ako žiakov základných škôl, najmenej u najmladších opýtaných. Ide však len o modelovú situáciu, ktorá nemusí jednoznačne vypovedať o správaní jednotlivca. Necelá štvrtina skúmaných žiakov všetkých ročníkov štúdia však mala ľahostajný postoj, najviac žiaci 7. ročníkov základnej školy, zistenia sú však pomerne vyrovnané (ZŠ: 7. ročník 23,9 %, 8. ročník 21,4 %, 9. ročník 22,1 %, SŠ: 1. ročník 22,0 %, 2. ročník 22,2 %, 3. ročník 22,8 %). Zaujímavý je fakt, že zatiaľ čo ľahostajnosť k situácii je celkovo vyrovnaná vo všetkých skúmaných ročníkoch, agresivita, spolupráca pri šikanovaní spolužiaka z dôvodu neobľúbenosti je markantnejšia vo vyšších ročníkoch stredných škôl (SŠ: 1. ročník 0,3 %, 2. ročník 2,8 %, 3. ročník 2,6 %, ZŠ: 7. ročník 1,9 %, 8. ročník 1,4 %, 9. ročník 1,5 %), Príslušnosť k partii šikanujúceho sa najvýraznejšie prejavila u žiakov 8. ročníka základnej školy (ZŠ: 7. ročník 1,0 %, 8. ročník 3,0 %, 9. ročník 1,3 %, SŠ: 1. ročník 2,3 %, 2. ročník 1,6 %, 3. ročník 2,4 %).

Zistenia potvrdili, že zdôverovanie sa dospelým, učiteľom prípadne rodičom, lebo ich to trápi, dominuje v odpovediach najmladších žiakov základnej školy, kde takýto postoj mal viac ako každý tretí opýtaný (ZŠ: 7. ročník 35,4 %, 8. ročník 25,7 %, 9. ročník 28,9 %, SŠ: 1. ročník 25,5 %, 2. ročník 22,6 %, 3. ročník 22,4 %). Je teda zrejme, že práve mladší žiaci hľadajú pri krízových situáciách pomoc u dospelých. V súvislosti s najvyšším dosiahnutým vzdelaním matky sa zistilo, že zatiaľ čo žiaci s najnižším stupňom vzdelania matky by problém šikanovania spolužiaka v najvyššom zastúpení riešili ľahostajnosťou, pridaním sa k agresorovi a to z oboch dôvodov (neobľúbenosť spolužiaka, príslušnosť k partii), žiaci s vysokoškolsky vzdelanou matkou zas najčastejšie zo všetkých deklarovali ochranu šikanovaného, aktívny pozitívny postoj (45,5 %).

Rozdiely v postojoch k predloženej modelovej situácii sme zistili aj vo vzťahu ku kraju SR. Na základe analýzy výsledkov vidieť, že sú to najmä respondenti zo Žilinského, Košického a Bratislavského kraja, ktorí by najviac zo všetkých mali aktívny pozitívny postoj a snažili by sa šikanovaného ochrániť (ZA 44,1 %, KE 42,0 %, BA 40,7 %). Celkovo sa potvrdili, s výnimkou Trnavského kraja (28,9 %), len malé rozdiely. Uvedený postoj (ochrana šikanovaného) by tak mala viac ako tretina všetkých oslovených žiakov.

Na druhej strane ľahostajnosť k situácii najčastejšie demonštrovali práve žiaci zo škôl v Trnavskom kraji, kde sa takto vyjadrilo až 27,6 % opýtaných, ale aj 25,3 % z Bratislavského kraja (BA 25,3 %, TT 27,6 %, TN 17,3 %, NR 21,9 %, ZA 20,9 %, BB 19,7 %, PO 22,7 %, KE 22,3 %). Títo sa potom aj v najvyššom percente priradili k agresorom pre príslušnosť k partii šikanujúceho (BA 2,8 %, TT 2,6 %, TN 2,2 %, NR 1,5 %, ZA 1,4 %, BB 1,6 %, PO 1,7 %, KE 0,9 %). Pridanie sa na stranu agresora pre neoblíbenosť spolužiaka prezentovali najčastejšie žiaci základných a stredných škôl z Trenčianskeho kraja a to až 3,1 %, nasledovali žiaci z Nitrianskeho a Žilinského kraja (NR 2,5 %, ZA 2,2 %). V ostatných krajoch postoj nedosahuje ani 2 %. Dospelým sa zdôveruje približne štvrtina skúmaných zo všetkých krajov, najmenej však zo škôl v Bratislavskom kraji (BA 21,2 %). Zatiaľ čo snaha ochrániť šikanovaného dominuje v odpovediach žiakov žijúcich v mestách do 50 000 obyvateľov (10 001-50 000 obyvateľov 41,5 %, nad 100 000 41,2 %), pričom z ostatných lokalít takýto postoj zaujal približne každý tretí žiak. Ľahostajnosť k situácii šikanovaného žiaka demonštrovali najčastejšie opýtaní pochádzajúci z veľkých miest a súčasne z najmenších obcí do 2000 obyvateľov. Predpokladáme, že uvedení žiaci síce žijú v obciach, avšak do školy, ktorá formuje ich postoje chodia v mestách (do 2 000 obyvateľov 24,7 %, 2 001-10 000 22,2 %, 10 001-50 000 18,6 %, 50 001-100 000 25,1 %, nad 100 000 24,1 %). Sú to respondenti z veľkomiest, ktorí v najvyššom percente prezentovali fakt pripojenia sa k šikanujúcim pre príslušnosť k partii (nad 100 000 obyvateľov 4,1 %). V ostatných lokalitách bydliska sa takto vyjadrili len necelé 2 %. Je teda zrejmé, že u mladých ľudí z veľkomiest príslušnosť k partii významnou mierou ovplyvňuje ich správanie.

Ľahostajný prístup vyjadrovali výrazne častejšie žiaci vzdelávaní v problematike ľudských práv formou vyučovacej hodiny ako tí, ktorí získavajú vedomosti rôznymi aktívnymi a názornými spôsobmi ako sú prednášky, besedy, súťaže a podobne. Na druhej strane práve títo žiaci najčastejšie zo všetkých sa k modelovej situácii šikanovania spolužiaka stavajú aktívnym spôsobom a snažia sa šikanovaného obháňovať. Postoj je súčasne príznačný najmä pre žiakov, ktorí pripustili zapojenie školy do konkrétnych projektov, programov a aktivít zameraných na ľudské práva, na rozdiel od žiakov, ktorí skutočnosť odmietli.

Na jednotlivé faktory vplývajúce na postoj žiaka možno poukázať aj pri ďalšej z modelových situácií:

– ako zareaguje žiak, keď po prejave svojho názoru učiteľovi, učiteľ názor neakceptuje a poníži žiaka pred ostatnými žiakmi.

Pri modelovej situácii opäť významne vplýva na typ postoja žiaka **existencia výučby** a **forma výučby** k ľudským právam, ako aj **aktivita** školy v oblasti ľudských práv.

Na základe výsledkov výskumu možno konštatovať, že v uvedenej situácii žiaci mali výraznejšie negatívny aktívny postoj ako pri ostatných modelových situáciách. **Až 339/12,2 %**, čo je však o niečo nižšia hodnota ako pri skúmaní v roku 2017 (rok 2017: 397/13,9 %), by volilo **neskoršiu pomstu učiteľovi** a 1 226/44,1 % **by sa snažilo svoj názor učiteľovi vysvetliť**. Určitým pozitívom je, že dochádza k zvýšeniu snahy obhájiť svoj názor oproti predchádzajúcemu zisťovaniu (rok 2017: 1123/ 39,3 %). Až **11,1 % (310 žiakov)** by však zaujalo **ľahostajný postoj vyjadrený názorom „nechám to tak“** a uvedené percento je výrazne nižšie ako v minulom skúmaní (rok 2017: 15,7 %). Viac ako štvrtina oslovených žiakov (25,6 %) sa so situáciou podelila, **20,5 % by o tom povedalo dospelým, rodičom, inému učiteľovi**, lebo ich to trápi a **5,1 % by sa zdôverilo kamarátovi, prípadne partnerovi**. Rovných 7 % (194/7,0 %) je presvedčených, že **autoritu učiteľa treba poslúchať** a nevníma jav ako porušenie ľudských práv a práv dieťaťa. Výsledok je identický ako pri predchádzajúcom skúmaní (rok 2017: 196/6,9 %).

Rozdiely v odpovediach respondentov podľa demografických znakov výskumného súboru dokumentujú, že sú to opäť ženy, ktoré vo vyššej miere ako muži mali pozitívny postoj k situácii, prezentovaný snahou vysvetliť učiteľovi svoje konanie a myslenie (ženy 45,9 %, muži 42,9 %), pričom rozdiel je menší ako pri modelovej situácii šikanovania spolužiaka. Podobné výsledky sú aj v prípade zdôverenia sa dospelým (ženy 23,8 %, muži 17,0 %) a priateľom (ženy 6,1 %, muži 4,0 %). Čo je zaujímavé, za svoje práva bojujú viac dievčatá ako chlapci, viac žiaci stredných ako základných škôl (SŠ 46,8 %, ZŠ 41,1 %). Naopak, takmer každý siedmy oslovený muž mal negatívny aktívny postoj s cieľom následne sa učiteľovi pomstiť za poníženie pred spolužiakmi, v prípade žien je to „len“ každá desiatu (muži 14,5 %, ženy 9,9 %), ale aj pasívny postoj (nechám to tak), ktorý by malo 13,4 % mužov a 9,0 % žien. Výsledky sú nižšie ako pri minulom zisťovaní (rok 2017 – pomstím sa učiteľovi: muži 18,4 %, ženy 9,4 %, nechám to tak: muži 18,8 %, ženy 12,7 %).

Štatisticky významné rozdiely v prístupe k riešeniu modelovej situácie sa ukázali aj podľa typu navštevovanej školy. Zatiaľ čo stredoškólcovia častejšie ako mladší žiaci, žiaci základných škôl vo svojich odpovediach demonštrovali pozitívny aktívny postoj, vysvetliť konanie učiteľovi a to až takmer 50 % oslovených (SŠ 46,8 %, ZŠ 41,1 %), žiaci základných škôl viac priznávali ľahostajný postoj k situácii vyjadrený možnosťou „nejako sa to vyrieši“ (ZŠ 11,8 %, SŠ 10,5 %) a súčasne až v 60 % vyjadrovali presvedčenie, že je to učiteľ a treba ho poslúchať (ZŠ 59,2 %, SŠ 40,8 %).

Zaujímavá je skutočnosť, že učiteľa treba jednoznačne poslúchať pripustilo až 78/5,4 % stredoškolákov a 113/8,6 % žiakov základných škôl. Hoci u všetkých skúmaných žiakov v odpovediach prevláda snaha vysvetliť učiteľovi svoje myslenie a konanie, ľahostajnosť je, ako už bolo konštatované, rozšírenejšia u mladších žiakov, žiakov základných škôl, negatívny postoj s neskoršou pomstou zas u žiakov stredných škôl, najmä stredných odborných škôl (SOŠ 14,6 %). Aj zverenie sa dospelým dominuje v postojoch žiakov základných škôl (ZŠ 22,4 %, SŠ 19,0 %), v prípade zdôverenia sa kamarátom sú zistenia za obidva podsúbory identické (ZŠ 5,1 %, SŠ 5,2 %). Je len logické, že presvedčenie o potrebe poslúchať učiteľa je najviac zastúpené v odpovediach žiakov základných škôl, podobne ako snaha zdôveriť sa dospelým, najmä rodičom. V postojoch mladších skúmaných žiakov tak vidieť na

jednej strane snahu brať pedagóga ako autoritu a súčasne sa mu podobne ako rodičom zdôverovať s neprávom, u starších žiakov zas badať pokusy problém si vydiskutovať a poukázať na porušenie ľudských práv prípadne voliť neskoršiu pomstu. Rôznosť postojov skúmaných žiakov základných a stredných škôl je determinovaná aj navštevovaným ročníkom štúdia. Pomstu učiteľovi by volili najviac žiaci vyšších ročníkov strednej školy (SŠ: 2. a 3. ročník zhodne 13,5 %). Uvedený postoj je výraznejšie zastúpený na vyššom stupni vzdelania (ZŠ: 7. ročník 9,6 %, 8. ročník 11,9 %, 9. ročník 11,1 %, SŠ: 1. ročník 12,7 %, 2. ročník 13,5 %, 3. ročník 13,5 %). Naopak, ľahostajný prístup k riešeniu situácie vidieť predovšetkým u žiakov základných škôl, najmä u najmladších opýtaných a so zvyšovaním ročníka klesá, u stredoškôľakov stúpa (ZŠ: 7. ročník 12,5 %, 8. ročník 11,6 %, 9. ročník 11,3 %, SŠ: 1. ročník 8,1 %, 2. ročník 10,5 %, 3. ročník 12,1 %). Snahu vysvetliť si problém s učiteľom demonštrovali v najvyššom percente žiaci 1. ročníkov stredných škôl, kde postoj prezentovala až takmer polovica oslovených (SŠ: 1. ročník 49,4 %, 2. ročník 45,6 %, 3. ročník 46,4 %, ZŠ: 7. ročník 36,1 %, 8. ročník 40,2 %, 9. ročník 46,5 %).

Výsledky potvrdili, že kým snaha vysvetliť si názor a konanie výrazne dominovali u respondentov s vyšším vzdelaním matky (úplné stredné vzdelanie a vysokoškolské vzdelanie), agresivita demonštrovaná neskoršou snahou o pomstu učiteľovi mala najvyššie zastúpenie u žiakov s nižším vzdelaním matky, stredným vzdelaním bez maturity. Aj ľahostajnosť k problému je najmarkantnejšia u oslovených s nižším vzdelaním matky. A tak respondenti, kde rodičia dosiahli vyššie vzdelanie aktívnejšie pristupujú k riešeniu porušenia práv a snažia si problém vydiskutovať. Naopak, žiaci pochádzajúci z rodín s nižšou úrovňou vzdelania rodičov viac volili ľahostajnosť prípadne agresivitu.

Snaha o pomstu za poníženie učiteľom pred spolužiakmi je najzreteľnejšia u mladých žijúcich vo veľkomestách. Tu až 17,1 % oslovených žiakov by v situácii kedy učiteľ neprijme názor žiaka uvažovalo o neskoršej pomste. Vyššie percento takto uvažujúcich pochádzalo aj z najmenších obcí. Celkovo uvedenú možnosť deklarovalo viac ako 10 % opýtaných (do 2 000 obyvateľov 13,2 %, 2 001-10 000 11,5 %, 10 001-50 000 10,2 %, 50 001-100 000 10,4 %, nad 100 000 17,1 %). Sú to opäť respondenti žijúci vo veľkomestách nad 100 000 obyvateľov, ktorí mali najviac z celého súboru k situácii ľahostajný postoj s možnosťou „nechám to tak“ (nad 100 000 14,5 %). Aj uvedený spôsob riešenia označil približne každý desiaty skúmaný žiak bez rozdielu lokality bydliska (do 2 000 obyvateľov 11,5 %, 2 001-10 000 10,5 %, 10 001-50 000 10,6 %, 50 001-100 000 9,1 %, nad 100 000 14,5 %). Snahu vysvetliť situáciu a názor učiteľovi demonštrovali v odpovediach v najvyššom percente žiaci pochádzajúci zo stredne veľkých miest do 50 000 obyvateľov (10 001-50 000 obyvateľov 48,5 %), najmenej opýtaní z veľkomiest (nad 100 000 37,2 %). Zaujímavá je skutočnosť, že sú to žiaci z veľkých miest, ktorí by sa v uvedenej situácii najčastejšie zo všetkých obrátili na dospelých (do 2 000 obyvateľov 20,3 %, 2 001-10 000 20,1 %, 10 001-50 000 19,5 %, 50 001-100 000 26,9 %, nad 100 000 18,6 %), v najmenších obciach na priateľov prípadne partnera (do 2 000 obyvateľov 6,2 %, 2 001-10 000 5,8 %, 10 001-50 000 4,4 %, 50 001-100 000 4,7 %, nad 100 000 3,5 %). Z výsledkov je zrejmé, že v prípade pozitívneho pasívneho postoja predstavovaného zdôverením sa dospelým ide najčastejšie o žiakov z rodín s vyšším vzdelaním, úplným stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním rodičov (vysokoškolské vzdelanie:

matka 21,2 %, otec 22,5 %). Títo zároveň aj najčastejšie deklarovali snahu si problém s učiteľom vydiskutovať. Naopak, respondenti s rodičmi z nižším vzdelaním v najvyššom percente zo všetkých volili ľahostajný postoj (základné vzdelanie: matka 18,3 %, otec 22,0 %) a súčasne agresivitu s neskoršou pomstou učiteľovi (základné vzdelanie: matka 18,3 %, otec 22,0 %).

Zistiť príčiny javu by však vyžadovalo hlbšiu analýzu. Negatívne zistenie je, že výučba ľudských práv nevplýva na postoj žiakov k modelovej situácii. Až polovica (46,7 %) opýtaných presvedčená o absencii vzdelávania v danej oblasti prezentovala pozitívny aktívny prístup k situácii, kedy učiteľ neprijme názor a následne poniži žiaka pred triedou, vyjadrený snahou vysvetliť si problém s učiteľom. Naopak, negatívny aktívny prístup k riešeniu s presvedčením o neskoršej pomste prezentovali najmä žiaci, u ktorých učiteľ vzdeláva problematiku ľudských práv výlučne prostredníctvom učebnice predmetu, bez doplnkových aktívnych didaktických pomôcok.

Ďalšia modelová situácia v školskom prostredí potvrdzuje opäť vplyv vymedzených faktorov na formovanie postoja žiaka:

– ako zareaguje žiak, ak mu spolužiaci oznámia, že sa chystajú fyzicky ublížiť učiteľovi.

V uvedenej modelovej situácii približne tretina (32,2 %) oslovených žiakov základných aj stredných škôl si spolužiakov **vypočuje, avšak zaujme ľahostajný postoj a nestará sa**. Viac ako 40 % (43,0 %) však prezentuje pozitívny aktívny postoj, kedy si aktérov **vypočuje a snaží sa ich od činu odhovoriť**. Negatívny prístup k modelovej situácii malo 7,9 % opýtaných, 4,6 % sa k agresorom **pridá, lebo učiteľa neobľubuje** a 3,3 % sa vyjadrilo, že spolužiakom **pomôže, ved' je členom partie**.

Získané výsledky opäť dokumentujú pozitívny trend s neustálym poklesom prípadnej agresivity (rok 2013: 13,2 %, rok 2017: 9,7 %, rok 2019: 7,9 %). Žiaci, ktorí mali k situácii negatívny postoj (pridám sa a pomôžem spolužiakom pri násilí), teda určitou formou súhlasia a aktívne prispievajú k násiliu, v najvyššom percente uviedli, že výučba ľudských práv sa u nich v škole neuskutočňuje (13,2 %). Pri rôznych formách vzdelávania v oblasti sa hodnoty pohybujú v intervale od 5,6 % do 10,0 %.

Aktívny pozitívny postoj k modelovej situácii násilia na učiteľovi prezentovali najčastejšie skúmaní uvádzajúci výučbu ľudských práv a práv dieťaťa na základe učebnice predmetu doplnenej odbornými textami a názornými pomôckami (48,1 %), najmenej tí, ktorí deklarovali absenciu výučby (36,4 %). Aj ľahostajný postoj k problému je najmarkantnejší práve u žiakov, ktorým výučba predmetnej problematiky chýba a v škole sa neuskutočňuje.

Na základe analýzy odpovedí podľa demografických znakov výskumného súboru možno konštatovať, že pohlavie významne vplýva na postoj žiaka k modelovej situácii. Sú to opäť skúmané ženy, ktoré výrazne častejšie ako muži volili pozitívny postoj k situácii, a to pozitívny aktívny predstavovaný odhováraním od útoku na učiteľa (ženy 49,6 %, muži 36,0 %), i pozitívny aktívno-pasívny, kedy sa o situáciu podelia s dospelými (ženy 13,3 %, muži 10,9 %), ale aj s kamarátmi prípadne partnerom (ženy 5,0 %, muži 4,2 %). Spoluprácu pri čine ublíženia učiteľovi, a to pridaním sa k agresorovi prezentovali častejšie skúmaní muži. Títo až v 6,4 % oproti

2,9 % žien by sa v prípade fyzického útoku na učiteľa pridali na stranu agresorov – spolužiakov, lebo učiteľa nemajú radi, z dôvodu spolupatričnosti k partii by sa takto zachovalo 4,3 % mužov a 2,2 % žien. Získané výsledky boli o niečo vyššie ako pri zisťovaní v roku 2017, pričom agresivita mierne stúpla a ľahostajnosť k situácii klesla (agresivita – rok 2019: muži 10,7 %, ženy 5,1 %, rok 2017: muži 9,2 %, ženy 3,8 %, ľahostajnosť – rok 2019: muži 38,0 %, ženy 26,9 %, rok 2017: muži 40,6 %, ženy 30,9 %).

Výsledky výskumu celkovo potvrdili, že zatiaľ čo v súbore mužov prevažovali respondenti s negatívnym pasívnym postojom k modelovej situácii prezentovaným nezaujmom (muži 38,0 %), u žien dominovali odpovede s pozitívnym aktívnym prístupom, so snahou vypočúť si spolužiakov a pokúsiť sa ich od činu odhovoriť (ženy 49,6 %).

Štatisticky významné rozdiely v postojoch sa prejavili aj vzhľadom na ročník štúdia a typ navštevovanej školy. Pozitívny aktívny postoj k modelovej situácii, kedy sa spolužiaci chystajú fyzicky ublížiť učiteľovi, mali o niečo vyššej miere žiaci základných ako stredných škôl (ZŠ 44,6 %, SŠ 41,7 %), v oboch typoch škôl však má dominantné postavenie. Tak zatiaľ čo v základných školách v odpovediach respondentov prevažuje popri pozitívnom pasívnom postoji žiakov so zdôverením sa dospelým aj pozitívny aktívny prístup spojený so snahou odhovoriť spolužiakov od činu (pozitívny pasívny – zdôverením sa dospelým: ZŠ 13,9 %, SŠ 10,5 %, pozitívny aktívny: ZŠ 44,6 %, SŠ 41,7 %), u stredoškolákov je vyššie zastúpený oproti žiakom základných škôl ľahostajný postoj – vypočujem si ich a nestarám sa, ale aj negatívny postoj s pridaním sa k agresorom z dôvodu príslušnosti k partii (SŠ 3,7 %, ZŠ 2,8 %). Negatívny aktívny postoj k situácii ubližovania učiteľovi z dôvodu neoblúbenosti učiteľa má v oboch podsúboroch (žiaci základnej školy a žiaci strednej školy) takmer rovnaké zastúpenie (ZŠ 4,5 %, SŠ 4,7 %). Je zaujímavé, že oslovení navštevujúci stredné odborné školy demonštrovali viac ľahostajnosť k situácii (SOŠ 35,4 %, G 30,2 %), žiaci gymnázií zas výrazne častejšie prezentovali pozitívnu aktivitu, snahu odhovoriť spolužiakov od násillia na učiteľa (G 48,0 %, SOŠ 39,7 %).

Rozdiely podľa veku ukázali, že zatiaľ čo ľahostajnosť k riešeniu problému má vzhľadom na zvyšujúci sa vek respondentov, a teda aj ročník štúdia stúpajúcu tendenciu v prostredí stredných škôl a klesajúcu v prostredí základných škôl (ľahostajnosť: ZŠ: 7. ročník 33,7 %, 8. ročník 32,0 %, 9. ročník 25,2 %, SŠ: 1. ročník 32,9 %, 2. ročník 33,7 %, 3. ročník 35,4 %), pozitívny aktívny postoj k modelovej situácii ubližovania učiteľovi zaznamenáva opačný výsledok. V základných školách tak dochádza k zvyšovaniu pozitívneho postoja, snahy odhovoriť spolužiakov od činu so zvyšujúcim sa ročníkom štúdia, v stredných školách je situácia opačná. S vyšším ročníkom strednej školy klesá potreba oslovených žiakov zaujať pozitívny postoj (pozitívny aktívny – ZŠ: 7. ročník 39,8 %, 8. ročník 40,6 %, 9. ročník 52,3 %, SŠ: 1. ročník 46,0 %, 2. ročník 41,3 %, 3. ročník 39,7 %). A tak snahu odhovoriť spolužiakov od činu fyzického ubližovania učiteľovi v najvyššom percente demonštrovali najstarší žiaci základnej školy, kde sa takto vyjadril až každý druhý oslovený (ZŠ: 9. ročník 52,3 %) a následne najmladší stredoškoláci (SŠ: 1. ročník 46,0 %). Výsledky zároveň potvrdili aj znižovanie percenta žiakov deklarujúcich pozitívny aktívno-pasívny postoj (poviem to rodičom, učiteľom, lebo ma to trápi)

so zvyšovaním ročníka štúdia v základných školách. Sú to tak žiaci z najnižšieho skúmaného ročníka, 7. ročníka základnej školy, ktorí najviac zo všetkých by situáciu riešili zdôverením sa dospelým a so zvyšovaním ročníka takýto postoj klesá (ZŠ: 7. ročník 16,5 %, 8. ročník 13,2 %, 9. ročník 12,3 %), u stredoškolákov najvyššiu hodnotu deklarovali žiaci najvyššieho ročníka (SŠ: 1. ročník 10,4 %, 2. ročník 9,6 %, 3. ročník 11,6 %). Agresivitou a to už z akéhokoľvek dôvodu by situáciu najčastejšie zo všetkých riešili žiaci 2. ročníka strednej školy, takmer každý desiaty, najmenej však najstarší žiaci základnej školy (ZŠ: 7. ročník 7,1 %, 8. ročník 8,5 %, 9. ročník 6,5 %, SŠ: 1. ročník 6,7 %, 2. ročník 9,1 %, 3. ročník 8,6 %). Percento je podľa nášho názoru vysoké vo všetkých ročníkoch a korešponduje so všeobecnými výsledkami nárastu agresivity v prostredí školy (ZŠ: 7. ročník 39,8 %, 8. ročník 40,6 %, 9. ročník 52,3 %, SŠ: 1. ročník 46,0 %, 2. ročník 41,3 %, 3. ročník 39,7 %).

Rozdiely v postojoch k modelovej situácii podľa ročníka štúdia tak dokumentujú, že zatiaľ čo pozitívny aktívny postoj žiakov prezentovaný snahou odhovoriť spolužiakov od útoku na učiteľa vykazuje u žiakov základných škôl stúpajúci trend, avšak u stredoškolákov klesajúci, negatívny pasívny postoj, vyjadrený ľahostajnosťou má u oslovených stredoškolákov stúpajúcu tendenciu, u žiakov nižšieho stupňa vzdelávania zas klesajúcu. Je teda zrejmé, že zatiaľ čo stredoškôláci stále viac pripúšťajú ľahostajnosť k problémom, mladší žiaci sa viac snažia k problému zaujať stanovisko a situáciu nejakým spôsobom riešiť.

Diferenciácie v postojoch sa preukázali aj vzhľadom na veľkosť bydliska a kraj SR. Spoluprácu s agresorom pripustili najčastejšie žiaci žijúci vo väčších lokalitách a to každý desiaty opýtaný z veľkých miest do 100 000 obyvateľov a z veľkomiest (do 2 000 obyvateľov 6,3 %, 2 001-10 000 8,0 %, 10 001-50 000 7,0 %, 50 001-100 000 10,0 %, nad 100 000 10,6 %), ktorí zároveň v najvyššom percente deklarovali aj zdôverenie sa dospelým a kamarátom. Na druhej strane pozitívny postoj so snahou spolužiakov od skutku odhovoriť prezentovali najviac z celého súboru žiaci základných a stredných škôl z miest od 10 001 do 50 000 obyvateľov (48,1 %). Celkovo však hodnota uvedeného postoja dosahuje okolo 40 % vo všetkých lokalitách bydliska (do 2 000 obyvateľov 41,5 %, 2 001-10 000 40,8 %, 10 001-50 000 48,1 %, 50 001-100 000 41,6 %, nad 100 000 40,4 %). Naopak, ľahostajnosť – nestarám sa je najmarkantnejšia u skúmaných pochádzajúcich z najmenších miest a obcí, kde tento postoj zaujala až viac ako tretina (do 2 000 obyvateľov 35,3 %, 2 001-10 000 34,4 %), u ostatných dosahuje približne 30 %.

Postoj respondentov k modelovej situácii je determinovaný aj krajom. Ľahostajnosť dominovala v odpovediach žiakov zo škôl v Bratislavskom a následne v Žilinskom kraji (BA 35,7 %, ZA 35,0 %), podobne ako agresivita z dôvodu pomsty učiteľovi či príslušnosti k partii (BA 9,8 %), najmenej však v Trenčianskom kraji (TN 5,6 %). Práve títo respondenti potom až v 49,2 % pripustili, že by spolužiakov vypočuli a snažili by sa ich od činu odhovoriť. V prípade žiakov zo škôl v Košickom kraji uvedený postoj malo len necelých 40 % (KE 39,9 %). U nich je zreteľná silná väzba na kamarátov a riešenie situácie zdôverením sa (BA 3,1 %, TT 5,5 %, TN 3,7 %, NR 3,1 %, ZA 4,7 %, BB 6,8 %, PO 4,4 %, KE 7,6 %).

Výsledky zisťovania potvrdili aj závislosť javu od výšky vzdelania matky. A tak zatiaľ čo žiaci s vysokoškolsky vzdelanou matkou v najvyššom percente deklarovali pozitívny aktívny postoj prezentovaný snahou spolužiakov od činu odhovoriť (vysokoškolské vzdelanie: matka 46,4 %), respondenti, kde matka dosahuje najnižší stupeň vzdelania najviac zo všetkých demonštrovali prípadnú voľbu pridať sa k agresorovi (základné vzdelanie: matka 20,0 %). Je teda zrejmé, že vzdelanie rodičov a celková klíma v rodine popri škole významne formujú osobnosť mladého človeka a jeho životné postoje.

Na jednotlivé faktory vplývajúce na postoj žiaka možno poukázať aj pri ďalšej z modelových situácií:

– ako zareaguje žiak, keď do triedy príde nový spolužiak, ktorý sa odlišuje od ostatných tým, že pochádza z inej kultúry (národnosť, štát, farba pleti).

Pozitívny postoj k modelovej situácii malo **1 854 (66,5 %)** respondentov, žiakov základných a stredných škôl a percento je takmer identické ako pri zisťovaní v roku 2017 (rok 2017: 1 865/65,4 %). Vo svojom postoji uviedli, že by sa snažili nového žiaka zapojiť do kolektívu, ide o **pozitívny aktívny postoj (1 267/45,4 %)**, zaujímali by sa o neho, ide o **pozitívny aktívno-pasívny postoj (353/12,7 %)** a **porozprávali by o ňom rodičom (234/8,4 %)**. **Ľahostajnosť** v situácii deklarovalo **751/27,1 %** opýtaných a **negatívny postoj vyjadrený postojom nečakám, že ho kolektív prijme, veď je iný a možnosťou vyhýbam sa mu 168/6,0 % oslovených**. Určitým pozitívom je, že výsledky sú nižšie (rok 2017: 199/7,0 %). Významné rozdiely v odpovediach sa potvrdili vo **vzťahu k pohlaviu a typu navštevovanej školy**. Postoj prezentovaný ľahostajnosťou, nestaraním sa o neho, volilo až 751 žiakov (27,1 %) a percento oproti predchádzajúcim zisteniam neustále klesá (rok 2011: 35,4 %, rok 2013: 29,4 %, rok 2017: 27,7 %, rok 2019: 27,1 %), aj tak má stále vysokú hodnotu.

Výsledky potvrdili, že viac ako každý štvrtý oslovený žiak základných a stredných škôl by k novému žiakovi inej rasy, národnosti či farby pleti zaujal ľahostajný postoj. Môže to na jednej strane svedčiť o určitej dávke tolerantnosti k prijímaniu odlišností, ktorá je u mladých ľudí výrazne vyššia ako u dospelých presýtených obavami až averziou, na druhej strane celkovou ľahostajnosťou časti mladej generácie, až apatiou.

Rozdiely podľa pohlavia dokumentujú, že muži sú v danej situácii výrazne viac negativistickí. Sú častejšie ako skúmané ženy presvedčení, že žiaka kolektív neprijme (muži 3,9 %, ženy 2,5 %) a súčasne aj oni sami by sa novému žiakovi radšej vyhýbali (muži 4,5 %, ženy 1,3 %). Oslovení muži tiež vo výrazne vyššom percente ako ženy volili ľahostajný postoj, nestarám sa, pričom ich postoj dosahuje takmer dvojnásobok oproti ženám (muži 35,5 %, ženy 19,2 %). Naopak, viac ako každá druhá žena by sa v prípade príchodu nového žiaka inej národnosti, rasy, pleti a kultúry snažila s ním skamarátiť a začleniť ho do kolektívu (ženy 53,4 %, muži 37,5 %). Výsledky sú takmer identické ako v roku 2017 (rok 2017: ženy 53,8 %, muži 36,2 %). Hoci u skúmaných žien aj u mužov prevláda snaha o zapojenie spolužiaka inej farby pleti do kolektívu triedy, u mužov približne rovnaké zastúpenie vykazuje aj ľahostajný prístup k takémuto spolužiakovi. Záujem o jeho osobu deklaroval viac ako každý desiaty oslovený bez rozdielu pohlavia, viac však skúmané ženy (muži 11,0 %, ženy 14,4 %).

Podobná situácia je aj v prípade zdôverenia sa so situáciou rodičom (muži 7,5 %, ženy 9,3 %). Pozitívny prístup k spolužiakovi inej farby pleti prezentovaný snahou zapojiť spolužiaka do kolektívu a záujmom o neho demonštrovali vo svojich odpovediach o niečo viac stredoškólcami (SŠ 60,5 %, ZŠ 56,2 %). Naopak, ľahostajnosť vyjadrená vetou nestarám sa o neho je vyššia u mladších žiakov (ZŠ 27,8 %, SŠ 26,3 %). Títo by sa zároveň aj častejšie o novom spolužiakovi porozprávali s rodičmi (ZŠ 10,0 %, SŠ 7,0 %). Naopak, negativistický postoj predstavovaný snahou vyhýbať sa mu, prípadne vyjadrený presvedčením o tom, že kolektív nového člena neprijme, je identický u žiakov oboch typov škôl (ZŠ 6,0 %, SŠ 6,2 %).

Diferenciácie podľa typu strednej školy ukázali, že žiaci odborných škôl častejšie ako gymnazisti priznávali ľahostajný postoj (SOŠ 28,3 %, G 20,1 %), ale aj negativistický so snahou vyhnúť sa mu (SOŠ 3,7 %, G 1,4 %). Naopak, žiaci gymnázií by sa vo vyššom percente snažili spolužiaka ujať a začleniť ho do kolektívu (G 51,0 %, SOŠ 44,6 %) a celkovo sa o neho zaujímať (G 17,8 %, SOŠ 13,2 %).

Rozdiely v postojoch žiakov k modelovej situácii podľa navštevovaného ročníka štúdia dokumentujú, že zatiaľ čo ľahostajnosť v prístupe k spolužiakovi inej farby pleti u žiakov základných škôl so zvyšovaním ročníka štúdia klesá, u stredoškolákov naopak stúpa (ZŠ: 7. ročník 29,2 %, 8. ročník 28,5 %, 9. ročník 28,2 %, SŠ: 1. ročník 20,2 %, 2. ročník 28,1 %, 3. ročník 28,3 %). Priamoúmerne stúpa aj záujem o takéhoto nového spolužiaka (ZŠ: 7. ročník 9,9 %, 8. ročník 12,1 %, 9. ročník 12,2 %, SŠ: 1. ročník 13,3 %, 2. ročník 14,4 %, 3. ročník 14,9 %). Zarážajúce je však zistenie, že snaha zapojiť nového žiaka do kolektívu má u stredoškolákov klesajúci trend, u mladších žiakov, naopak, výrazne stúpa. A tak až každý druhý oslovený žiak 1. ročníka strednej školy by sa v uvedenej situácii pokúsil nového spolužiaka zapojiť do kolektívu triedy, na nižšom stupni dominovali najstarší opýtaní (SŠ: 1. ročník 53,8 %, 2. ročník 43,0 %, 3. ročník 44,7 %, ZŠ: 7. ročník 40,7 %, 8. ročník 45,0 %, 9. ročník 48,8 %).

Postoje žiakov k modelovej situácii sú determinované aj veľkosťou lokality bydliska. Oslovení pochádzajúci z najmenších obcí a miest najviac zo všetkých prezentovali vo svojich odpovediach pozitívny postoj zdôrazňujúci potrebu začleniť takéhoto spolužiaka do kolektívu (do 2 000 obyvateľov 48,7 %, 2 001-10 000 45,9 %, 10 001-50 000 45,7 %, 50 001-100 000 41,1 %, nad 100 000 43,1 %), naopak, respondenti z veľkomiest síce deklarovali v najvyššom percente záujem o neho (do 2 000 obyvateľov 12,2 %, 2 001-10 000 13,8 %, 10 001-50 000 11,1 %, 50 001-100 000 13,8 %, nad 100 000 14,7 %), avšak aj najviac zo všetkých sú presvedčení, že kolektív jedinca neprijme, keď je iný (do 2 000 obyvateľov 2,4 %, 2 001-10 000 2,8 %, 10 001-50 000 3,3 %, 50 001-100 000 4,7 %, nad 100 000 4,5 %). Ľahostajnosť v prístupe k novému spolužiakovi inej farby pleti dominovala u oslovených z veľkých miest do 100 000 obyvateľov (28,6 %), ktorí zároveň najčastejšie zo všetkých prezentovali aj potrebu sa mu vyhýbať, keď je iný (do 2 000 obyvateľov 2,7 %, 2 001-10 000 2,3 %, 10 001-50 000 3,2 %, 50 001-100 000 3,4 %, nad 100 000 2,9 %). Aj tu má významný vplyv na postoj k modelovej situácii spôsob výučby k ľudským právam realizovaný v škole. Pozitívny aktívny postoj (snaha zapojiť nového žiaka do kolektívu) prezentovali vo väčšej miere žiaci, ktorí sú vzdelávaní na vyučovacích hodinách predovšetkým formou diskusie a na základe aj iných odborných materiálov

ako iba z učebníc, formou prednášok, besied, alebo získali informácie z násteniek prípadne školských časopisov. Negatívny pasívny postoj (ľahostajný) volili, naopak, výrazne častejšie žiaci vzdelávaní len na základe učebnice predmetu a žiaci vzdelávaní výlučne na vyučovacích hodinách. Výsledky výskumu tak potvrdzujú významný vplyv aktívnych zážitkových foriem vzdelávania v problematike ľudských práv a práv dieťaťa na žiaka, na jeho názory, postoje a celkové formovanie osobnosti.

Ostatná modelová situácia, ktorá dokumentuje jednotlivé faktory vplývajúce na postoj žiaka, sa odohráva mimo školského prostredia:

– ako zareaguje žiak, ak vidí, že na zastávke autobusu dvaja mladí ľudia kopú do Rómky sediacej s dieťaťom na zemi.

Na základe analýzy postojov oslovených žiakov základných a stredných škôl k modelovej situácii možno konštatovať, že aj v tomto prípade **dominuje pozitívny postoj a to či už aktívny alebo pasívny**. Až **40,4 % volilo pozitívny pasívny** postoj demonštrovaný zavolaním polície a ponechaním riešenia na ňu, **22,5 % upozorní na situáciu okoloidúcich** a takýmto spôsobom ju rieši v spolupráci s ostatnými a až **500 (17,9 %) by sa pokúsilo Rómku s dieťaťom brániť**. Opäť je zarážajúce, že až takmer **360/13,0 %** oslovených žiakov by sa postavilo k problému **ľahostajne**, tvárením sa, že sa nič nedeje. Negatívnym zistením je však aj skutočnosť, že **114 (4,3 %) žiakov** deklarovalo **pasívny súhlas** s ich činom a **59 (2,0 %) by sa dokonca pridalo k agresorom**, aj keď percentá sú nižšie ako v minulom zisťovaní (v duchu s nimi súhlasím – rok 2017: 181/6,9 %, pridám sa k nim – rok 2017: 63 % 2,2 %). Aj to odzrkadľuje celkovú zlepšenú celospoločenskú klímu voči rómskej menšine, kedy ako dokumentujú výsledky rôznych výskumov nášho pracoviska, zaznamenávame nárast priateľského vzťahu k Rómom a pokles nepriateľského (priateľský vzťah – rok 2017: 30,6 %, rok 2018: 32,0 %, rok 2019: 34,8 %, nepriateľský vzťah – rok 2017: 26,3 %, rok 2018: 23,5 %, rok 2019: 18,2 %) ³.

Hoci oproti predchádzajúcemu zisťovaniu výrazne kleslo percento tých, ktorí vyjadrovali negatívny pasívny postoj „v duchu súhlasím, Rómom nemám rada“ (rok 2013: 335/14,3 %, rok 2017: 181/6,3 %, rok 2019: 114/4,1 %), podiel agresívneho správania v danej situácii je takmer identický (rok 2013: 53/2,3 %, rok 2017: 63/2,2 %, rok 2019: 56/2,0 %).

Štatisticky významné rozdiely v postojoch k modelovej situácii sa prejavili vo vzťahu k vybraným demografickým znakom. Výsledky podľa pohlavia respondentov ukazujú, že oslovené ženy by v prípade situácie, kedy mladí muži kopú na zastávke do Rómky s dieťaťom v náručí, vo výrazne vyššom zastúpení ako skúmaní muži volili pozitívny aktívno-pasívny prístup za pomoci polície (ženy 45,2 %, muži 35,3 %) a upozornením okoloidúcich (ženy 25,1 %, muži 19,8 %). Až takmer 20 % (19,2 %) mužov a 16,7 % by sa snažilo aktívne Rómku ochraňovať. Súčasne sú to muži, ktorí sú vo svojich postojoch ľahostajnejší a zároveň agresívnejší. Takmer každý desiaty opýtaný muž prezentoval súhlasné stanovisko s agresormi a pridanie sa k nim (muži 9,3 %, ženy 3,0 %) a približne 17 % (muži 16,3 %, ženy 9,9 %) by malo ľahostajný postoj

³ Pétiiová, M.: Názory žiakov základných a stredných škôl na prejavy extrému a ich pohľad na terorizmus. Bratislava : CVTI SR, 2017, ISBN 978-80-89965-32-8, s. 61.

sprevádzaný presvedčením, že sa nič nedeje a nestarám sa. Aj tu však zaznamenávame pokles v oboch pohlaviach oproti predchádzajúcim výsledkom (rok 2017: muži 21,5 %, ženy 12,9 %).

Hoci všeobecne dominuje v prístupe k modelovej situácii pozitívny aktívno-pasívny a pasívny prístup predstavovaný snahou obrátiť sa o pomoc na políciu alebo okoloidúcich, u mužov bezprostredne nasleduje ľahostajnosť, s pocitom veď sa nič nedeje a až potom obrana Rómky; ženy vo výrazne vyššom percente by sa ju pokúsili chrániť. Ľahostajnosť k problému prezentovala len každá desiatu oslovená respondentka. Uvedený postoj predstavuje u mužov jeden a polkrát vyššiu hodnotu ako u skúmaných žien (ľahostajnosť: muži 16,3 %, ženy 9,9 %). Nezaujímavá ľahostajnosť v správaní demonštrovali o niečo viac mladší žiaci, aj keď rozdiel je len minimálny (ZŠ 13,8 %, SŠ 12,3 %), najmä starší oslovení z každého typu školy a to žiaci 8. ročníkov základnej školy a 2. ročníkov stredných škôl (ZŠ: 7. ročník 12,8 %, 8. ročník 15,1 %, 9. ročník 13,7 %, SŠ: 1. ročník 9,0 %, 2. ročník 14,2 %, 3. ročník 12,1 %). Naopak, súhlas s konaním agresorov je viac zastúpený u stredoškôľakov (SŠ 5,0 %, ZŠ 3,0 %) a opäť predovšetkým u žiakov 2. ročníkov stredných škôl a 8. ročníkov základnej školy (SŠ: 1. ročník 4,3 %, 2. ročník 6,1 %, 3. ročník 4,3 %, ZŠ: 7. ročník 2,9 %, 8. ročník 4,1 %, 9. ročník 2,4 %).

Výsledky potvrdili, že so zvyšovaním veku respondentov, žiakov stredných škôl rastie ich agresivita a pridanie sa k agresorom voči Rómke s dieťaťom, s odôvodnením príslušnosti k partii rovesníkov, aj keď maximálnu hodnotu dosahuje u žiakov 2. ročníkov (SŠ: 1. ročník 0,6 %, 2. ročník 3,2 %, 3. ročník 2,4 %). U mladších žiakov, žiakov základných škôl sa uvedený postoj najčastejšie prejavil vo výpovediach najstarších, žiakov 9. ročníkov (ZŠ: 7. ročník 1,4 %, 8. ročník 1,4 %, 9. ročník 2,4 %). Títo by zároveň spolu s najstaršími stredoškôľakmi v najvyššom percente riešili situáciu oznámením na polícii (ZŠ: 9. ročník 41,4 %, 3. ročník 48,7 %). Žiaci nižšieho stupňa vzdelávania, najmä žiaci 7. a 8. ročníkov navyše zo všetkých deklarovali upozornenie okoloidúcich (ZŠ: 7. ročník 29,6 %, 8. ročník 25,8 %), avšak len 14,4 % najstarších oslovených stredoškôľakov, pričom so zvyšujúcim sa vekom žiakov základných i stredných škôl táto aktivita klesá (ZŠ: 7. ročník 29,6 %, 8. ročník 25,8 %, 9. ročník 23,0 %, SŠ: 1. ročník 20,8 %, 2. ročník 23,6 %, 3. ročník 14,2 %). Zatiaľ čo so zvyšujúcim sa ročníkom žiakov nižšieho stupňa zvyšuje sa ich snaha Rómku ochrániť (ZŠ: 7. ročník 14,0 %, 8. ročník 16,4 %, 9. ročník 17,2 %), u stredoškôľakov táto snaha klesá (SŠ: 1. ročník 23,1 %, 2. ročník 19,1 %, 3. ročník 18,3 %).

Diferenciácie v postojoch respondentov v závislosti od veľkosti bydliska dokumentujú, že zatiaľ čo pozitívny aktívny prístup k ubližovanému vyjadrovali najmä žiaci z najmenších menších lokalít, obcí a malých miest, agresívne správanie vyjadrené súhlasom s útokom na Rómku a spoluprácou s agresormi je príznačné predovšetkým pre oslovených žijúcich v stredne veľkých mestách do 50 000 obyvateľov a vo veľkých mestách (súhlas s agresormi: do 2 000 obyvateľov 2,7 %, 2 001-10 000 3,6 %, 10 001-50 000 5,6 %, 50 001-100 000 5,4 %, nad 100 000 3,5 %, spolupráca s agresormi: do 2 000 obyvateľov 1,9 %, 2 001-10 000 2,2 %, 10 001-50 000 1,5 %, 50 001-100 000 2,4 %, nad 100 000 2,9 %). Spoluprácu s agresormi pritom najviac pripúšťali žiaci pochádzajúci z veľkomiest. Títo súčasne v najvyššom percente vyjadrovali aj ľahostajný prístup, nestarám sa (do 2 000 obyvateľov 13,7 %, nad 2 000 obyvateľov 12,9 %).

2 001-10 000 12,6 %, 10 001-50 000 10,7 %, 50 001-100 000 13,5 %, nad 100 000 17,1 %). Na druhej strane sú to opýtaní z malých lokalít, ktorí by sa najviac spoliehali na políciu (do 2 000 obyvateľov 43,3 %, 2 001-10 000 41,3 %, 10 001-50 000 37,9 %, 50 001-100 000 39,4 %, nad 100 000 39,4 %) a zároveň preukázali pomoc Rómke (do 2 000 obyvateľov 17,9 %, 2 001-10 000 21,3 %, 10 001-50 000 17,4 %, 50 001-100 000 13,5 %, nad 100 000 16,5 %).

Významné rozdiely sa potvrdili aj vo vzťahu ku kraju SR. Respondenti z Košického kraja spolu so žiakmi z Nitrianskeho kraja k situácii najviac deklarovali ľahostajný postoj (KE 19,6 %, TT 14,8 %, BA 13,6 %), najmenej žiaci zo škôl v Banskobystrickom kraji, kde sa takto vyjadriло 9 % opýtaných. Práve títo sa v najvyššom percente snažili presunúť zodpovednosť na iných a to na políciu, prípadne okoloidúcich. Uvedený postoj by tak malo až 70,3 % skúmaných žiakov základných a stredných škôl v Banskobystrickom kraji, avšak len 57,2 % z Košického kraja. Súhlasné stanovisko s agresormi demonštrovali vo svojich odpovediach najčastejšie oslovení z Trenčianskeho kraja (TN 7,1 %). Títo zároveň najčastejšie zaujali negatívny postoj k situácii predstavovaný jednak súhlasným stanoviskom s agresorom, tak aj pridaním sa na jeho stranu a to pre príslušnosť k partii (BA 6,7 %, TT 7,8 %, TN 8,9 %, NR 5,5 %, ZA 3,9 %, BB 6,1 %, PO 4,8 %, KE 5,3 %). Naopak, snahu pomôcť obeti vyjadrovala až štvrtina skúmaných žiakov zo škôl Žilinského kraja (ZA 25,7 %) a pätina z Bratislavského a Prešovského kraja (BA 19,2 %, PO 19,3 %), avšak len približne každý desiaty zo škôl v Nitrianskom kraji (NR 11,7 %). Riešenie situácie za pomoci polície najčastejšie volili oslovení z Banskobystrického kraja a to až takmer polovica skúmaných žiakov. Celkovo uvedený pozitívny aktívny postoj k situácii ubližovania Rómke s dieťaťom vykazuje u skúmaných žiakov pomerne málo frekventovaný spôsob riešenia situácie. Zrovnateľné zastúpenie má ľahostajný prístup k riešeniu a najčastejšie skúmaní žiaci deklarovali zodpovednosť na iných, predovšetkým na políciu, ale aj okoloidúcich. Predpokladáme, že ide o určitý strach z agresivity v spoločnosti a spoliehanie sa vo veľkej miere na prácu polície. Aj pomoc okoloidúcich vyvoláva určitý pocit bezpečia a sily voči agresorom. Je na pováženie, že ľahostajnosť reprezentujúca výrok nestarám sa vykazuje v Košickom a Nitrianskom kraji až štvrtinové zastúpenie, v ostatných krajoch okolo 10 %.

Signifikantné rozdiely sa potvrdili aj v súvislosti s názorom na dodržiavanie ľudských práv v spoločnosti. Z výsledkov vyplýva, že žiaci, ktorí vnímajú absenciu demokratického princípu v spoločnosti, súčasne častejšie prezentovali agresívne správanie a ľahostajnosť. Naopak, presvedčenie o dodržiavaní ľudských práv na Slovensku vedie oslovených k snahe riešiť situáciu za pomoci polície, prípadne okoloidúcich. Je teda zrejmé, že práve títo mladí ľudia by sa v prípade ubližovania inej osobe obrátili o pomoc iných a spoločne riešili vzniknutú situáciu.

Závery

- Poznatky o ľudských právach a právach dieťaťa získali respondenti predovšetkým na vyučovacích hodinách. Necelá štvrtina označila besedy organizované školou. Poznatky z prednášok odborníkov na ľudskoprávne témy potvrdilo 22,6 % žiakov a 13,0 % uviedlo, že informácie získali prostredníctvom nástieniek a školských časopisov. Až takmer každý desiaty skúmaný žiak je však presvedčený, že vedomosti o ľudských práv v škole nezískal, pričom percento je vyššie ako pri zisťovaní v roku 2017. Pritom zatiaľ čo mierne klesá počet žiakov, ktorí uviedli, že vedomosti o ľudských právach a právach dieťaťa získali na vyučovacích hodinách a súčasne aj na besedách organizovaných školou, stúpa k vybraným ľudskoprávnym témam získavanie vedomostí a poznatkov prostredníctvom prednášok s odborníkmi. Za viac ako desaťročné obdobie, počas ktorého sledujeme vývoj názorov a postojov žiakov k téme ľudských práv, v súčasnom zisťovaní zaznamenávame najvyššie zastúpenie vedomostí získaných na prednáškach s odborníkmi.
- Samotná výučba žiakov v oblasti ľudských práv a rôznorodosť jej tém a foriem ešte nemusí zaručiť efektívne vzdelávanie v oblasti ľudských práv. Na základe vyjadrenia miery spokojnosti s jednotlivými zložkami vzdelávacieho procesu ľudských práv sme sa pokúsili analyzovať ich úroveň a celkový prínos pre žiakov. Najvyššiu mieru spokojnosti prejavili žiaci so spôsobom výučby ľudských práv na hodine, teda s formou, akou od učiteľa získavajú informácie, pričom uvedená hodnota je negatívnejšia ako pri zisťovaniach v roku 2013 a 2017. Žiaci síce vyjadrujú spokojnosť so spôsobom výučby ľudských práv v škole, avšak z roka na rok je táto spokojnosť slabšia a oslovení viac deklarujú nedostatky vo výučbe. Najmenej spokojnosti prezentovali oslovení s aktuálnosťou, pútavosťou a zaujímavosťou odborných materiálov, textov a pracovných listov pre problematiku ľudských práv a práv dieťaťa, ale aj s rôznorodosťou aktívnych foriem výučby ľudských práv. Všeobecne možno konštatovať, že vo všetkých zložkách výučby ľudských práv (s výnimkou názorného riešenia prípadov a premietnutia teórie do praxe) súčasní žiaci základných a stredných škôl, oproti výsledkom zisťovania z roku 2017, vyjadrovali posun k negatívnemu hodnoteniu.
- Komparácia za celé sledované obdobie rokov 2005, 2008, 2011, 2013, 2017 a 2019 potvrdila síce pozitívne zistenia do roku 2017, v súčasnosti však dochádza k zhoršeniu stavu. Súčasní žiaci prezentovali vo všetkých hodnoteniach s výnimkou názorného riešenia prípadov a premietnutia teórie ľudských práv do praxe za celé sledované obdobie posun k nespokojnosti, aj keď pri hodnotení úrovne prednášok z predmetnej oblasti a obsahu preberaných tém zistenia v iných skúmaných rokoch dosahujú ešte horšie výsledky. Naproti tomu spokojnosť s názorným riešením prípadného porušenia ľudských práv a premietnutie teórie do praxe vyznieva v súčasnosti najpozitívnejšie za celé skúmané obdobie.
- Znalosť činnosti školy v oblasti aktivít zameraných na problematiku ľudských práv prezentovalo 30,0 % žiakov, pričom 17,1 % potvrdilo absenciu uvedených

aktivít v škole a 12,9 % oslovených sa vyjadrilo kladne o účasti školy v ľudskoprávných programoch a projektoch. Zo skúmaných žiakov základných a stredných škôl, ktorí potvrdili zapojenosť školy do projektov, programov a súťaží z oblasti ľudských práv a práv dieťaťa konkrétny projekt prezentovalo 272/80,2 % oslovených žiakov, 6/1,8 % uviedlo možnosť áno – neviem a 61/18,0 % aktivitu nekonkretizovalo. V ostatnej vlne zberu dát pritom stúpa percento respondentov, ktorí kladne odpovedali na otázku o zapojení školy do projektov a súťaží s ľudskoprávnou tematikou.

- Právne dokumenty ako Všeobecná deklarácia ľudských práv, či Dohovor o právach dieťaťa definujú základné ľudské práva a práva dieťaťa. Zaujímalo nás, či sa skúmaní žiaci základných a stredných škôl stretli s porušovaním ľudských práv a o aké typy porušení išlo. Svedkami porušenia ľudských práv bolo podľa vyjadrení respondentov, žiakov základných a stredných škôl, až takmer 40 % opýtaných (38,9 %). Percento je oproti minulému zisťovaniu v roku 2017 o niečo nižšie (rok 2017: 41,7 %, rok 2019: 38,9 %). Rovnakú hodnotu dosiahlo nielen percento obetí, ale aj percento agresorov. Polovica (51,7 %) oslovených žiakov sa s porušením ľudských práv v škole nestretla, pričom percento je mierne vyššie.
- Porušenie ľudských práv priznali približne rovnako starší žiaci ako mladší žiaci a to každý druhý oslovený. S porušením ľudských práv sa tak vo svojom okolí nestretlo 47,5 % stredoškôľakov a 51,0 % žiakov základných škôl, pričom percento je v prípade žiakov základných škôl vyššie a v prípade stredoškôľakov nižšie ako pri skúmaní v roku 2017 a výrazne nižšie ako pri zisťovaní v roku 2015. Necelých 40 % žiakov sa stalo svedkom porušenia práva a to s miernou prevahou starších žiakov a každý desiaty bol dokonca obeťou. Percento je o málo vyššie u mladších žiakov. Zarážajúce je, že až takmer 5 % oslovených žiakov stredných škôl priznalo pozíciu agresora, v základných školách túto skutočnosť uviedli takmer 3 % (SŠ 64/4,2 %, ZŠ 40/2,9 %).
- Z tých, ktorí pripustili porušenie práv bolo 52,8 % žiakov, ktorí uviedli šikanovanie, ako jednu z konkrétnych foriem porušovania ľudských práv. Viac ako 30 % oslovených sa v škole stretlo s porušením práva na možnosť prejaviť svoj názor a necelá pätina priznala určitú formu diskriminácie. Výskyt fyzických a psychických trestov žiaci základných a stredných škôl udávali v približne rovnakej miere, výraznejšie však psychické týranie. Dôležitou formou porušenia ľudských práv v škole je aj ponuka, predaj a užívanie drog. Uvedený fakt prezentovalo 15,9 % opýtaných. Ostatné prípady a formy porušovania ľudských práv nepresahujú 5 %-nú úroveň zastúpenia medzi žiakmi. Na druhej strane polovica žiakov poukázala na absenciu porušovania ľudských práv v škole.
- Jedným zo základných dokumentov o ochrane ľudských práv a slobôd je Všeobecná deklarácia ľudských práv. Z oslovených žiakov základných a stredných škôl je každý druhý presvedčený, že ľudské práva sú v našej spoločnosti dodržiavané, pričom jednoznačný súhlas deklarovalo 14,9 % žiakov a 38,6 % vyjadrilo čiastočný súhlas. Názor, že v spoločnosti sú ľudské práva

skôr nedodržiavané ako dodržiavané vyjadrilo 13,0 % oslovených a približne 2,0 % deklarovalo fakt, že ľudské práva sa nedodržiavajú. Necelá pätina žiakov základných a stredných škôl volila ambivalentný, nerozhodný postoj, ani dodržiavané, ani nedodržiavané a 13,4 % sa k problému nevyjadrilo a označilo odpoveď neviem. O tom, že ľudské práva sú v našej spoločnosti dodržiavané sú viac presvedčení skúmaní muži ako ženy, ktorí zároveň vo vyššom percente prezentovali aj jednoznačný postoj. Na druhej strane ženy častejšie deklarujú nerozhodný postoj aj presvedčenie o ich nedodržiavaní. Na jednoznačné nedodržiavanie ľudských práv poukazovalo 1,8 % mužov aj žien. Identická situácia je aj v prípade voľby odpovede neviem. Približne 15 % skúmaných žiakov základných a stredných škôl sa domnieva, že ľudské práva sú v našej spoločnosti skôr alebo úplne nedodržiavané. Hoci z nášho pohľadu ide o vysoké percento pozitívom je, že neustále mierne klesá.

- Ak má byť vzdelávací systém úspešný, potrebné je žiakom popri odovzdávaní vedomostí a zručností pomôcť aj s nimi pracovať. Na uplatnenie sa mladého človeka v spoločnosti je tak potrebné sformovať životné postoje, hodnotovú výbavu a schopnosť uplatniť získané poznatky v reálnom živote. Poznatky sme analyzovali na základe postojov žiakov k jednotlivým modelovým situáciám.
- Všeobecne možno konštatovať, že žiaci základných a stredných škôl prevažne pozitívne reagujú na vzniknuté situácie porušovania ľudských práv, a to aktívnym prístupom (33,1 %). Vo všetkých predložených životných situáciách s výnimkou situácie, kedy mladí ľudia kopú do Rómky sediacej s dieťaťom na zemi, respondenti, žiaci základných a stredných škôl, mali v najvyššom percente pozitívny aktívny postoj. Oproti predchádzajúcemu zisťovaniu však dochádza k určitým zmenám: k miernemu poklesu pozitívneho aktívneho postoja u skúmaných žiakov, ale aj pozitívneho aktívno-pasívneho prístupu k riešeným situáciám, avšak k výraznému nárastu pozitívneho pasívneho postoja. Do popredia sa tak dostáva pasivita, ale aj ľahostajný prístup žiakov a to ako pozitívny pasívny prístup k riešenej situácii, tak aj negatívny (negatívny pasívny postoj), kedy žiak síce o situácii porušovania ľudských práv vie, ale nerieši ju. Postoj prezentovala v oboch sledovaných rokoch (rok 2017 a 2019) takmer štvrtina žiakov. Na druhej strane negatívny aktívny postoj zaznamenáva oproti predchádzajúcim výsledkom pokles.
- Porovnaním výsledkov výskumov za obdobie rokov 2005 – 2019 sa potvrdila tendencia neustáleho poklesu pozitívneho aktívneho postoja a zároveň nárast pasívneho postoja skúmaných žiakov. Zatiaľ čo do roku 2013 neustále stúpalo percento žiakov s negatívnym aktívnym postojom k demonštrovaným názorným situáciám, v ostatných dvoch vlnách zisťovania zaznamenávame pokles priemernej hodnoty a ľahostajnosť má tiež klesajúci trend. Výsledky tak potvrdili už známy fakt, na jednej strane o aktivite ľudí v prípade pomoci druhým, na druhej strane o zvyšujúcej sa pasivite a ľahostajnosti mladých ľudí k životným situáciám iných. Viac ako pätina respondentov za celé sledované obdobie rokov 2005 až 2019 prezentovala ľahostajnosť deklarovanú postojom „nestarám sa, tvárim sa, že sa nič nedeje“, nechám to tak, však sa to vyrieši. A tak hoci tretina žiakov základných a stredných škôl by sa aktívne postavila

k riešeniu situácie na stranu poškodeného, každý štvrtý sa len ľahostajne prizerá a stále viac ich priznáva, že by mala negatívny pasívny postoj so zdôverením sa rodičom a učiteľom, prípadne zavolaním polície. Určitým pozitívom je pokles percenta tých, ktorí by volili negatívny aktívny postoj pridaním sa k agresorovi.

Odporúčania pre prax

1. Venovať výchove a vzdelávaniu k ľudským právam v školách väčší priestor. Avšak s dôrazom na aplikačnú prax, viesť žiakov k využívaniu získaných vedomostí v reálnom živote.
2. Podnecovať záujem pedagógov o vzdelávanie v oblasti ľudských práv ako súčasť celoživotného vzdelávania so zameraním na metodiku a nové aktívne a inovatívne formy vzdelávania. Vo výučbe využívať zážitkové metódy, programové vyučovanie a názorné pomôcky.
3. Podporovať aktívnymi formami výučby a zážitkovými metódami výučby popularitu a záujem žiakov o problematiku ľudských práv a práv dieťaťa.
4. Iniciovat' zo strany vedenia školy ľudskoprávne aktivity, podporovať spoluprácu školy pri ich realizácii s inými školami a mimovládnyimi organizáciami, zapájať viac žiakov do ich realizácie a podnecovať tak záujem o otázky ľudských práv aj v čase mimo vyučovania.
5. Zabezpečiť dostatok a kvalitu pedagogických materiálov pre výučbu ľudských práv v základných a stredných školách, ktoré budú obsahovať informácie a poznatky, kritické analýzy, ale aj aktívne didaktické pomôcky, podporovať a podnecovať u pedagógov systém celoživotného vzdelávania.
6. Vnímať dôležitosť výchovy a vzdelávania k ľudským právam ako nástroj na prevenciu porušovania ľudských práv a práv dieťaťa.

Literatúra

BIELIKOVÁ, M.: Ľudské práva v škole – vnímanie a dodržiavanie ľudských práv (názory žiakov základných a stredných škôl). Záverečná správa z výskumu. Bratislava : CVTISR, 2019. 79 s.

Pedagogicko-organizačné pokyny na školský rok 2019/21020. Bratislava : MŠVVŠ SR. 2019.

BAGALOVÁ, L., Gogolová, D.: Ľudské práva a zručnosti potrebné na ich uplatnenie. Bratislava : ŠPU. 2007. ISBN 978-80-89225-26-2

HOFFMANOVÁ, V.: Predchádzajme intolerancii výchovou k dodržiavaniu ľudských práv. Prešov : MPC, 2015. ISBN 80-8045-3721

Názov: **Ludské práva v škole – vnímanie a dodržiavanie ľudských
práv v školskom prostredí
(Názory žiakov základných a stredných škôl)**

Autor: **Mgr. Marcela Bieliková**

Spoluriešiteľ: Tomáš Runa

Rok vydania: 2019

Vydavateľ a tlač: Centrum vedecko-technických informácií SR, Bratislava

ISBN 978-80-89965-33-5